

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eliška Kvěchová

**Osídlení pozdní doby bronzové na břehu Litovického potoka
(Hostivice, okr. Praha-západ).**

The Late Bronze Age settlement at Hostivice,
distr. Prague-West (Central Bohemia).

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Bláhová, Ph. D.

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem těm, díky nimž jsem dovedla svou diplomovou práci ke konci. Na prvním místě je to **PhDr. Zuzana Bláhová, Ph. D.**, které děkuji za koordinaci mých nejistých kroků a za ochotu a pohotovost při vedení práce. Porozumění problematice štítarské kultury mi usnadnila **Mgr. Andrea Němcová**, mé díky jí, stejně tak jako **PhDr. Miloslav Slabinovi**, patří především za pomoc s určením štítarské keramiky. Za vytvoření mapy mlado a pozdně bronzového osídlení mikroregionu Litovického potoka a za seznámení s GISem děkuji **Ing. Čěňku Čišeckému**. Pracovníkům Středočeského muzea v Roztokách u Prahy, jmenovitě **Mgr. Janě Klementové**, **Mgr. Davidu Daněčkovi** a **Mgr. Petru Novému**, děkuji za zpřístupnění materiálu, neméně pak také za jejich vstřícnost a pohodu během mého bádání v depozitáři v Libčicích nad Vltavou. **P. Novému** a **D. Daněčkovi** navíc děkuji za zájem, ochotu a snad dokonce nadšení řešit některé dílčí otázky předkládané práce. Dále děkuji spolužákovi **Mgr. Pavlu Burgertovi** za inspiraci k řešení některých otázek.

Můj největší dík však patří mým nejbližším, jmenovitě alespoň **rodičům** kteří mě neváhali kdykoli během mého studia podpořit a bez nichž by práce postupovala krkolomněji, pomaleji a zdaleka ne tak příjemně. V neposlední řadě děkuji **Martinu Krylovi**, a to nejen za technickou, ale především také za duševní a psychickou podporu, již mi bylo nejednou třeba. Děkuji.

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze

8. 5. 2013

.....

Eliška Kvěchová

Anotace

Práce představuje výsledky zpracování materiálu získaného výzkumem sídliště štítarské kultury v Hostivici (okr. Praha-západ). Pomocí rozboru keramického souboru byly vyčleněny dva sídelní horizonty, odpovídající přechodu mezi střední a mladší fází kultury. Existence samostatných usedlostí, jež tato práce na zkoumané ploše zjišťovala, nebyla prokázána. Studie přináší pohled na podobu keramické náplně a uspořádání sídliště ve středních Čechách na konci doby bronzové, jež je spojována se sociálními změnami ve struktuře společnosti.

Klíčová slova

střední Čechy – doba bronzová – štítarská kultura – sídliště - keramika

Anotation

This study describes results of the processing the excavations obtained during a research of Štítary settlement at Hostivice, distr. Prague-West (Central Bohemia). With the help of ceramic remains, two residential phases were identified that correspond with the shift between the middle and younger degree of culture. The study was concerned with the existence of separate homesteads. They were not proved. The study looks at the form of the pottery at time when social changes are evident in Central Bohemia.

Keywords

Central Bohemia – Bronze Age – Štítary culture – settlement – pottery

Obsah

1 ÚVOD.....	9
2 DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNÍ.....	11
2.1 PŘÍRODNÍ POMĚRY.....	11
2.1.1 Geologie, geomorfologie, hydrologické pomĚry.....	11
2.1.2 Klimatické pomĚry.....	12
2.1.3 Pedologické pomĚry.....	13
2.1.4 Vegetace.....	13
2.2 DĚJINY ARCHEOLOGICKĚHO BĀDÁNÍ V HOSTIVICI A JEJÍM OKOLÍ.....	14
2.3 PRAVĚKÉ NÁLEZY V HOSTIVICI A OKOLÍ.....	16
2.4 ŠTÍTARSKÁ KULTURA – VÝVOJ A STAV POZNÁNÍ.....	20
2.5 ŠTÍTARSKÁ KULTURA V EVROPSKÉM KONTEXTU KULTUR POPELNICOVÝCH POLÍ.....	24
2.6 ARCHEOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA ŠTÍTARSKÉ KULTURY.....	28
2.6.1 Sídliště	28
2.6.2 Pohřební zvyklosti	31
2.6.3 Keramická produkce.....	31
2.6.4 UmĚní slĚvání kovů.....	33
2.7 ŠTÍTARSKÉ OSÍDLENÍ MIKROREGIONU LITOVICKĚHO POTOKA.....	34
3 DESKRIPTCE STUDOVANĚ PLOCHY.....	37
3.1 OKOLNOSTI VÝZKUMU.....	37
3.1.1 Důvody záchrannĚho výzkumu a jeho lokalizace a rozsah.....	37
3.1.2 OdbornĚ zjištění výzkumu.....	38
3.1.3 Dokumentace a zpracování výzkumu.....	38
3.1.4 Metoda terĚnnĚho výzkumu.....	38
3.2 METODIKA DESKRIPTCE OBJEKTŮ A NÁLEZŮ.....	40
3.2.1 Objekty.....	40
3.2.2 Keramika.....	41
3.2.3 Ostatní nálezky.....	58
4 ANALÝZA A DISKUSE.....	59
4.1 ANALÝZA A DISKUSE SÍDLIŠTNĚCH OBJEKTŮ.....	59
4.1.1 Kritika pramene.....	59

4.1.2 Analýza – vyhodnocení objektů a jejich interpretace.....	61
4.1.3 Datování.....	70
4.2 ANALÝZA HMOTNÝCH PRAMENŮ.....	74
4.2.1 Druhy nádob.....	74
4.2.2 Technická keramika.....	83
4.2.3 Části nádob.....	84
4.2.4 Profilace jako chronologický ukazatel.....	86
4.2.5 Výzdoba.....	87
4.2.6 Výzdoba jako chronologický ukazatel.....	93
4.2.7 Ostatní nálezy – mazanice.....	94
4.2.8 Ostatní nálezy – kovy	94
4.2.9 Ostatní nálezy – kosti.....	95
4.3 DISKUSE.....	97
4.3.1 Obydlí	97
4.3.2 Výrobní objekty	98
4.3.3 Hospodářské objekty.....	99
4.3.4 Usedlosti.....	100
4.3.5 Datování.....	101
4.3.6 Mazanice	102
5 ZÁVĚR.....	105
6 PRAMENY A LITERATURA.....	109
Prameny.....	109
Literatura.....	111
Elektronické zdroje.....	117
7 SEZNAM PŘÍLOH.....	119

Použité zkratky

ADČ 2010 – Archeologická databáze Čech 2010.

Archeologický ústav AV ČR – Archeologický ústav Akademie věd České republiky

k.ú. – katastrální území

Št – štítarská kultura

Št I – starší fáze štítarské kultury

Št II – střední fáze štítarské kultury

Št IIa – starší horizont střední fáze štítarské kultury

Št IIb – mladší horizont střední fáze štítarské kultury (tzv. vyspělá střední fáze)

Št III – mladší fáze štítarské kultury

závěr Št – závěr štítarské kultury

Ha A – mladší doby bronzová, 1250/1200 až 1050/1020 BC (absolutní data podle: *Jiráň 2008, Tab. 4*).

Ha B – pozdní doba bronzová, 1050/1020 až 800 BC (absolutní data podle: *Jiráň 2008, Tab. 4*)

Ha C – časně až mladohalštatské období, 800 až 600př. Kr. (absolutní data podle: *Venclová 2008, tab. 1*).

1 ÚVOD

Předmětem předkládané práce je štítarské sídliště z pozdní doby bronzové zachycené během záchranného archeologického výzkumu roku 2002 v poloze Palouky na katastrálním území Hostivice. Výzkum provedlo Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, vedoucím výzkumu byla I. Pleinerová ve spolupráci s I. Vojtěchovskou a P. Sankotem. Jde o druhou sezónu záchranných archeologických výzkumů předcházejících výstavbě logistických hal areálu Tulipán Park, již realizovala investorská firma Coman s.r.o, Česká republika.

Sídliště se rozprostírá na polykulturní lokalitě osídlené od neolitu po celé období mladšího pravěku, až do novověku. Štítarské sídliště zde bylo zjištěno i během předcházejícího výzkumu roku 2001 (*Pleinerová 2003*) a též během výzkumů v následujícím roku 2003 (*Sankot 2006a; Sankot 2006b; Sankot 2006c*). Plochu z roku 2002 (*Pleinerová 2004*) jsem zvolila proto, že jsem na ní spatřovala nejlepší předpoklady pro sledování prostorových vztahů na sídlišti, neboť se zde na první pohled rýsovaly dva shluky štítarských objektů. Vzhledem ke skutečnosti, že na štítarských sídlištích se setkáváme s tzv. usedlostmi, tedy skupinou objektů většinou sestávajících z obytné nadzemní stavby obklopené zahloubenými polozemnicemi, interpretovanými jako dílny, a s několika zásobními jámami, domnívala jsem se, že patrné shluky na zkoumané ploše mohou být výchozím bodem pro řešení otázek struktury a organizace výstavby na tomto sídlišti. I když se nakonec ukázalo, že stav dochování pozůstatků neumožňuje zástavbu rekonstruovat v dostatečné úplnosti, některé hypotetické závěry a úvahy bylo možno vyslovit.

Cílem práce je tedy zpracování a vyhodnocení nálezů z pozdní doby bronzové a následné studium prostorových vztahů na sídlišti a jeho ukotvení v rámci času a prostoru. To zahrnuje podrobnou analýzu movitých i nemovitých památek, které bylo věnováno nejvíce času a úměrně tomu i nejvíce místa v předkládané práci. Bez ní by však nebylo možné vyjádřit se detailněji k datování nálezů a objektů. Součástí práce je kresebná dokumentace chronologicky zajímavých zlomků keramiky a dalších výrazných nálezů, a dále kresebná dokumentace všech objektů.

Dílčím cílem bude posouzení, zda lokalizace sídliště odpovídá polohám, jež byly pro danou kulturu a období vyhledávány nejčastěji. Pokusím se odpovědět i na otázku, zda je

hostivické sídliště součástí většího mikroregionu, který je v této práci definován povodím Litovického potoka, a jaké místo v něm zaujímá.

Štítarských sídlišť je známo mnoho, ale většinou nejsou zpracovány a vyhodnoceny, v posledních letech se však situace zlepšuje. V okolí Hostivice proběhly v minulých letech velkoplošné výzkumy štítarských sídlišť v Kněževsi a v Roztokách u Prahy. Naštěstí byly tyto výzkumy podrobně publikovány, čehož jsem využila ke srovnání se situací v Hostivici. Rozšíření a zpřístupnění pramenné základny pro poznání středočeské pozdní doby bronzové je proto dalším z cílů předložené práce; doufám, že se jej alespoň zčásti podařilo splnit.

2 DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNÍ

2.1 PŘÍRODNÍ POMĚRY

V úvodu předložené práce se pokusíme „zarámovat“ obraz přírodního prostředí, v němž se odehrávaly příběhy hostivického pravěku. To s sebou přináší jistá úskalí, neboť zatímco získání obrazu současné krajiny je otázkou pozorování a měření, při objevování pravěké scenerie jsme závislí na pomoci dalších odborníků a jejich interpretacích a omezení faktem, že minulost sledujeme skrze filtr času. Situaci na každém nalezišti by bylo nejlépe řešit individuálně ve spolupráci s přírodovědci, neboť krajina má s odstupem času tendenci k vyrovnávání terénu, mění se meandry řek a objevují se nebo mizí některé vodní prameny (*Rulf 1983, 37–38*). Svůj podíl na proměnách krajiny má i člověk, a to velmi výrazně od 19. století (proto je vhodné pracovat např. s 1.vojenským mapováním, tzv. josefským z let 1763 – 1785, které zobrazuje krajinu ještě tolik nezasaženou průmyslovou revolucí), avšak člověk do přírody zasahoval již od počátků domestikace svého okolí v neolitu – odlesňováním plochy pro potřeby zemědělství, devastací části lesa pastvou dobytka a potřebou palivového dřeva umožnil uchovat černozemní oblasti a zabránil úplnému zalesnění, k němuž v interglaciálech zpravidla docházelo, a zároveň tím způsobil půdní erozi, tvorbu nivních hlín a částečně změnil i vodní režim (*Rulf 1983, 43*).

2.1.1 Geologie, geomorfologie, hydrologické poměry

Lokalita Hostivice-Palouky se rozprostírá na levém břehu Litovického potoka východně od obce Hostivice (okr. Praha-západ). Je situována na mírném jižním svahu skloněném k potoku, v nadmořské výšce 340 m n. m (*Tab. A1:1*). Hostivice leží na vltavském levobřeží, jež náleží k celku Poberounské soustavy – V, sestupně pak k její části Brdské podsoustavě – VA, Pražské plošině – VA-2, Kladenské tabuli – VA-2B a v jejím rámci pak Hostivické tabuli – VA-2B-1 (*Tab. A2:1*). Jedná se o okrajovou oblast barrandienské pánve, jež se k Praze táhne v souvislém pásu od Plzně. Spodní vrstvy této oblasti tvoří většinou nepřeměněné celky izolovaného proterozoického horstva, jež vzniklo před více než 600 miliony lety (*Chlupáč a kol. 2007, 16*).

Před 450 miliony let, v období paleozoika, konkrétně v ordoviku, bylo toto území zalito mořem, na jehož dně se usazovaly nánosy, z nichž postupně vznikaly černošedé jílovité břidlice. Tyto ordovické břidlice tvoří skalní podloží na většině území Hostivické tabule (*Datel 1999, 63–64*). Na konci paleozoika (přibližně před 370 miliony lety) byl horotvornými procesy vyzdvižen povrch barrandienské pánve a následkem toho moře ustoupilo. Původní mořské dno bylo vystaveno vlivům větru, vody, slunce a mrazu a proces usazování tak byl vystřídán procesy zvětrávání a eroze, které modelovaly krajinný ráz (*Datel 1999, 64–65*).

Hostivická tabule byla znovu zalita mořem během mezozoika v křídovém období (přibližně před 100 miliony lety). Na dně tohoto moře vznikaly např. pískovce, jílovce a opuky, které vytvořily několik set metrů mocnou vrstvu. Protože ale moře na konci mezozoika opět ustoupilo, erozní procesy tuto vrstvu podstatně ztenčily (*Datel 1999, 65*).

Terciální období nezanechalo v Hostivické tabuli výrazné stopy. Tvář okolní krajiny, jak ji známe dnes, je dílem kvartéru – tzv. geologické přítomnosti. Právě v tomto období vznikalo široké údolí Litovického potoka, prameny vyvěrající z hlubin křídových hornin zásobily oblast vodou a tvořily močály a mokřady – mnohé z nich byly pak lidskou rukou přeměněny na rybníky, jiné vysušeny. Spráše, na nichž vznikaly nejúrodnější půdy, díky nimž bylo okolí Hostivice od neolitu vyhledáváno zemědělci – a na nichž později vyrostly prosperující hostivické cihelny – také mají svůj původ v tomto období (*Datel 1999, 66*).

Současný reliéf Hostivické tabule je mírně zvlňný, na východě s hluboce zaříznutými údolímí odkrývajícími křídové podloží (*Demek 2006, 159*). Mírné údolí zde vytvořil Litovický potok, pramenící poblíž dnešní obce Chýně a cestou na východ protíná rybníky Baštu, Strahovský, Břevský, Litovický a Kalý. Novodobá retenční nádrž Strnad se nachází v těsné blízkosti zkoumané plochy. Potok pokračuje až k Praze, protéká Libocí a v šárecké nádrži Džbánu svou pout' jako Litovický potok končí. Dále pokračuje jako Šárecký potok a v Sedlci za Prahou zleva vtéká do Vltavy.

2.1.2 Klimatické poměry

Lokalita se nachází se v mírně teplé klimatické oblasti, kde se dnes průměrná roční teplota pohybuje mezi 7-8°C (*Hrnčiarová a kol. 2009, 100 – obr. 15*). Otázce rekonstrukce pravěkého klimatu se dnes věnuje řada badatelů na celém světě, u nás například J. Bouzek (*2005*) nebo D. Dreslerová (*2005*). Poznání klimatického vývoje ale stále není natolik dostatečné, aby bylo

možné jednoznačně přiřadit klimatické změny ke konkrétním historickým událostem (*Dreslerová 2005, 543*). Vliv klimatických změn se navíc projevil nejvíce v oblastech zaměřených na specializovaný způsob obživy, například na pěstování monokultur či využívání závlahových systémů. Pokud jde o území Čech, v obecné rovině lze předpokládat, že první polovina holocénu byla mírně teplejší (cca o 2-3°C) a vlhčí než druhá polovina holocénu, jejíž klima je rámcově srovnatelné s dnešním, ovšem s výraznými dílčími výkyvy. Subboreál, sušší období holocénu (1400 – 700 BC) odpovídá archeologickým kulturám mladší a pozdní doby bronzové u nás (*Ložek 2007, 62*). Na přelomu pozdní doby bronzové a doby železné – toto období je předmětem předložené práce – bylo podnebí opět chladnější a vlhčí, což mohlo zapříčinit hospodářské potíže, od nichž odvozujeme některé archeologicky pozorovatelné změny charakterizující pozdní dobu bronzovou.

2.1.3 Pedologické poměry

Dle půdních map protíná Litovický potok modální hnědozemě ze spraše (*Hrnčiarová a kol. 2009, 134–135*). Hnědozemě vznikaly pod původním dubovohabrovými lesy a půdotvorným substrátem je spraš, sprašová hlína nebo smíšená svahovina (*Tomášek 2007, 46*). Expanze pravěkých zemědělců následně vedla ke změnám základních vlastností půdy – vznik nových odlesněných ploch způsobil erozi odvápněné lesní půdy a obnažení vápnatého substrátu, který byl taktéž erodován do nižších poloh, kde překryl již vyvinuté lesnaté půdy. Pro období na sklonku doby bronzové se v této souvislosti můžeme setkat s termínem „výstavba krajiny“ (*Ložek 2007, 75*).

2.1.4 Vegetace

Dnes je sledovaná oblast zalesněna asi jen z 5%, a to smrkovými a borovými porosty s příměsí smrku a dubu, místy s doubravou či akátem (*Demek 2006, 159*). Současný obraz však nelze ztotožňovat s pravěkou skutečností v této krajině. Mapa potenciální přirozené vegetace (*Neuhäuslová a kol. 1998, 90; Hrnčiarová a kol. 2009, 134–135*) ukazuje Hostivickou tabuli jako oblast lipové doubravy s převahou dubu zimního a letního a s významným zastoupením lípy srdčité. Zdejší minerálně chudší půdy by pak vyloučily přítomnost habru. Dle posudků J. Beneše a V. Komárkové (*Pleinerová 2003*) byl zdejší porost reprezentován dubem, bukem, borovicí, olší a vrbou.

2.2 DĚJINY ARCHEOLOGICKÉHO BĀDÁNÍ V HOSTIVICI A JEJÍM OKOLÍ

Jedním z prvních archeologů, který v Hostivici působil, byl kněz V. Krolmus, jenž se zasloužil o záchranu a shromáždění souboru nálezů, dnes většinou umístěných v Národním muzeu (*Svoboda 1958*). Další nálezy z k. ú. Hostivice, uložené též v Národním muzeu, pocházejí ze sbírky „p. Volfa“¹ (*Böhm 1932a; Böhm 1932b; Böhm 1932c*). Intensivnější archeologickou činnost od roku 1921 dokládají hlášení o archeologických akcích v Hostivici od A. Knora, zprvu terénního technika a od roku 1928 pracovníka Státního archeologického ústavu v Praze (*Sklenář 2005, 295*). Roku 1921 byl A. Knor dělníky „státní cihelny“ (snad cihelna v Cihlářské ul.) upozorněn na kostrový hrob s bronzovými předměty; následně jej určil jako knovízský (*Knor 1962*).

Další badatelkou, jež zde působila, byla E. Janská. Roku 1954 byla opět činností „Pražské cihelny“ (snad opět v Cihlářské ul.) narušena tmavá vrstva, kterou E. Janská interpretovala jako dva objekty eneolitického sídliště s ohništěm a podlahou vymazanou mazanicí (*Janská 1985*).

V 70. a 80. letech zde prováděli záchranný archeologický výzkum pracovníci Archeologického ústavu v Praze J. Waldhauser, V. Moucha nebo J. Frolík s M. Vávrou. Roku 1982 M. Kuna – jako zaměstnanec Středočeského muzea v Roztokách u Prahy – vedl výzkum polykulturního sídliště východně od obce, na tzv. Strnadovně, dnes část obce Palouky (*Kuna 1982; Čtverák 1982*), kde se nachází i plocha zpracovávaná v této práci.

V 90. letech zde archeologické výzkumy řídila I. Pleinerová. První větší záchranný archeologický výzkum (1997-1998) proběhl v blízkosti bývalé Haklovy cihelny, druhý v letech 2001 – 2002 byl uskutečněn východně od obce, v již zmíněné poloze Palouky, kde měla být zahájena výstavba rozsáhlého logistického areálu a kde bylo již známo polykulturní osídlení; první dvě sezóny 2001 a 2002 vedla výzkum I. Pleinerová (*Pleinerová 2003; Pleinerová 2004*), poslední sezónu 2003 převzal vedení P. Sankot (*Sankot 2006a; Sankot 2006b; Sankot 2006c*). Roku 2007 výzkum pokračoval západně od popsané polohy na pozemku, kde měla proběhnout výstavba rozšíření logistického areálu. Výzkum vedla současná vedoucí archeologického oddělení Středočeského muzea v Roztokách u Prahy

1 Označení osoby je bohužel bez dalších údajů.

J. Klementová (*Klementová – Daněček 2010*). V letech 2008 – 2011 navázal záchranný archeologický výzkum tentokrát severněji, až za vlakovou trať, pod vedením D. Daněčka a K. Smíška. V obou polohách byly sídlištní objekty určeny (zatím jen rámcově) jako knovízské až počátek starší doby železné (*za laskavé sdělení děkuji Mgr. D. Daněčkovi*).

Další archeologicky exponovanou polohou se stala poloha Sadová na protějším břehu Litovického potoka, kam se výzkum přesunul roku 2004 (*Pleinerová – Klementová 2006*). Záchraný archeologický výzkum pod vedením I. Pleinerové a J. Klementové předcházela výstavbě rodinných domků. Doložené osídlení z období neolitu, eneolitu, starší doby bronzové a doby železné jen znovu potvrdilo značný rozsah polykulturního osídlení této lokality².

2 K vybraným archeologickým akcím viz Kap. 2.3.

2.3 PRAVĚKÉ NÁLEZY V HOSTIVICI A OKOLÍ

Dnešní obec Hostivice zahrnuje od roku 1950 původní vesnice Hostivici, Litovice a Břve. Dělí se na dvě katastrální území Hostivici a Litovice, přičemž místní část Břve i Hostivice dnes zasahují do obou těchto katastrálních území. Nejednoznačné určení místa v hlášeních o archeologických akcích proto velmi znesnadňuje jejich lokalizaci³. Nejvíce exponovanou polohou na lokalitě jsou tzv. Palouky (*Tab. A1:1*). Tato skutečnost je dána ani ne tak koncentrací pravěkého osídlení na východ od obce, jako spíše stavební aktivitou, jíž předcházela celá řada záchranných archeologických výzkumů, dnes čítající plochu přibližně 30 ha.

Nejstarší doklady pravěkého osídlení, spadají do mladší doby kamenné. Od té doby nebyla lokalita takřka nikdy neosídlena, což potvrzuje názor J. Neústupného (1968, 87–88), že jednou osídlená oblast zpravidla již nikdy nezůstala zcela beze stop lidské činnosti.

Rozsáhlý neolitický sídelní areál je na k. ú. Hostivice a Litovice sledován od roku 1947 náhodnými nálezy kamenných sekerek⁴ a přeslenů (*Autor neznámý 1947c; Knor 1949*) a od roku 1982 výzkumy především východně od obce v poloze Palouky (*Kuna 1982; Pleinerová 2003; Pleinerová 2004; Pleinerová – Zápotocká 2004; Sankot – Turek 2005; Pavlů (ed.) 2007; Klementová – Daněček 2010*). Roku 2004 bylo neolitické osídlení zjištěno též v poloze Sadová na protějším břehu Litovického potoka (*Pleinerová – Klementová 006*). V poloze Palouky byl vedle půdorysů dlouhých neolitických domů objeven žárový hrob kultury s vypíchanou keramikou umístěný v téměř pravidelné čtvercové jámě (*Pleinerová – Zápotocká 2004, 25*). Obsahoval spálené kůstky člověka neznámého stáří a pohlaví a keramické nádoby. Lze se domnívat, že tu byl zachycen pouhý okraj rozsáhlejšího pohřebiště, jež se rozkládalo dále více na sever, již mimo zkoumanou plochu.

První nálezy dokládající eneolitické osídlení byly zjištěny činností „Pražské cihelny“⁵ v intravilánu obce poprvé roku 1954 a opětovně v letech následujících (*Janská 1985; Knor 1969*). Eneolitické nálezy byly evidovány i v prostorách dalších hostivických cihelen,

3 V. Spurný na tuto nejednoznačnost upozorňuje v poznámce z roku 1973 k hlášení A. Knora (1974d): „V lexikonu z roku 1965 jsou Hostivice I – místní část Břve. Není vyloučeno, že A. Knor použil označení z lexikonu – jinde ovšem uvádí Břve pod samostatným názvem. Kromě toho A. Knor rozeznává ještě Hostivice II a Hostivice B, Nelze tedy jednoznačně rozhodnout, není však vyloučeno, že v dalších materiálech v pozůstalosti A. Knora se najde vysvětlení, o jaké katastrální území jde.“

4 Uloženo v Národním muzeu (inv. č. 49.568, 6992, 10.120, 10.220).

5 Snad bývalá Státní cihelna (Cihlářská ul.)

například v bývalé Haklově cihelně v ul. Sportovců (*Knor 1974b; Pleinerová 1999*) a v další bohužel bezpečně neidentifikovatelné cihelně (*Knor 1974a*). V intravilánu obce byly zachyceny eneolitické objekty s ohništěm a podlahou vymazanou mazanicí a s keramikou odkazující na kulturu nálevkovitých pohárů (*Janská 1985*), a dále příkop charakteristický pro eneolitická sídliště (*Knor 1969*). Eneolitické sídliště se rozprostíralo i východně od obce v poloze Palouky, kde od roku 2001 proběhlo několik sezón archeologických výzkumů (*Pleinerová 2003; Pleinerová 2004; Sankot – Turek 2005, 175; Klementová – Daněček 2010*), jež doložily eneolitické osídlení lidu jordanovské kultury, kultury nálevkovitých pohárů, řivnáčské kultury a kultury zvoncovitých pohárů. Ještě více na jihovýchod od Palouků bylo záchranným archeologickým výzkumem odkryto osm objektů, pravděpodobně dětských hrobů patřících kultuře zvoncovitých pohárů a další sídelní komponenty (*Hložek – Turek 2007*). Eneolitické sídliště (bez bližšího určení konkrétní archeologické kultury) se nacházelo i na protějším břehu v poloze Sadová (*Pleinerová – Klementová 2006*).

Únětickou kulturu starší doby bronzové zde jako první reprezentovaly ojedinělé nálezy keramických zlomků a pazourkových nožů ze sbírky „p. Volfa“ (*Böhm 1932b; Böhm 1932c*) a objekty s hliněnými tkalcovskými závažími z intravilánu obce (*Vávra 1983; Knor 1974d*). Na návrší areálu vojenského prostoru byly roku 1975 prokopány čtyři objekty výšinného sídliště starší doby bronzové (*Waldhauser 1975*). Pohřebiště únětické kultury s 11 hroby v rakvích (většinou dvojími nad sebou) bylo záchranným archeologickým výzkumem odkryto v letech 2001 – 2002 v poloze Palouky (*Jiráň 2008, 22; Pleinerová 2009; Pleinerová 2003; Pleinerová 2004*). Vyjímá se zde izolovaný pohřeb s kosterními pozůstatky muže, které zde byly pravděpodobně uloženy až sekundárně (*Jiráň 2008, obr.37*). Pohřebiště a sídliště únětické kultury se rozkládalo i na protějším břehu Litovického potoka v poloze Sadová (*Jiráň 2008, 23*). a *Pleinerová – Klementová ADČ2006*. Pravěké osídlení ve střední době bronzové je doloženo ojedinělým nálezem jehlice na k. ú. Litovice bez bližšího určení místa (*Autor neznámý 1947a*) a od roku 1999 jsou opakovaně zjišťovány sídlištní objekty v poloze Palouky (*Pleinerová 2000; Pleinerová 2003; Pleinerová 2004; Sankot – Turek 2005*). Roku 2003 zde byl zjištěn kostrový hrob (*Sankot 2006a*). Nejpočetněji je v rámci studované oblasti doloženo osídlení z mladší doby bronzové, zde reprezentované kulturou knovízskou, již se týká i první dochovaný záznam o archeologické akci na k. ú. Hostivice. Záznam informuje o nálezu kostrového hrobu ve „Státní cihelně“ (v Cihlářské ul.) roku 1921 (*Knor 1962; Knor 1978*), spolu s částmi lebky a zbytky žeber a končetin byla v hrobě objevena též bronzová „jehlice s hlavici v očko svinutou“ a zlomky zdobené či charakteristicky prstované keramiky.

Ojedinelé nálezy zlomků knovízské keramiky jsou od roku 1932 evidovány i z k. ú. Litovice (*Böhm 1932a; Böhm 1932c*). Velkoplošné výzkumy prováděné v letech 1993 – 2011 východně od obce (především, ale nejen v poloze Palouky) informují o rozsáhlých sídlištních i pohřebních aktivitách na této lokalitě (*Čtverák 1995; Pleinerová 2003; Pleinerová 2004; Sankot – Turek 2005, 175; Klementová – Daněček 2010, pro výzkum 2008-2011 děkuji za ústní sdělení Mgr. D. Daněčkovi – vedoucí výzkumu*). Zpracování tohoto bohatého souboru by bylo velkým přínosem pro poznání života v mladší době bronzové na západ od pražské kotliny, avšak zatím čeká na svou příležitost. Osídlení během pozdní doby bronzové, reprezentované štítarskou kulturou, bylo zatím zjištěno pouze v poloze Palouky, poprvé roku 1982 a opakovaně i během záchranných archeologických výzkumů v letech následujících (*Čtverák 1982; Kuna 1982; Pleinerová 2003; Pleinerová 2004; Klementová – Daněček 2010*). Roku 2003 přibýlo k sídlištním objektům také pohřebiště (*Sankot 2006a*). Zda se štítarské osídlení potvrdí i severně od prozkoumaných ploch, kde probíhal zatím poslední výzkum v letech 2008 – 2011, ještě není známo (*za ústní sdělení děkuji Mgr. D. Daněčkovi – vedoucí výzkumu*).

Lokalita byla osídlena i ve starší době železné. Bylanskou kulturu jako první reprezentoval ojedinělý nález bylanské nádoby⁶ darovaný zdejšími občany a nalezený v hostivickém jádru Břve roku 1944 (*Knor 1974c*). Další nálezy pocházejí z blízkosti bývalé Haklovy cihelny (v ul. Sportovců) a doloženy jsou též velkoplošnými výzkumy v poloze Palouky⁷ a Sadové (vždy sídliště) (*Pleinerová 1999; Pleinerová 2003; Sankot – Turek 2005; Pleinerová – Klementová 2006; Klementová – Daněček 2010; pro výzkum 2008-2011 děkuji za ústní sdělení Mgr. D. Daněčkovi – vedoucí výzkumu*). Osídlení v mladší době železné bylo doloženo během záchranného archeologického výzkumu v roce 1982 v poloze Palouky. Pozdně laténskou pec doplnil objekt téhož stáří, zahroubený do jiného staršího objektu doby bronzové (*Kuna 1982*). Byl zde také zjištěn nehrazený obytný areál s devíti polozemnicemi a dalšími zahroubenými objekty laténského období, k nimž náležel i hutnický areál (*Venclová (ed.) 2008, 16; Pleinerová 2004; Pleiner 2005*) a čtyři vybavené laténské kostrové hroby (*Klementová – Daněček 2010*). Laténské osídlení se rozprostíralo i na k. ú. Litovice, odkud pochází kostrový hrob bez bližšího určení místa (*Autor neznámý 1947d*), dvě kostry spíše do jámy vhozené, nežli pohřbené (*Knor 1974c*) a chata u Břevského rybníka (*Moucha 1975*).

6 Uloženo ve Sládečkově vlastivědném muzeu v Kladně (inv. č. A 456).

7 Na ploše zkoumané roku 2002 (*Pleinerová 2004*) však bylanské objekty a nálezy chybí.

V poloze Sadové bylo též zjištěny památky laténského sídlení a pohřbívání (*Pleinerová – Klementová 2006*).

Osídlení na lokalitě pokračovalo i v době římské, která je zde doložena sponami nalezenými v hostivickém jádře Břve⁸ (*Svoboda 1958; Autor neznámý 1947b*). Roku 2003 byla v poloze Palouky zjištěna polozemnice (*Sankot – Turek 2005, Sankot ADC2006*), a na vedlejší ploše, studované o dva roky později, dokonce dvě římské pece (*Klementová – Daněček 2006*).

Období stěhování národů je na lokalitě zastoupeno zajímavými nálezy tři studní se zachovanou dřevěnou konstrukcí (*Pleinerová 2004*), zjištěnými v poloze Palouky. Tamtéž je doloženo i osídlení z raného středověku (*Kuna 1982; Čtverák 1995; Sankot – Turek 2005; Klementová – Daněček 2010*) je zde taktéž doloženo. V obou případech se jednalo o památky sídlištního charakteru.

8 Uloženo v Národním muzeu (inv. č. 51.659, 53.182).

2.4 ŠTÍTARSKÁ KULTURA – VÝVOJ A STAV POZNÁNÍ

Pro pozdní dobu bronzovou je společným jmenovatelem především středních a severozápadních Čech přívlastek „štítarský“, ať už se v původním pojetí jednalo pouze o označení stupně knovízské kultury, nebo dnes samostatně chápanou štítarskou kulturu. Jako eponymum posloužil bohatý nález, údajně kostrový dvojhrob ze Štítar u Kolína (*Dvořák 1936, 60*).

Archeologické památky štítarské kultury byly až do nedávné doby posuzovány jako náplň nejmladšího stupně knovízské kultury, neboť prvním badatelům se štítarské památky koncentrující se často na knovízských lokalitách jevily jako plynule navazující na předchozí mladobronzové osídlení. Tato kontinuita s kulturou knovízskou v pozdní době bronzové byla vyjádřena pojmenováním štítarský stupeň (typ) knovízské kultury⁹. Jako první se obsahem, pojmenováním a časovým ukotvením tohoto období ve středních a severo-západních Čechách současně zabývali J. Filip (*1936, 19–25*) a J. Böhm (*1937, 130–149*). Ve svých pracích ze 30. letech 20. století, a coby typ Štítary-Hostomice jej kladli do pozdněbronzového stupně Ha B (*Reinecke 1900*). Vývoj kultury v pozdní době bronzové definovali na základě především hrobových celků (*Pič 1893, tab. XXIV; Pič 1896a, XXI–XXIV; Pič 1896b, XXV*), které byly dříve řazeny do kultury knovízské, případně do následující kultury bylanské.

Nálezový fond pozdní doby bronzové rychle narůstal a časem se díky bohaté materiálové základně podařilo definici náplně i prostorové vymezení kultury (v tehdejší pojetí ovšem stupně či typu) upřesnit. Avšak další práce zabývající se podrobně tímto kulturním celkem na sebe nechala čekat téměř třicet let. D. Koutecký pracoval v 60. letech bohatou materiálovou náplň sídlištního objektu z Ervěnic (okr. Most) a na základě rozboru nálezů i z dalších lokalit vymežil tři vývojové fáze štítarského stupně (Koutecký 1963) jako ranou (ŠT I), střední (ŠT II) a mladší (ŠT III) fázi štítarského období. Tyto tři fáze byly později ještě podrobněji definovány při zpracování bohatého souboru z pohřebiště ve Staňkovicích (okr. Louny) (Bouzek – Koutecký 1967, 64–70), kde D. Koutecký spolu s J. Bouzkiem naznačili existenci pozdní fáze, jež plynule přechází v bylanskou kulturu. Nutno podotknout, že ačkoli autoři své třídění založili na materiálu z Podkrušnohoří a Poohří, jeho platnost si ověřili též na

9 Někdy též štítarský „typ“ knovízské kultury. V tomto spojení je „typ“ chápán jako synonymum pojmu „stupeň“ a jedná se o formální slohovou záležitost. Tato terminologie vychází z třídění J. Böhma (*Böhm 1937*), který kultury rozdělil na „typy“ (ve významu „stupně“) a jedním z nich byl typ Štítary-Hostomice. Oproti tomu v moravské archeologii je „typ“ synonymem pojmu „kultura“.

středočeských lokalitách – a potvrdili tak jednotnost nálezů štítarského rázu (*Hrala 1973, 103*).

Na konci 60. let se o další zpřesnění chronologie štítarského stupně zasloužila M. Fridrichová, jež na základě vlastních výzkumů a přehodnocení starších nálezů definovala závěrečnou fázi – sledovala určité tvarové proměny, ústup některých typů výzdoby a především rozpoznala pronikání prvků charakteristických pro slezskou kulturu (*Fridrichová 1969*). V této závěrečné fázi je již zřetelný vliv a vztah ke kultuře bylanské (Ha C1).

Štítarské nálezy si získaly pozornost i v 70. letech, kdy se jím ve své nepublikované rigorózní práci o štítarských sídlištích zabýval M. Slabina (*Slabina 1972*). V této první komparativní studii štítarského sídlištního materiálu pro střední Čechy je aplikován trojstupňový systém (*Bouzek – Koutecký 1967*) a práce je obecně považována za obohacení a zkonkretizování představ o obsahu jednotlivých fází vývoje kultury (*Němcová 2005, 55*). Vynikající Slabinova znalost sídlištního i hrobového štítarského materiálu (*Slabina 1971; Slabina 1972*) přivedla jej k závěru, že užití systému vytvořeného na základě hrobových nálezů, je-li aplikován na klasifikaci sídlištního materiálu, má svá úskalí. Jednak se oba kontexty poněkud liší druhovou skladbou (některé nádoby ze sídlišť se v hrobech nevyskytují) a nepřehlédnutelným rozdílem a komplikací je i vysoká fragmentárnost sídlištních nálezů (a tím absence celých tvarů) oproti relativně dobře zachovalým nádobám z hrobů (*Slabina 1972*).

Trojstupňový systém tedy nebylo možné aplikovat pouze na základě stavby nádob, a M. Slabina proto zohlednil především výzdobné prvky, jež jsou dobře rozpoznatelné i ve značně zlomkovitém materiálu a jejichž vývoj sledovali též J. Bouzek a D. Koutecký s ohledem na jejich kombinace, umístění i provedení. Ukázalo se, že sídlištní keramika je rozmanitější, více zdobená, a tím i vývojově citlivější (*Slabina 1972*). Bohatý soubor, s nímž M. Slabina pracoval, umožnil postřehnout vnitřní nejednotnosti střední fáze, jež byla autorem následně rozdělena na dva horizonty, přičemž teprve druhý vykazuje všechny typické charakteristiky štítarské keramiky.

Práce M. Slabiny obsahuje množství srovnávacího materiálu, doplněného o definici jednotlivých výzdobných prvků charakteristických pro konkrétní fáze vývoje kultury, z tohoto důvodu jsem k ní přistupovala jako k referenční¹⁰ a taktéž při datování využiji trojstupňový systém se dvěma fázemi druhého stupně (Št IIa, b).

10 Stejně jako k datování nálezů z Roztok u Prahy v práci A. Němcové (*Němcová 2005*).

Na začátku 70. let představil odlišnou periodisaci štítarského stupně J. Hrala (1973). Upozornil na problematiku definice střední fáze, neboť ta je dle něho vymezena spíše absencí prvků charakteristických pro starší či mladší fázi a navrhl dělení na pouhé dvě vývojové fáze.

Dendro a ¹⁴ C data (kalibrovaná)	P. Reinecke / H. Müller-Karpe	KNĚŽEVES sídelní horizonty	J. Bouzek - D. Koutecký	J. Hrala
1400/1300 BC	Br B2 (C1)	kultura mohylová	k. mohylová	k. mohylová
	Br C2	pozdně mohylová mohylovo/knovízský horizont Mo/Kn 1		
	Br D	starší knovízský horizont Kn 2	k. knovízská fáze K I K II	k. knovízská I. stupeň
1250/1200 BC	Ha A1	střední knovízský horizont Kn 3	K III	II. stupeň
		Ha A2	Kn 4a	K IV
vrcholný knovízský horizont Kn 4b	K V			
1050/1020 BC	Ha B1	knovízsko/štítarský horizont Kn/Št 1a	K VI	IV. stupeň
		starší štítarský horizont Št 1	Štítary I	1. fáze štítarského typu
800 BC	(Ha B2)	mladší štítarský horizont Št 2	Štítary IIa	V. stupeň 2. fáze štítarského typu
	Ha B3		Štítary IIb Štítary III	
	Ha C1	?		
		kultura bylanská		

Obr. 1. Chronologická tabulka mladší a podzší doby bronzové (Smejtek 2011, obr. 95).

Ve své práci navíc zdůraznil sepjetí s knovízskou kulturou tím, že první fázi štítarského typu označil za IV. stupeň knovízské kultury a druhou fázi za V. stupeň knovízské kultury (*obr. 1*)¹¹.

V původním pojetí byl tedy štítarský stupeň (typ) chápán jako nejmladší fáze knovízské kultury. Tento pojem a chápání štítarské skupiny jako součásti knovízské kultury se vžil navzdory tomu, že samotné vymezení a povaha nálezů od počátku naznačovaly jistou kulturní nezávislost, a dokonce vztah ke kultuře bylanské (*Němcová 2005, 54*). Dnes je štítarská kultura uznávána za samostatnou archeologickou kulturu pozdní doby bronzové na území středních a severozápadních Čech (např. *Kuna – Němcová 2012, 16; Smejtek 2011, 113*). V pozdní době bronzové se na území středních a severozápadních Čech prokazatelně mění charakter osídlení, nejvýraznější změnou je nástup zahloubených staveb, tzv. polozemnic na úkor nadzemních sloupových staveb typických pro dřívější období a častější opevnění výšinných poloh. Dochované keramické památky pak zcela jasně vykazují změny jednak morfologické, jednak i v úpravě povrchu. Avšak nejednotnost v pojmenování kultury pozdní doby bronzové přetrvává, neboť plynulá návaznost jednotlivých prvků hmotných pramenů je neotřesitelným argumentem některých autorů pro sloučení obou kultur a nálezy štítarského charakteru jsou mnohými dál zpracovávány jako knovízské. Názory na význam stále jemnějšího členění pravěkých kultur se různí a je správné je respektovat, kdyby však tím nevznikal jeden zásadní problém – při práci se staršími štítarskými nálezy je nutné vyhledávat je v rámci knovízských, neboť dříve nebyly rozlišovány, a totéž platí bohužel i pro některé výzkumy mladší ba dokonce i ty současné, což při množství nálezů z mladší a pozdní doby bronzové práci značně komplikuje. Pravou ale je, že nejsme schopni rozhodnout, jak dlouhá doba je nutná k utvoření svébytné kultury a pravdou také je to, že nejsme schopni ani poznat, jak sami lidé pozdní doby bronzové tyto změny vnímali a jaký význam jim přikládali, neboť ve snaze datovat, klasifikovat a rozpoznávat, nechávají se badatelé strhnout k definování zcela umělého časoprostorového vymezení, které vůbec nemusí odrážet pravěkou skutečnost.

¹¹ D. Koutecký a J. Bouzek použili pojmy „štítarské období“ nebo „štítarská skupina“. Termín „štítarský typ“ chápali jako označení jednotlivé složky hmotné kultury. Oba však oproti J. Hralovi připouštějí, že štítarské období by je možné považovat za samostatnou kulturu (*Bouzek – Koutecký 1967, 76*).

2.5 ŠTÍTARSKÁ KULTURA V EVROPSKÉM KONTEXTU KULTUR POPELNICOVÝCH POLÍ

Po roce 1300 BC, na počátku mladší doby bronzové vyrůstají v severoalpském prostoru poměrně plynule ze středobronzových mohylových kultur okruhy popelnicových polí¹². Jednalo se jistě o mnohostranný proces, na kterém se podílela celá řada faktorů ovlivněných místními kulturními, geografickými, společensko-náboženskými a environmentálními podmínkami. Štítarská kultura patří do okruhu hornodunajských popelnicových polí, jenž na našem území zahrnoval osídlení ve středních a severozápadních Čechách, dále v Čechách jižních a západních. V mladší době bronzové zaujímal střední, severozápadní a sever jižních Čech kultura knovízská (na ni v pozdní době bronzové navazuje kultura štítarská); pro západní a částečně jižní Čechy se tradičně uváděla kultura milavečská (o jejím rozšíření a vymezení probíhá dlouhodobá diskuse) a v pozdní době bronzové v západních Čechách kultura/skupina nynická, pro Chebsko pak chebská skupina hornodunajských popelnicových polí.

Vývoj v období popelnicových polí se odehrával na pozadí historických dějů dokumentovaných i jinými než archeologickými prameny. Patří sem velké stěhování národů kolem roku 1200 BC, trojská válka, život Mojžíšův a příchod izraelských kmenů do Palestiny, útoky „mořských národů“ na Egypt, zničení říše Chetitů nebo pád Mykénské civilizace (*Jiráň 2007, 21–23*). Doba bronzová je mimo jiné charakteristická válečnickou kulturou – ne snad, že bychom v předchozích obdobích nepředpokládali žádné boje, nicméně jedním z předpokladů velkých konfliktů je kumulace majetku a jistá míra stratifikace společnosti, což jsou charakteristiky právě doby bronzové. Předpokládáme, že v průběhu popelnicových polí se lidé seskupovali do kmenů, jimž vládli jedinci či skupina jedinců s vyšší pravomocí (náčelníci), což je dobře demonstrováno budováním velkých „knížecích“ mohyl. Tyto kmeny se mohly formovat do kmenových svazů, útvarů, které však byly příležitostné a nestabilní. V období Ha A bylo zemědělsky příhodné vlhčí a teplejší klima, díky němuž bylo možné osídlit dříve méně příznivé oblasti a rozmach dálkové distribuce zajistil vyrovnání surovinově a hospodářsky různorodých oblastí (*Ložek 2007, 69*). Toto období je proto považováno za období rozkvětu, kdy na základě většího počtu sídlišť a osidlování doposud neosídlených míst

12 Naše země spadají do čtyř okruhů: Hornodunajská popelnicová pole ve středních, severozápadních, západních a jižních Čechách; Lužická popelnicová pole na střední Moravě, ve Slezsku a ve východních Čechách; Středodunajská popelnicová pole na jižní Moravě.

předpokládáme nárůst populace a kumulaci majetku. V období Ha B, snad vlivem zhoršujících se klimatických podmínek, a následkem toho narušení systému zásobování potravinami i nerostnými surovinami, pravděpodobně doprovázených propuknutím nepokojů a útoků – na našem území by tuto krizi mohlo dokládat opevňování hradisek, retardace v osídlení a změny ve sídelní struktuře (*Chvojka 2009, 120*).

Jako nejmarkantnější a jednotící prvek kultur evropské mladší a pozdní doby bronzové se jeví změna pohřebních zvyklostí, jež byla určující pro pojmenování celé epochy. Důvody všeobecného příklonu k žárovému ritu spatřujeme v prosazení kultu Slunce, symbolizovaného v archeologických památkách této doby zpodobňováním slunečních kotoučů a slunečních bárek, tažených dvojicí vodních ptáků-labutí (*Smejtek 2011, 109*). Transformační účinek ohně mohl být vnímán jako očištná síla a ve svém důsledku i jako proces sociální nivelizace. Mohl stejně tak vycházet vstříc sociálním tabu manipulace s mrtvými za účelem černé magie. Bez významu nemuselo být ani symbolické zvýraznění hranice mezi živými a mrtvými (*Smejtek 2011, 109*).

Přijetí nového zvyku spalovat zemřelé členy společnosti bylo jistě provázeno hlubokými proměnami v náboženské oblasti, neboť úzce souviselo s představou posmrtné existence. Přijetí této změny má paralely ve Středomoří, kde v téže době (přibližně 1353-1337 BC) v Egyptě došlo k „reformním pokusům“ faraona Amenhotepa IV. (novým jménem Achnaton – tedy „Prospěšný Atonovi“) prosadit kult jediného boha Slunce Atona a tou dobou se obdobně v řeckém panteonu setkáváme s Apollónem, bohem-cizincem, ztělesňujícím Slunce, jehož vůz tahalo po obloze labutí spřežení (*Bouzek 1977; Paulík 1993, 108–111, obr. 32*).

Střední Čechy během tohoto období nestály stranou dění. Intenzitu a směr vzájemných kontaktů určovala především geografická poloha, krajinný reliéf a vodní toky, na něž se vázaly hlavní komunikační tepny (*Chvojka 2009, 162; Květ – Řehák 1993, 228*). Zdá se, že nejsilněji byly střední Čechy poutány s východním Bavorskem a Horním Rakouskem, a to přes jižní Čechy, jež fungovaly jako jakási křižovatka a spojnice několika vlivů. Přírozenou spojnicí jižních a středních Čech byla bezpochyby řeka Vltava s řadou hradišť (např. Zvíkovské Podhradí I, Nevězice nebo Voltýřov (*Chvojka 2009, 162*) a koncentrací depotů bronzové industrie. Husté osídlení podél Vltavy je doloženo v jižních Čechách, dále na sever, pravděpodobně kvůli nevhodným zemědělským podmínkám, až v oblasti Sedlčanska ve středním Povltaví (*Smejtek 1987*). Stezka z jižních do středních Čech vedla podél říčky

Litavky, přes Brdy až k hradišti na Plešivci (*Chvojka 2009, 162; Eisner 1922, 6–10; Maličský 1947, 27–31*) a dále k povodí Berounky.

Rozhodujícími pro formování českých kultur popelnicových polí byly kontakty s oblastí východního Bavorska a Horního Rakouska. Vlivy z Bavorska jsou demonstrovány především horizontem Riegsee ve stupni BD, reprezentovaným bronzovou industrií (*Plesl 1965, 353; Chvojka 2006, 284–286*), cestu si do českých zemí našel snad po jednotlivých větvích tzv. Zlaté stezky (*Beneš 1995, 14–15*). Pravděpodobně se nejednalo o mohutný příliv nového obyvatelstva, ale spíše to byli menší skupiny lidí či jednotlivci, kteří přinášeli nové kulturní a technické inovace (*Hrala 1973, 126*). Další vlna jihozápadních vlivů do Čech pravděpodobně proběhla ve stupni Ha A2 (*Hrala 1969, 515–516; Chvojka 2009, 164*) – typickými severotyrolskými formami jsou vázičkovité jehlice (*Chvojka 2009, 164*).

Kontakty s dnešním Horním Rakouskem jsou zas demonstrovány tamějšími importy z Čech – např. sekera z Bach bei Walding nebo etážovité nádoby, např. z pohřebiště ve Welsu (*Chvojka 2009, 164*). O vlivech z alpské oblasti u nás svědčí dle Hraly hluboká mísa se čtyřmi tordovanými uchy z Prahy-Bubenče (*Hrala 1969, 512*). Z hornorakouské oblasti byla pravděpodobně minimálně do jižních Čech dopravována měď a sůl (*Chvojka 2009, 165*), neboť ložiska těchto potřebných surovin se zde nevyskytují¹³ a solné doly v Hallstattu fungovaly již od počátku doby popelnicových polí (*Chvojka 2009, 165*). Proti hodnotou z Čech snad mohlo být zlato či grafit – taková ložiska zde existovala, avšak doložení těžby pro dané období je sporné¹⁴, zarážející je také nedostatek zlatých předmětů a u drobných povrchových výchozů mikrokystalického grafitu je docela dobře pravděpodobné, že již tehdy byly vytěženy (*Hrubý – Chvojka 2002, 591*).

Vedle předpokládaných přímých vlivů z regionů patřících k hornodunajským popelnicovým polí, byly České země pravděpodobně v nepřímém kontaktu i se středodunajskými popelnicovými poli (*Chvojka 2009, 165*). Dokladem takových kontaktů s jižními Čechami je například depot bronzové industrie ze Zahájí I mimo jiné s typickou uherskou sekerkou s tulejí a jehlicí s kulovitou hlavicí a hladkým zduřeným krčkem (*Chvojka 2009, 154*) nebo středočeský depot z Kamýka nad Vltavou (*Hrala 1966*).

13 Ložiska mědi byla nejbliže na Příbramsku, avšak měla spíše lokální charakter. Jednoznačné doklady těžby chybí (*Hrubý – Chvojka 2002, 588*).

14 Nepřímým dokladem těžby tuhy je kousek surové tuhy na výšinném sídlišti „Skalka“ u Milenic (*Fröhlich – Chvojka 2001, 113*).

V české kotlině uzavírá epochu popelnicových polí štítarská kultura (v absolutních datech přibližně 1050/1020 – 800 BC; dle relativně chronologického datování přibližně stupeň Ha B3: *H. Müller-Karpe 1959*) rozprostírající se na území rámcově kopírujícím knovízskou oikumenu, především pražsko-slánskou a kolínskou oblast ve středních Čechách, dále severozápadní a částečně jižní Čechy řidčeji než v předchozím období, přičemž osídlení ve středním Povltaví mizí – vlivem zhoršení klimatu se mohla tato oblast stát méně příhodnější pro hospodářství doby bronzové. Naopak nové osídlení je evidováno na východě středních Čech, především na Kutnohorsku a Čáslavsku. Štítarská sídliště se silně koncentrují ve starém sídelním prostoru kolem soutoku Vltavy a Berounky (*Čtverák 1980*), mnohá sídliště knovízské kultury se nedožila pozdní doby bronzové, avšak v této oblasti ano. Příčinu můžeme hledat v příhodných podmínkách pro zemědělství i v lokalizaci samotné, neboť tudy vedla komunikační tepna vázaná na nedaleké hradiště na Závisti (*Fridrichová a kol. 1995, 163*). Nové uspořádání sídlišť, totiž opevnění nových (Bylany-“Cimburk“) či již dříve osídlených poloh, např. Závist, Levý Hradec, Hradsko, Plešivec, Sv. Jan pod Skalou nebo Tetín (*Maličský 1947, 21–31; Hrubý – Chvojka 2002*) a vznik tzv. usedlostí se zdají demonstrovat změny v sídelních zvyklostech. Avšak mezi badateli panuje neshoda, zda je možné pozorovat tendenci k méně přístupným polohám (*Slabina 1993*) nebo nikoli (*Šaldová 1977*) i neshoda o tom, zda je dostatek dokladů pro hypotézu o nadřazeném postavení hradišek (*Šaldová 1977*) či nikoli (*Smrž 1995*).

V Kněževsi (*Smejtek 2011*) se podařilo zachytit změnu v sídelní struktuře v rámci jednoho sídliště. Objektů štítarské kultury bylo na zkoumané ploše rozpoznáno zřetelně méně a jejich shluky jsou více rozptýlené než shluky objektů knovízské kultury, což autor interpretuje jako možný pokles počtu obyvatel (*Smejtek 2011, 309*). Jako další změnu pozoroval obsazení ploch mimo areál s intenzivním knovízským osídlením (*Smejtek 2011, 309, 312*). Toto zjištění dobře zapadá do představ o využívání nových areálů a vzniku menších osad nebo usedlostí v pozdní době bronzové.

2.6 ARCHEOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA ŠTÍTARSKÉ KULTURY

Období štítarské kultury pozdní doby bronzové trvalo přes dvě stě let; dle Reineckova chronologického systému (*Reinecke 1900*) se jedná o stupeň Ha B, v dnešních absolutních datech je to 1050/1020 – 800 BC. Takové časové rozpětí se může zdát z hlediska trvání pravěku zanedbatelné, avšak z hlediska jednoho lidského života značné. Dalo prostor nesčetnému množství událostí, jež rozhodovaly o dalším vývoji. Domnívám se ale, že při současném stavu poznání a s ohledem na množství výzkumů a možnosti jejich zpracování nejsme schopni tyto procesy skrze archeologické památky vidět uceleně, natož jim porozumět a v důkazní nouzi někdy nutíme archeologické památky „svědčit o něčem, o čem svěčit ani nemohou“ (*Salač 1998*). Optimisticky můžeme doufat, že v budoucnosti budeme umět lépe „číst“, co po sobě lidé, nám časově tak mnoho vzdálení, zanechali. Avšak realitou zůstává, a pravděpodobně i zůstane, že to s čím máme tu možnost pracovat je jen zlomek toho, co tvořilo jejich svět a co je definovalo.

Hlavní překážkou není nedostatečné množství nalezených památek, neboť již dnes se potýkáme s opačným problémem – obrovským množstvím nálezů, jež není možné kvalitně zpracovat již při terénním výzkumu (často pro nedostatek financí a času ze strany stavby) a pro další a další výzkumy ani to není možné později. Překážkou je povaha nálezů jako taková, neboť pravěcí lidé většinu toho, co po sobě zanechali, ne tak docela zanechali „nám“ - pro naše studium. V naprosté většině sídlištních kontextů poznáváme pravěkou skutečnost prostřednictvím odpadu – tedy nálezů, jež byly vyřazeny z živé kultury (nejčastěji rozbitím a poškozením). Tento „odpad“ byl navíc podroben depozičním a postdepozičním procesům a opět jen zlomek toho všeho přečkal tisíce let až do současnosti¹⁵.

2.6.1 Sídlíště

Sídlíště štítarské kultury navazují na předchozí rozsáhlé obytné komponenty lidu mladší doby bronzové. Jejich poznání je paradoxně komplikováno množstvím získaného

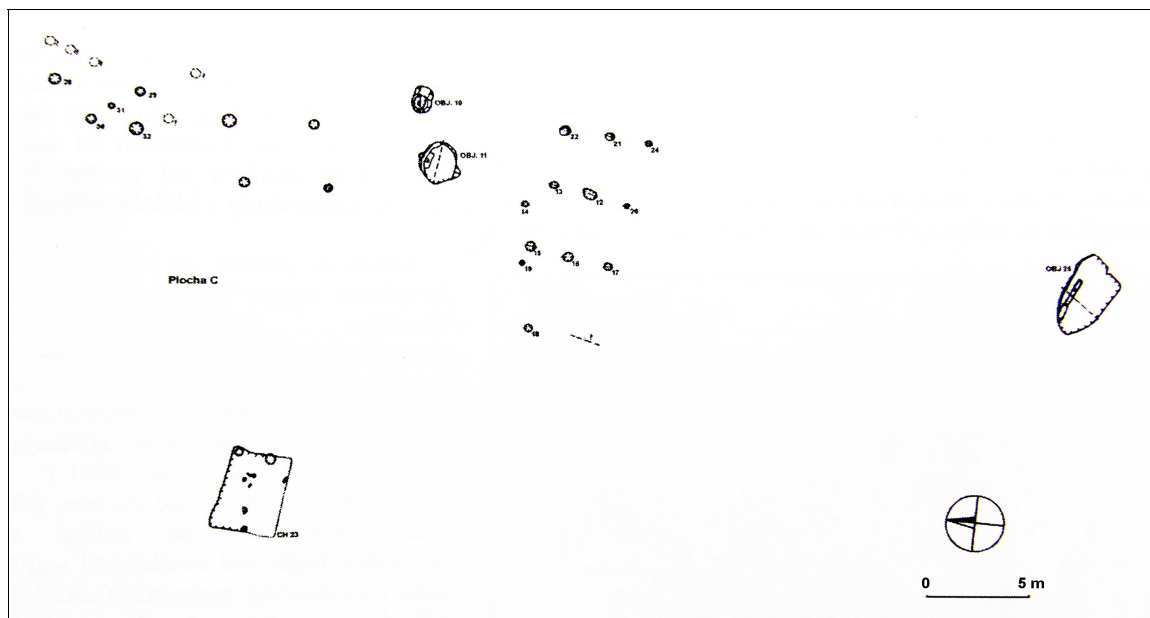
15 Depoziční proces je změna, při které artefakt – většinou po změně či ztrátě své funkce (rozbitím, ztracením či opuštěním předmětu) – přechází z živé kultury do archeologického kontextu. Postdepoziční transformace jsou změny v archeologickém kontextu, již mimo sféru původní kultury, patří sem i zásahy živé kultury z mladších období, např. orba, ale i samotný archeologický výzkum (*Kuna – Němcová 2012, 18*).

keramického materiálu, jehož zpracování je dlouhodobý a značně náročný proces, jehož konečným výstupem je jen ve výjimečných případech publikace. To se podařilo např. při výzkumu ve Vikleticích (*Bouzek a kol. 1966*), Kněževesi (*Smejtek 2011*) nebo v Roztokách (*Kuna – Němcová 2012*).

Na základě těchto a starších prací lze pozorovat jisté odlišnosti štítarských sídlišť od předchozích sídlišť knovízských – ta se nejčastěji skládají z rozsáhlých kumulací sídlištních jam o desítkách až stovkách objektů v hustých shlucích (*Kuna – Němcová 2012, 16*). Na těchto sídlištních bývá obytná část stranou hospodářské části se zásobními jámami (*Fridrichová a kol. 1995, 163*). Množství zásobních jam je v porovnání s jinými obdobími pravěku opravdu značné a je těžko představitelné, že by všechny fungovaly – tedy byly otevřené – zároveň. Naskytá se proto možnost, že knovízské zásobní jámy neměly tak dlouhou životnost (např. pouze jeden rok), čemuž odpovídají i jejich menší rozměry – po kratším čase se zaplnily a byly vyhloubeny další (*Neustupný 1986, 228*). I celkový rozsah sídlišť, jak se nám dnes jeví, může být zavádějící. Jedním z možných faktorů je stěhování osad (*Smejtek 1994; Smrž 1987*), avšak mohlo se jednat o menší posuny sídlišť – v rámci stále stejného sídelního areálu – které nelze dostupnou chronologickou analýzou bezpečně rozpoznat. Takové posuny (tzv. mikromobilita) mohly mít stavební a hygienické důvody způsobené omezenou životností domů, devastací plochy sídliště nebo množstvím odpadků (*Jiráň 2008, 164*). K posunům sídlišť viz kapitola 2.7. Obydlí knovízských sídlišť měly podobu nadzemní konstrukce, z nově publikovaných sídlišť mladší doby bronzové uvedme například Kněževes (*Smejtek 2011, 82–108*), kde jsou nadzemní dřevěné konstrukce v několika málo případech doloženy specifickým uspořádáním sloupových jam.

Sídliště štítarské kultury jsou oproti knovízským méně četná a charakterizuje je menší hustota zahloubených objektů (*Kuna – Němcová 2012, 16*). Důvodem pravděpodobně není ekonomická stagnace či úpadek, neboť hospodářské objekty, a dokonce jsou to větší zásobní jámy než jaké známé z knovízských sídlišť, dokumentují stejné zemědělské návyky, avšak častěji se objevují přímo pod podlahou domů (Vikletice, (*Bouzek a kol. 1966, 79*); Hradsko u Mšena (*Šolle 1977, 342*) nebo v jejich blízkosti, a tvoří spolu s domem tzv. usedlost, což naznačuje silnější pouto k výsledkům vlastní práce. V pozdní době bronzové se setkáváme se sídlišti, v rámci nichž se vyčleňují skupiny objektů většinou interpretovaných jako obytná zahloubená stavba, dílna a několik zásobních jam, jež dohromady považujeme za tzv. usedlosti. Taková usedlost byla prokázána např. v Praze 5 - Jinonicích

(Fridrichová a kol. 1995, 164), v Libčicích nad Vltavou (Vojtěchovská 2000) (obr. 2) či ve Vikleticích (Bouzek a kol. 1966). S představou změny vlastnických vztahů dobře korespondují objevy bohatých hrobů (viz níže).

Obr. 2. Plán usedlosti k. štítarské v Libčicích n. Vlt. - Chýnově, záchranný výzkum 1993 (Vojtěchovská 2000, obr. 2).

Jako nový typ zahloubených objektů jsou identifikována polozemnice – dříve považovány za signifikantní projev štítarské kultury (Hrala 1973, 120) – běžné především pro následující dobu železnou. Toto striktní dělení dnes již neplatí, neboť zahloubené chaty jsou pozorovány již v mladší době bronzové, a naopak nadzemní stavby jsou doloženy i na sídlištích pozdní doby bronzové (Slabina 1993, 21–22). To, že se štítarská sídliště jeví jako složená z množství ojedinelých zahloubených chat, vzdálených od sebe několik desítek metrů – tedy jako jednotlivé usedlosti, obklopené poli, nikoli jako kompaktní vesnice (Bouzek – Koutecký – Neústupný 1966, 108), je dáno především tou skutečností, že stopy po nadzemních staveb bývají zničeny erosi, orbou a často bohužel i hlubokou skrývkou.

Ve výběru místa pro založení hradiště v pozdní době bronzové také pozorujeme oproti předchozímu období rozdíly – při budování nových štítarských hradišť byla volena spíše ostrožna (Štěpánov, Křivoklát, Voltýřov) (Čtverák a kol. 2003, 17) a rozloha ohrazené plochy

bývá menší (Čujanová-Jilková 1998; Šaldová 1998). Patrný je samotný nárůst výšinných lokalit v období Ha B (Čtverák a kol. 2003, 16).

Otázku vlastního rozsahu štitarských sídlišť lze zodpovědět jen velmi těžko, neboť jsme téměř vždy omezeni skrytou plochou stavby a s ohledem na množství materiálu získaného z mlado a pozdně bronzových lokalit je z pochopitelných časových i finančních důvodů stále častěji vítaný výzkum, provedený pouze sondáží.

2.6.2 Pohřební zvyklosti

Pohřbívání ve štitarské kultuře zcela odpovídá epoše popelnicových polí a navazuje na kulturu knovízskou, totiž s převahou žárového ritu a ojedinělou inhumací, přičemž, tak jako lidé obou kultur někdy využívali stejná sídliště, nacházíme vzácně i pohřebiště s knovízskými i štitarskými hroby (např. Praha-Pankrác, Kuna – Němcová 2012, 16). Oproti rozsáhlým sídlištím je však hrobů štitarské kultury evidováno o poznání méně, dokonce můžeme říci, že známe jen velmi málo štitarských hrobů a pohřebišť – a tak se pramenná základna keramické produkce omezuje především na sídlištní materiál, jehož úskalím je jednak zlomkovitost a jednak u některých lokalit celkově špatný (abradovaný) stav keramických zlomků. Větší štitarská pohřebiště jsou doložena především ze staršího období štitarské kultury, např. ze Zdic (Hrala 1973) nebo Staňkovic (Bouzek – Koutecký 1967). Nepřehlédnutelné jsou však ojedinělé bohaté hroby (bohužel zachycené bez výzkumu a dokumentace a tedy známe je jen velmi neúplně), např. údajný dvojhrob ze Štitár (Dvořák 1936, 60; Böhm 1937, 132), hrob v Luhu u Mostu (Böhm 1937, 136) nebo Hostomice u Bíliny (Böhm 1937, 138), jež výrazně vyčnívají nad ostatními archeologickými památkami tohoto období – jakoby signalizovaly nástup tzv. knížecích pohřbů následující kultury bylanské (Kuna – Němcová 2012, 16).

2.6.3 Keramická produkce

Štitarská keramika bezesporu vychází z kultury knovízské, ale má řadu specifických rysů a zcela svérázný a odlišný slohový projev. V pozdní době bronzové dochází především k přeměně druhové skladby. Již se nesetkáváme (nebo jen ojediněle) s okřínou a etážovitými nádobami ani s amforovitými zásobnicemi, proměna se týkala i stavby těla nadob, především amforovitých (pravé amfory téměř neznáme), jež získávají tzv. „kvadratickou“ profilaci –

válcovitý tvar těla s relativně ostře odsazenými plecemi a spodkem, jejich hrdlo je nižší válcovité nebo kónicky se zužující a jejich profil se „rozpadá“ do samostatných částí hrdla, podhrdlí a těla – tzv. trojdílná profilace je zvláště typická pro vyspělou střední fázi štítarské kultury (Kuna – Němcová 2012, 15). Vývoj k určitému „stlačení“ těla a jeho horizontálnímu výrazu pozorujeme částečně i na nádobách jemnější keramické třídy, zejména u koflíků (Smejtek 2011, 112). Běžné jsou asymetrické koflíky, esovitě profilované misky a misky s odsazeným okrajem, jež se postupně přeměňuje ve vysoké rozevřené hrdlo (Smejtek 2011, 112). Vedle tvaru nádoby se změnila i technika a motivy výzdoby. Typický knovízské prstování hrubých nádob je v kultuře štítarské nahrazeno úpravou povrchu pomocí špachtle či roztřepeného dřívka a především pomocí nástroje s několika hroty, jehož stopa na povrchu nádoby nám připomíná stopu hřebene – tuto techniku nazýváme hřebenováním a souvisle po celém povrchu hrubých nádob je uplatňována především ve vyspělé střední fázi štítarské kultury (Smejtek 2011, 112). Štítarské hrnce jsou takto upravovány po celém povrchu a na přelomu hrdla a těla bývají opatřeny plastickou páskou, v mladší polovině štítarské kultury často v podobě tzv. halštatské klikatě promačkávané pásky. Výzdoba amforovitých nádob se často omezuje pouze na hrdlo a podhrdlí buď v podobě hrubé úpravy (viz výše) nebo kombinací rastru a žlábků, typických pro mladší polovinu štítarské kultury. Často jsou tyto nádoby zdobeny pouze na přelomu hrdla a těla, případně na podhrdlí horizontálním svazkem rýh nebo žlábků. Výrazná je výzdoba jemné keramické produkce v mladší polovině štítarské kultury motivem rastru v různých kombinacích, kdy se na často tuhovaném povrchu odehrávala hra světla a stínu jemných ostrých rýh a mělkých žlábků. Tak jako na počátku vývoje štítarské kultury lze pozorovat knovízské tradice, z keramické náplně jejího závěru lze odvodit všechny základní tvary kultury bylanské (Fridrichová 1969, 376). To platí především pro pozdní amforovité koflíky, jež jsou prototypem bylanských misek nebo mísy s nálevkovitým hrdlem a přehnutým okrajem, jež se postupně tvarují do bylanských talířovitých mis (Fridrichová 1969, 376). Kvadratická profilace v závěru štítarské kultury ustupuje, průběh stěny nádob je plynulejší a jejich výduť je posazena výše (Smejtek 2011, 112).

Vedle běžných hrncířských produktů – nádob – se ve štítarské kultuře setkáváme s typy hliněných předmětů z okruhu technické keramiky (Kuna – Němcová 2012, 16). Ze studovaného materiálu to jsou tzv. kolečka a kruhové podložky, jinak známé jako kruhové desky, poklice nebo hliněné terče. Jejich funkce bývá mnohdy nejasná a jedná-li se o výrazně

zdobené hliněné terče, může jim být přiřčena symbolická funkce (příklad z Hostivice viz *Tab. D47:3031/126*).

2.6.4 Umění slévání kovů

Zpracování kovů taktéž navazuje na předchozí období, avšak má svá specifika a v pozdní době bronzové doznává vysoké úrovně. Oproti knovízské kultuře je ho však v pozdní době bronzové výrazný nedostatek, který si vysvětlujeme postupným vyčerpáváním surovinových zdrojů (*Fridrichová a kol. 1995, 165*). Pravěcí lidé s touto vzácnou surovinou jistě šetřili a pravděpodobně bronzové předměty recyklovali, což by mohlo také vysvětlovat nedostatek bronzových předmětů (*Smejtek 2011, 216*). Většinu znalostí čerpáme z výbavy hrobů a z depotů, jež se vymykají běžnému životu a jsou motivovány něčím, co archeologie sice nedokáže bezpečně vysvětlit, ale dokáže to popsat a rozpoznat, že v těchto případech se zcela zřetelně kovem nešetřilo (*Smejtek 2011, 216*). Pozdně bronzový horizont tzv. posledních depotů¹⁶ v období Ha B reprezentují sekerky s tulejkou a ouškem, meče typu Mörigen a meče s anténovitým ukončením rukojeti (*Kuna – Němcová 2012, 16*). Mezi ozdobami se již neobjevují velké štítové spony a masivní náramky, ale jsou vystřídány sponami certoského schématu a vázičkovitými jehlicemi, především v typicky štítarské variantě ervěnického typu (*Kuna – Němcová 2012, 16*). Místní výrobu dokládají nálezy licích forem, například ve Zvoleněvesi, okr. Kladno (*Fridrichová a kol. 1995, 164*).

Nově se vyskytují předměty ze železa jako pionýři nově nastupující éry doby železné.

16 Pro pozdní dobu bronzovou depot horizontu Hostomice.

2.7 ŠTÍTARSKÉ OSÍDLENÍ MIKROREGIONU LITOVICKÉHO POTOKA

Chceme-li archeologickou kulturu vymezit územně, není možné aplikovat územněsprávní dělení, jak jej známe dnes. „Hranicí“ mezi pravěkými enklávami nebyly pomyslné linie, ale přirozené překážky tvořené morfologií krajiny. Takovými překážkami mohl být neprostupný les, pohoří nebo například bažina. Míra obtížnosti zdolání těchto terénních překážek pak mohla přímo souviset s rozložením a povahou pravěkých sídlišť – v oblasti s členitým terénem nacházíme doklady různorodých sídel, zatímco v rovinné oblasti je tato různorodost menší, neboť pohyb lidí a s nimi i zvyků a technologií byl méně komplikovaný. Na první zdání by se jako překážka mohla jevit i řeka, ta však mohla dost dobře plnit funkci spojnice, a to i na dlouhé vzdálenosti. S touto ideou jsem přistupovala i k vodnímu toku, na jehož břehu se rozkládá zkoumaná lokalita.

Pro poznání širšího zázemí hostivického osídlení v pozdní době bronzové jsem zvolila mikroregion Litovického potoka (*Tab. A3*). Litovický potok tvoří významný biokoridor v hostivické oblasti. Pramení západně od Chýně v nadmořské výšce asi 380 m n. m. a pokračuje na východ, kde ústí do Vltavy. Tok je dlouhý 22 km¹⁷ a postupně protéká několika obcemi. První z nich je Chýně, kde je na něm založen rybník Bašta. Pokračuje přes hostivickou rybníční soustavu tvořenou rybníkem Břevským, Kalým a Litovickým, který je u Hostivice následován retenční nádrží Strnad. Za touto nádrží vtéká Litovický potok na území hlavního města Prahy a plní retenční nádrž Jiviny, částečně v zakrytém korytě protéká Ruzyní do Liboci a zde do Libockého rybníka. Odsud dále se potok nazývá Šárecký a na své cestě přes nádrž Džbán tvoří malebné údolí Divokou Šárku. V nadmořské výšce 176,5 m n. m. se v Praze-Podbabě vlévá do Vltavy.

V archeologických pramenech pozorujeme úbytek sídlišť z pozdní doby bronzové (*Chvojka 2009, 120*). Příčinou mohly být zhoršující se klimatické podmínky (*Smejtek 1987, 353*) ale dost možná hraje roli i současný stav poznání a další, nám dnes neznámé faktory. Menší množství rozpoznávaných štitarských sídlišť oproti knovízským, i když jich rozhodně není málo, může být ovlivněn skutečností, že donedávna – a mnohdy ještě dnes – jsou štitarské nálezy datovány jako knovízské. To by znamenalo, že štitarských sídlišť bylo ve

17 www.lesypraha.cz

skutečnosti zkoumáno o poznání více, než jich bylo jako štítarských rozpoznáno a evidováno a že ne všechna sídliště evidovaná jako knovízská jsou skutečně pouze mladobronzového stáří. Pravdou ale je, že štítarské nálezy jsou rozpoznatelné snáz nežli nálezy knovízské. Ze všech zkoumaných štítarských sídlišť jich proto může být správně rozpoznáno procentuelně více, nežli jaký je poměr zkoumaných a rozpoznávaných knovízských sídlišť. Avšak pravdou zůstává, že i bezpečně rozpoznané štítarské nálezy jsou vědomě zahrnuty do knovízské kultury jako štítarský stupeň (viz Kap. 2.4).

Počet štítarských lokalit se však ještě více sníží, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že ne všechny lokality byly současné. Podle E. Neustupného (1986, 228) mohlo být vyčerpání některého zdroje (např. dřeva) řešeno posunutím osídlení v rámci jednoho sídelního areálu. Tento jev je dobře pozorován u Hříměždického potoka (Smejtek 1994) nebo Deberského potoka (Smrž 1987). Zde je doloženo, že se sídliště po 150-200 letech posunulo zhruba o 2 km a po dalších 150-200 letech se vrátilo na původní místo – avšak již jej ne zcela překrývalo (Smrž 1987, 614). Několik sídlišť v rámci jedné makrolokality se tedy podařilo identifikovat jako časoprostorový posun téže skupiny lidí.

Ve studovaném mikroregionu (Tab. A3) je patrné, že osídlení mladší a pozdní doby bronzové se soustředilo podél celého toku Litovického potoka až k údolí Divoké Šárce¹⁸. Patrné jsou enklávy u pramene potoka v Chýni (1), dále v Litovici (2), Hostivici u retenční nádrže Strnad (3), v Ruzyni u retenční nádrže Jiviny (4) a v Liboci u Libockého rybníka (5) a u vodní nádrže Džbánu (6) – je však třeba si uvědomit že tyto enklávy jsou dány především stavem bádání a odpovídají záchranným archeologickým výzkumům předcházejícím stavební činnosti. Mohou zde tedy být další, doposud nepoznané doklady osídlení. Ve smyslu výše uvedené práce Z. Smrže (1987) se však také může jednat o menší počet sídlišť, která se z různých důvodů posunovala. Tuto domněnku by mohlo potvrdit jedině důkladné studium vnitřní chronologie těchto sídlišť.

Výše jsem uvedla, že ne všechny knovízské lokality jsou bez štítarského osídlení – to mějme na paměti při studiu mapy, neboť dle ní postrádá doklady štítarského osídlení enkláva 1, 2 a 6. Během výzkumů enkláv 3, 4 a 5 byla štítarská kultura zjištěna spolu s knovízskou, ale nikde samostatně. Enklávy jsou od sebe vzdáleny zhruba 1,5 – 2 km a vždy se jedná o nálezy sídlištního charakteru. Pouze sídliště enkláv 3 a 4 jsou doprovázena i pohřebištěm.

¹⁸ Na mapě jsou zobrazeny archeologické akce na katastrálních územích, jimiž protéká Litovický potok (dle ADČ 2010). Každá značka představuje zaměření archeologické akce. Mělo-li několik akcí stejné zaměření, jsou všechny pod touto jednou značkou, přičemž tvarem a barvou je zohledněna povaha (sídliště, pohřebiště, ojedinělý nález) a kulturní zařazení (knovízská kultura, štítarská kultura) lokality.

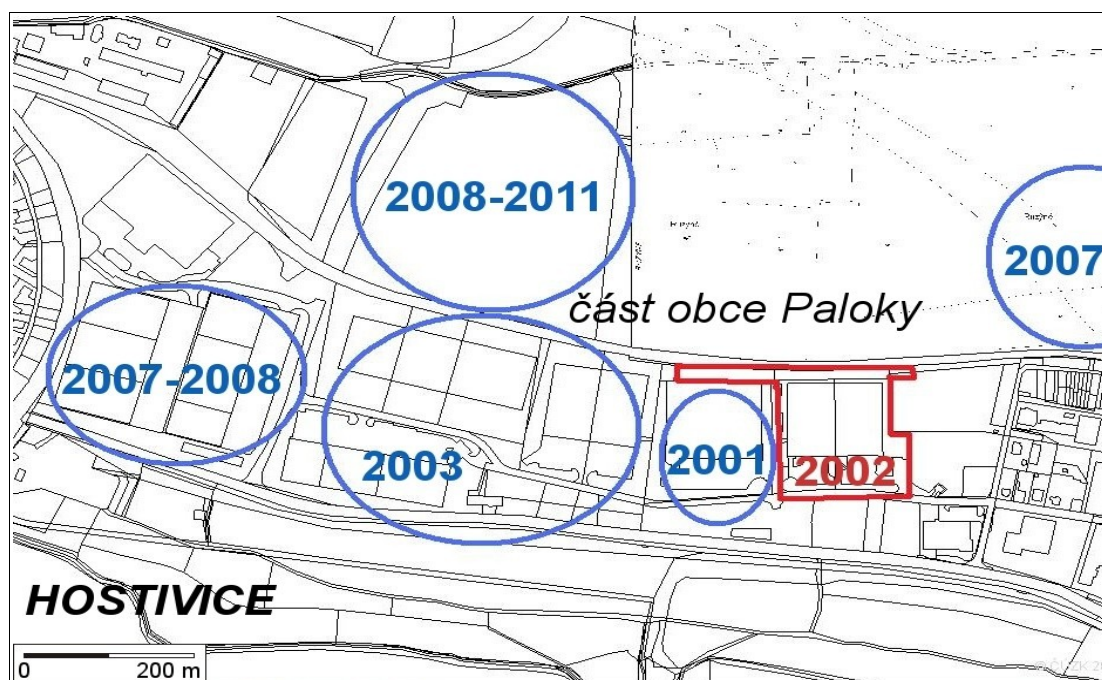
Častěji jsou situována na jihovýchodních svazích levého břehu Litovického potoka, což odpovídá sídelním zvyklostem tohoto období (*Smejtek 1987, 351*), avšak u nádrže Džbánu tvoří potok meandr a enkláva 6 se tím ocitá na severozápadním mírném svahu. Vzdálenost od vodního zdroje je různá (uvažuji jen přesně zaměřené lokality). Většinou se jedná o vzdálenost kolem 300 m, avšak enkláva 3 zahrnuje doklady osídlení ve vzdálenosti až 570 m od potoka, což není časté, avšak nikoli ojedinělé (*Smejtek 1987, 337–341*). Tato vzdálenost je však opravdu dosti velká pro každodenní nošení vody, jedním z možných vysvětlení proto může být zánik bližšího vodního zdroje, o němž dnes nevíme. Nadmořská výška se pohybuje od cca 400 m n. m u. u pramene Litovického potoka v Chýni po 300 m n. m. u nádrže Džbánu. Nadmořská výška v Hostivici je okolo 340 m n. m. Rozmezí těchto hodnot je v souladu se zjištěním L. Smejtky (*1987, 331*), který jako nejčastější nadmořskou výšku naměřil 301 – 350 m n. m.

3 DESKRIPTCE STUDOVANÉ PLOCHY

3.1 OKOLNOSTI VÝZKUMU

3.1.1 Důvody záchranného výzkumu a jeho lokalizace a rozsah

Záchranný archeologický výzkum v poloze Hostivice-Palouky z roku 2002 (obr. 3, Tab. A1) předcházel stavbě druhé logistické haly areálu Tulipán Park na č.p. 1368¹⁹ (ZM10 12 23-25; koordinátory: 181:378; souřadnice středu zkoumané plochy: 50°04'49.78"N, 14°16'43.11"E²⁰), již realizovala investorská firma Coman s. r.o., Česká republika (Pleinerová 2004, 1). Skrytá plocha vymezená pro stavbu haly o rozsahu 1,7 m byla situována západně od plochy, kde probíhal záchranný archeologický výzkum roku 2001 (Pleinerová 2003), a v blízkosti výzkumů, jež následovaly v letech 2003, 2007-2008, 2008-2001.

Obr. 3. Poloha Hostivice-Palouky s vyznačením výzkumů v letech 2001 – 2011; červeně – zkoumaná plocha (www.nahlizenidokn.cuzk.cz).

¹⁹ www.nahlizenidokn.cz

²⁰ Google Earth.

3.1.2 Odborné zjištění výzkumu

Záchranný archeologický výzkum vedla I. Pleinerová se spolupracovníky P. Sankotem a I. Vojtěchovskou, všichni toho času pracovníci Středočeskému muzea v Roztokách u Prahy. Během výzkumu se zaměřovali na ty dílčí části, jež odpovídaly jejich specializaci; I. Pleinerová se zabývala neolitem, eneolitem a dobou bronzovou, dále nálezy z období stěhování národů a doby slovanskou (*obr. 4; Pleinerová 2004, 1*). Štítarské nálezy zpracovala I. Vojtěchovská a P. Sankot nálezy z latěnu (*Pleinerová 2004, 1*).

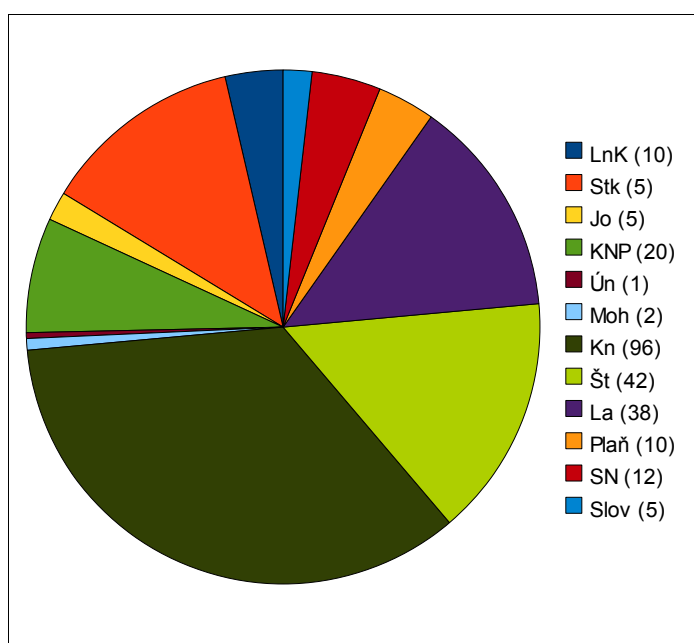
3.1.3 Dokumentace a zpracování výzkumu

Výzkumu se jak při terénních pracích, tak i během následného zpracování účastnili pracovníci firmy Prospecto, zpracování keramiky z období, jimž se věnovala I. Pleinerová, provedla L. Pulkertová (Prospecto), ostatní nálezy pak K. Vraná z keramické laboratoře Středočeského muzea v Roztokách u Prahy (*Pleinerová 2004, 1*). Velký díky náleží M. Kruckému, řediteli Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti, jenž umožnil zpracování části nálezů, a to poskytnutím pracovního prostoru v budově muzea – pomohl tímto v době, kdy vzhledem k povodni nebylo možné pracovat v prostorách roztockého muzea (*Pleinerová 2004, 1*).

3.1.4 Metoda terénního výzkumu

Výzkumu předcházela skrývka dozorovaná střídavě třemi pracovníky středočeského muzea v Roztokách u Prahy, jež byla prováděna strojem s plochou radlicí, a to na většině plochy až na sprašové podloží (*Pleinerová 2004, 2*). V nálezové zprávě není uvedeno zdůvodnění a není zde uvedena ani mocnost skryté vrstvy, avšak je zde poznamenáno, že v západní části odkryvu narazili pracovníci výzkumu na rozsáhlou depresi a skrývku v těchto místech provedly až do hloubky 60 cm (*Pleinerová 2004, 2*). Protože v hladině deprese nebylo možné rozpoznat případné objekty, byly vedeny příčné průkopy, jež jsou vyznačeny na celkovém plánu pod písmenem D (*Tab. B1, Pleinerová 2004, 2*). Po skrývce a začišťování plochy bylo přistoupeno k ručnímu vybírání objektů. U jam a sloupových jamek byla vybrána nejprve polovina objektu, teprve po zdokumentování druhé polovina, u polozemnic a soujámí-hliníků byly vypracovány jednotlivé sektory, takže výplň mohla být sledována na křížových

profilech (Pleinerová 2004, 3). Objekty byly vybírány po vrstvách po 20 cm, v několika případech po 10 cm. U některých objektů nebyla druhá polovina vybírána, pokud se po vpracování první poloviny jeví jako běžné a opakující se typy a u nichž byl tímto znám jejich tvar, rozměry a datování (Pleinerová 2004, 3). K tomuto postupu bylo přistoupeno vzhledem k časovému omezení ze strany stavby.

Obr. 4. Zastoupení kultur na zkoumané ploše: LnK – kultura s lineární keramikou, StK – kultura s vypíchanou keramikou, Jo – kultura jordanovská, KNP – kultura nálevkovitých pohárů, Ún – únětická kultura, Moh – mohylová kultura, Kn – knovízská kultura, Št – štítarská kultura, La – laténská kultura, Plaň – plaňanská skupina laténské kultury, SN – období stěhování národů, Slov – období Slovanů.

3.2 METODIKA DESKRIPCE OBJEKTŮ A NÁLEZŮ

3.2.1 Objekty

V rámci analýzy objektů jsem věnovala pozornost jejich *rozměrům* v úrovni po odstranění skrývky, *hloubce a tvaru*, přičemž pro následné úvahy o funkci objektu byla uvažována jejich původní podoba (původně pravděpodobně kruhový, oválný, případně nepravidelný půdorys), nikoli pouze stav dochování. Hodnoty *rekonstruované hloubky* nejsou přesné – při jejich dopočítání jsem brala v potaz rekonstruovanou hloubku relevantních objektů zjištěných při výzkumu v Roztokách u Prahy (Kuna – Němcová 2012) a hloubku skrývky na studované ploše, která místy sahala až 60 cm pod úroveň dnešního povrchu, avšak mocnost této odebrané vrstvy nebyla na celé ploše stejná (k rekonstrukci hloubky objektů viz kapitola 4.1). U objektů interpretovaných jako polozemnice, jsem dopočítala *plocha dna*, neboť stěny jsou většinou destruovány, a jáma se tak v horních partiích podstatně rozšířila. Dále jsem sledovala *průběh stěn* (svislé, svažité, terasovité), přičemž uvažován byl opět spíše hypotetický původní stav, nežli stav současného dochování. U popisu *dna* (rovné, členité, mísovité) jsem postupovala obdobně, navíc jsem doplnila poznámku o případné přítomnosti *sloupových jamek* uvnitř objektu nebo v jeho nejbližším okolí. Popis každého objektu je doplněn údaji o *charakteru výplně*²¹ a soupis *nálezů* – především keramického souboru, podle něžž je objekt zařazen do konkrétní fáze štítarského období. Vedle *klasifikace objektů* dle P. Vařeky (2003) na malé (< 80 cm), střední (80 – 200 cm) a velké objekty (>200 cm) jsou jámy tříděny dle klasifikace použité při výzkumu štítarského sídliště v Roztokách u Prahy (Kuna – Němcová 2012) jako polozemnice (P), široká kruhová jáma (ŠJ), zásobní jáma (J) nebo hliník (H). Celkový tvar objektu (mísovitý, válcovitý, kuželovitý dle I. Pleinerové a J. Hraly (1988, 38) jsem ve většině případů z důvodů dochování jen spodní části neuvedla.

Na sídlišti štítarské kultury v Hostivici předpokládáme i malé jámy, jejichž hloubka bývá do 60 cm (Kuna – Němcová 2012, 32), avšak vzhledem k hloubce skrývky, která místy dosahovala právě 60 cm se tyto objekty nemusely vůbec dochovat, případně do této kategorie patří objekty s dochovanou hloubkou do 15 cm. Bohužel není možné zjistit hloubku skrývky v konkrétních místech, proto jsem kategorii malých objektů vyřadila a i mělce zahloubené

²¹ V nálezové zprávě (Pleinerová 2004) ani v příložené dokumentaci se mi nepodařilo dohledat veškeré informace o charakteru složení výplně (písčité, hlinitopísčité apod.).

objekty tohoto typu hodnotím jako zásobní jámy. Dalšími nedochovanými (ale předpokládanými) objekty jsou nadzemní stavby, jež jsou postrádány na většině štítarských sídlišť a o jejichž přítomnosti lze uvažovat na základě „hluchých“ míst v rámci sídlištního areálu, případně na základě mazanice v zahloubených objektech.

Předeslanou interpretaci je však třeba chápat jako konvenci, nikoli jako potvrzení skutečné funkce objektu.

Při datování objektů jsem přihlížela k celkovému charakteru souboru. Většina objektů se jevila jako nehomogenní, tedy se zastoupením jedinců se staršími i mladšími prvky. K této skutečnosti jsem zaujala jednotné stanovisko a objekt jsem v takovém případě hodnotila dle nejmladší přítomné keramiky. V případě zachování celého objektu by tento postup směřoval k určení doby, kdy skončil svou funkci a byl zaplněn odpadním materiálem. Objekty však jsou dochovány jen ve spodní části, zatímco horní je zcela pryč i s obsahem, který by mohl objekt datovat do ještě mladšího období. Tato metoda nám tedy ukazuje spodní hranici doby, kdy se objekt stal odpadní jámou.

To je třeba mít na paměti při sledování reliktnů na sídlišti obecně, neboť chceme-li pracovat s objekty interpretovanými jako polozemnice, zásobní jámy atd. v rámci konkrétní fáze, bedeme-li datovat naznačeným způsobem (dle nejmladších jedinců), pracujeme v tu chvíli vlastně pouze s odpadními jámami, které již neplnily svou primární funkci. Svou primární funkci plnily v období předcházejícím zasypání.

3.2.2 Keramika

Při popisu keramického materiálu jsem se inspirovala obsáhlou diplomovou prací A. Němcové (2005), která při tvorbě sestavování systému vycházela z prací A. Shepardové (1968) a D. Dreslerové (1995). Tento deskriptivní systém je určen přímo pro klasifikaci štítarské keramiky a koncipován je tak, aby vyhovoval především materiálu ze sídlištních kontextů, které jsou charakteristické značnou fragmentarizací a redukcí (Němcová 2005, 147).

Základní klasifikovanou jednotkou je *keramický jedinec*. Tento pojem označuje největší identifikovanou část keramického výrobku a může být tvořen neomezeným počtem keramických fragmentů (Němcová 2005, 7). Ne všechny zachovalé keramické fragmenty, patřící původně k jedné nádobě, je možné slepit, avšak na základě sledovatelných morfologických a dalších kvalitativních vlastností – struktury keramického těsta, úpravy

povrchu, tvaru, výzdoby a jejího umístění – je možné určit fragmenty pocházejí ze stejné nádoby. Vztah takových „příbuzných“ fragmentů je označován pojmem *afinita*. Úspěšnost rozpoznání afinity keramických fragmentů je úměrná míře uniformity či individualizace keramického výrobku (např. neslepitelné fragmenty jemné tuhované keramiky bez výzdoby lze k jedné nádobě přiřadit jen se značnou nejistotou). Důležitost afinity spočívá v několika úrovních: jednak rozpoznáním příslušnosti keramických fragmentů k jedné nádobě umožňuje odhad (minimálního) počtu keramických výrobků; jednak afinita zjištěná napříč různými objekty může určit stejné stáří těchto objektů, resp. dokazuje, že objekty byly s největší pravděpodobností otevřeny ve stejný čas; a jednak může rozmístění zlomků patřících k jedné nádobě vypovídat o způsobu zaplnění objektu²².

Keramický soubor jsem získala již po základním zpracování výzkumu pro potřeby náleзовé zprávy (Pleinerová 2004), někteří jedinci již proto byly slepeni z několika fragmentů. V tomto případě jsem již slepky popisovala jako jednoho jedince, doplnila jsem však informaci o *počtu fragmentů* a při evidenci vlastnosti *maximální velikost* byly změřeny hodnoty náležící každému samostatnému fragmentu – informace o počtu a velikosti samostatných fragmentů tedy zůstala zachována. Tento podrobný záznam počtu a maximální délky fragmentů umožnil získání množství dat pro případné sledování stupně fragmentarizace keramického souboru, kterému se však v předložené práci nevěnuji. Pokud jsem při vlastním zpracování objevila další neslepené avšak slepitelné fragmenty, dodatečně jsem je slepila a při popisu postupovala obdobným způsobem. Afinitu fragmentů, které nebylo možné slepit, avšak na základě rozpoznání jejich společných vlastností bylo zřejmé, že příslušely k téže nádobě, znázorňuji v katalogu barevně (v rámci jednoho sáčku šedě, modře, žlutě a fialově, mezi sáčky a objekty dalšími barvami) a ve slovním popisu ji přiznávám odkazem na popis a zobrazení „příbuzného“ jedince v jiném objektu. Vzhledem k rozsahu materiálu a k mé nezkušenosti uvažovala jsem afinitu pouze u zdobených a jinak výrazných fragmentů napříč objekty a vrstvami.

22 Podaří-li se v rámci jednoho objektu slepit větší část, nebo dokonce celou nádobu, domnívám se o této nádobě, že záhy po rozbití byla vyhozena. To s větší pravděpodobností platí o celé slepené nádobě (neboť po delší době by se sotva podařilo shromáždit všechny střepy uložit je společně), pokud však nádoba není celá, mohla se rozbit až při vhození do objektu a před tím se „povalovat“ nebo být uložena na jiném místě jako vyřazená nefunkční nádoba, a tudíž nemůže s jistotou datovat objekt, ve kterém svou pouť nakonec skončila. Otázkou, dodejme nezodpověditelnou, také zůstává, kde skončil „zbytek“ nádob. Bylo by s podivem, kdyby nepotřebné keramické střepy nebyly využívány, pokud se to hodilo – jako ostřívo do keramické hmoty, pro hlazení těla nádob (viz hlazená keramika), pro upevnění sloupů v jamách, jako přesleny, jako závaží, atd. Převážná část však pravděpodobně opravdu skončila „někde jinde“.

U každého jedince jsem pozorovala skupinu vybraných vlastností, které jsou popisovány jednotným způsobem. Popis obsahuje: **a) evidenční údaje**, které udávají kontext keramického jedince v rámci plochy i objektu a poskytují odkazy na jeho vyobrazení v této práci. Jsou to: číslo objektu, číslo sáčku, vrstva, číslo přidělené keramickému jedinci, počet fragmentů, odkaz na vyobrazení, datování, poznámka (pro systematicky neevidovatelné vlastnosti); **b) metrické údaje**, kam patří údaje: Zachovalá část jedince, Maximální velikost, Síla stěny, Průměr okraje; **c) morfologické a technické údaje**, které nutně podléhají určité míře subjektivního hodnocení. Těmito údaji jsou: jakostní třída, vnitřní a vnější povrch, výzdoba (1, 2)²³, typ okraje, typ nádoby.

K barvě jsem nepřihlížela, neboť na jedné nádobě se mnohdy střídá několik odstínů.

3.2.2.1 Evidenční údaje

Číslo objektu, číslo sáčku, hloubka vrstvy (případně prokopaná **část**) byly přiděleny či naměřeny již během terénního výzkumu a v této práci jsem je respektovala. U mělkých objektů (do 20 cm) byly všechny nálezy uvedeny pod vrstvou 0-dno, u objektů hlubších, kde se výplň vybírala po mechanických vrstvách 10 nebo 20 cm, jsou takto rozděleny i movité nálezy. U větších objektů, které byly při vybírání rozděleny na segmenty (A – B – C – D), či na polovinu dle světových stran (S/2 – J/2, V/2 – Z/2) je toto dílčí určení uvedeno spolu s vrstvou.

Číslo přidělené keramickému jedinci je číslo, které jsem keramickým jedincům přidělila až během keramického rozboru v rámci této studie. Jedná se o pořadí, v jakém přišel keramický jedinec na řadu. V katalogu se toto číslo pohybuje vždy v intervalu 001 – *n* v rámci každého sáčku zvlášť²⁴. Do intervalu jsem zahrнула určitelné keramické střepy, ale též střepy atypické (neurčitelné) a intruze. V kresebných tabulkách a ve slovním popisu vybraného keramického materiálu je toto číslo dále opatřeno číslem sáčku (např. 5/004 je střep pocházející ze sáček č. 5 a v rámci tohoto sáčku má pořadové číslo 004). Stejný způsob kódu jsem použila pro označené slepené nebo částečně slepené nádoby. Pokud ale zlomky takové nádoby pocházely z různých sáčků, označila jsem tohoto keramického jedince čtyřmístnou číslicí, která odpovídá inv. č. (např. 1208 z inv. č. 02/1/1208).

²³ Kategorie **Výzdoba** zahrnuje výzdobu (1) a úpravu povrchu pomocí hřebene, špachtle či dřívka (2).

²⁴ *n* odpovídá celkovému počtu keramických jedinců v jednom sáčku.

Počet fragmentů jsem přirozeně zaznamenala pouze v případě, byl-li keramický jedinec slepen z několika fragmentů, taktéž **odkaz na vyobrazení** je doplněn pouze v případě, je-li keramický jedinec vyobrazen v kresebných tabulkách či na fotografii.

Položka **Datování** obsahuje relativně chronologické určení artefaktu. Stejně tak jako jsem převzala deskriptivní systém A. Němcové (Němcová 2005), při datování keramického materiálu jsem taktéž vycházela z této práce, kde A. Němcová aplikovala trojstupňový systém (Bouzek – Koutecký 1967) doplněný o jemnější členění střední fáze na dva horizonty navržené M. Slabinou (Slabina 1972), a taktéž zohlednila závěrečnou fázi vývoje štitarské kultury, kterou definovala M. Fridrichová (1969). Dohledané analogie neuvádím u zlomků, které se na sídlištích vyskytují běžně, ale pouze v případě zajímavých tvarů či výzdoby.

3.2.2.2 Metrická deskripce keramického materiálu

Zachovalá část nádoby je identifikace maximální zachovalé části keramické nádoby (Sklenář 1998, 5). Bylo evidováno, zda jde o zlomek okraje, hrdla, podhrdlí, ucha, výduti, těla (blíže neidentifikovatelná část nádoby) nebo dna.

Maximální velikost udává největší dochovanou délku keramického fragmentu, měřenou v milimetrech. U keramických jedinců složených z více fragmentů byla zaznamenána hodnota délek všech zlomků zvlášť. Tímto jsem si připravovala data pro sledování fragmentárnosti keramiky. Během zpracování jsem však od tohoto záměru ustoupila neboť se mi nepodařilo splnit jednu z podmínek sledování fragmentárnosti, totiž určit příslušnost keramických zlomků k jedné nádobě.

Síla stěny je uvedena v milimetrech. Měřila jsem vždy maximální měřitelný rozměr, přičemž záměrné zesílení některých částí (dno, okraj) jsem ignorovala. U slepených jedinců jsem měřila nejsilnější stěnu zachované části nádoby. Nejprve jsem zamýšlela rozdělit naměřené hodnoty do tzv. přirozených skupin a vyhnout se tak umělé kategorizaci, avšak pro potřeby této práce jsem v tom nespátřovala význam, proto jsem hodnoty síly stěny ponechala v přesných rozměrech.

Průměr okraje byl měřen pouze u nádob zachovaných alespoň z $\frac{1}{3}$ a více. Pro měření jsem použila kružnicové měřítko po 0,5 cm.

3.2.2.3 Morfologická a technická deskripce keramického materiálu

Jakostní třída popisuje keramickou hmotu, z níž byl jedinec vyroben, a to pouze na základě vizuálního posouzení vnitřní struktury keramického těsta, patrné na lomu fragmentu:

- 1 – jemný, velmi kompaktní jednozrný materiál bez vnitřní struktury, neobsahuje makroskopické příměsi;
- 2 – střední, kompaktní, vnitřně již více strukturovaný fragment tvořený zrnitým materiálem s velikostí zrn do 1 mm, anorganické příměsi (kamínky, drcená keramika) do 3 mm jen velmi omezeně;
- 3 – hrubá, vnitřně výrazně strukturovaná a nekompaktní keramika, z velké části tvořena hrubým anorganickým ostřivem, které přesahuje délku 3 mm, často vystupuje na povrch a narušuje povrchovou úpravu.

Povrch. Úpravu vnitřního a vnějšího povrchu jsem posuzovala vizuálně a pomocí hmatu. Závěry tohoto posouzení jsou vyjádřeny dvojmístným kódem. Plošnou úpravu povrchu, tedy hřebenování, špachtlování, dřívkování nebo žlábkování řadím pod kódem 1 jako výzdobu/úpravu povrchu. Je-li povrch pouze lehce a nepravidelně přihlazen dřívkem, považuji takovou úpravu povrchu za záměrné zdrsnění (kód 2-2, 2-3). Engoba, jako úprava povrchu, se v keramickém souboru nevyskytovala.

Povrch vnější:

- 1-0 – výzdoba/úprava;
- 1-2 – kombinace: výzdoba/úprava + hrubý;
- 1-3 – kombinace: výzdoba/úprava + hladký;
- 1-4 – kombinace: výzdoba/úprava + leštěný, hlazený;
- 1-5 – kombinace: výzdoba/úprava + tuhovaný;
- 2-0 – hrubý;
- 2-2 – hrubý – záměrně zdrsněný;
- 2-3 – hrubý – se stopami záměrné úpravy přihlazováním (roztřepeným dřívkem či štětcem);
- 3-0 – hladký;
- 4-0 – jemně hlazený, leštěný;
- 5-0 – tuhovaný.

Povrch vnitřní:

- 1-0 – výzdoba/úprava;
- 1-2 – kombinace: výzdoba/úprava + hrubý;
- 1-3 – kombinace: výzdoba/úprava + hladký;
- 1-4 – kombinace: výzdoba/úprava + leštěný, hlazený;
- 1-5 – kombinace: výzdoba/úprava + tuhovaný;
- 2 – hrubý;
- 3 – hladký;
- 4 – hlazený/leštěný;
- 5 – tuhovaný.

Umístění výzdoby vychází z definovaných částí nádoby dle K. Sklenáře (*Sklenář 1998, 5*) s možností přesahů (např. okraj až horní plece). Zda se jedná o výzdobu na vnějším či vnitřním povrchu nádoby, je ve slovním popisu zdůrazněno, v katalogu znázorněno pomocí první číslice trojmístného kódu:

Umístění výzdoby na vnějším povrchu nádoby:

- 101** – okraj;
- 102** – vnější plocha hrdla či horní 1/3 nádoby;
- 103** – rozhraní hrdla a těla;
- 104** – hrdlo až plece/podhrdlí;
- 105** – tělo (souvisle nebo bez možnosti bližšího určení);
- 106** – spodek;
- 107** – ucho.

Umístění výzdoby na vnitřním povrchu nádoby:

- 201** – okraj;
- 202** – hrdlo nebo horní 1/3 nádoby.

Typ okraje (*obr. 5*) byl jednou z nejproblematictějších deskriptorů, neboť se sice nabízela klasifikace okrajů vypracovaná A. Němcovou (*2005, obr.25*), ta se mi však zdála být až příliš podrobnou. Domnívám se, že takto podrobné členění vytváří samostatné umělé třídy v rámci jednoho nerovnoměrného okraje. Původní nápad použít jen základní kategorie (míra odsazení, šířka okraje a úhel rozevření) jsem však také zavrhla, neboť celková podoba okraje se tak vytrácela. Po dlouhém váhání jsem se k popisnému systému A. Němcové vrátila. Přičemž jsem doplnila další typy okrajů, jejichž vyobrazení jsem zde postrádala. Klasifikaci okrajů jsem však vypracovávala s vědomím toho, že rozdělení je v některých případech natolik detailní, že více řezů jedné nádoby by dle této klasifikace představilo hned několik typů okrajů.

Okraj je definován jako ukončení ústí nádoby (*Němcová 2005, 62*) nebo jako nejvyšší část hrdla, obvod ústí (*Sklenář 1998, 7*) a lze jej klasifikovat následujícím způsobem:

101-299 – okraj nesamostatný – stěna nádoby přechází v okraj plynule beze změny směru:

101-199 okraj přímý:

- 101-110 – okraj přímý svislý;
- 111-120 – okraj přímý vyklopený;
- 121-130 – okraj přímý zatažený.

201-299 okraj prohnutý:

201-210 – okraj prohnutý ven;

211-220 – okraj prohnutý dovnitř.

301-599 okraj samostatný (odsazený od stěny hrdla nebo těla) – okraj je vytvořen změnou ve směru stěny nádoby a tvoří samostatnou část nádoby; relativní šířka okraje je stanovena na základě poměru absolutní šířky okraje (nejkratší vzdálenost mezi koncovým bodem okraje a přechodem okraje ve vnitřní stěnu nádoby) a síly stěny nádoby:

301-399 okraj samostatný (odsazený) úzký – absolutní šířka okraje $\leq 2x$ síla stěny nádoby;

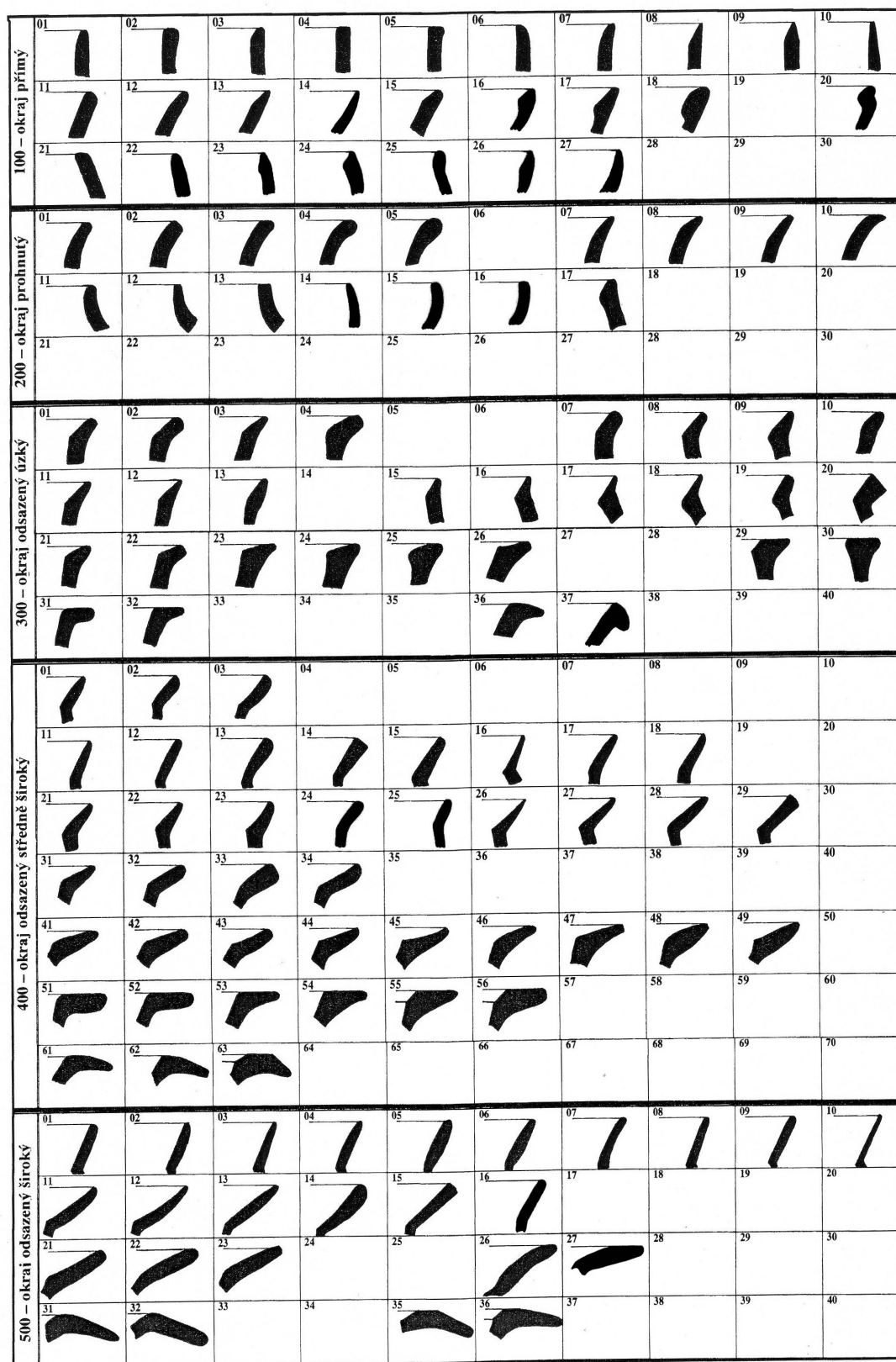
401-499 okraj samostatný (odsazený) středně široký – absolutní šířka okraje $> 2x$ síla stěny nádoby a $\leq 4x$ síla stěny nádoby;

501-599 okraj samostatný (odsazený) široký – absolutní šířka okraje $> 4x$ síla stěny nádoby.

Typy okrajů jsou dále klasifikovány dle přibližné velikosti úhlu postavení vnitřní plochy k vodorovné rovině. Některé okraje jsou zde definovány nově: **114, 116, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 214, 215, 216, 337, 424, 425, 516, 527.**

Výzdoba 1,2. Do této kategorie jsem zařadila jak vlastní výzdobu v pravém slova smyslu, tak i úpravu povrchu za účelem tzv. zdrsnění, které je typické pro větší keramické nádoby. Výzdoba povrchu nádob snad měla vedle estetického významu i význam komunikační, kterému však dnes nejsme schopni porozumět (např. *Pavlu 2010, 45*). Plošná úprava povrchu pak měla především funkční význam. Běžně se ale můžeme setkat s tím, že vertikální úprava povrchu hřebenováním, špachtlováním, dřívkováním či úzkými žlábkami spadá do samostatní kategorie „Plošná úprava povrchu nádob“, kam lze zařadit též zahlazování, hlazení, leštění nebo tuhování (*Sklenář 1998, 17*).

Jak výzdobu, tak plošnou technickou úpravu považuji za zdobení povrchu a převažující význam estetický (komunikační) nebo funkční vyjadřují zařazením dle techniky provedení do jedné ze čtyř základních skupin: Rytá, Vhloubená, Plastická a Plošná technická úprava (*Němcová 2005, obr.21–24*). Popisný kód je trojmístný – první číslice udává zmíněnou základní skupinu, další dvě pak variantu. Případné pořadí 1., 2. umožňuje popis dvou typů výzdoby uplatněné na jednom jedinci (typickou kombinací je např. hřebenování a plastická páska, tedy např. 1. 502, 2. 322).

Obr. 5. Popisný kód keramiky štitarské kultury. Typář okrajů nádob (Kuna – Němcová 2012, Obr. 45).

100-199 rytá výzdoba (rytí, rastr, kombinace) – sestává minimálně z jedné linie delší než 20 mm; výzdoba je dále členěna do skupin dle motivů a techniky provedení (obr. 6):

101-110 – základní motiv: vodorovná rytá linie a svazek rýh tvořený jednotlivými liniemi;

technika provedení: nástroj s jedním hrotem (rovnoběžné linie s nepravidelnými rozestupy a různou rasací provedení):

101-104 – jednotlivá vícenásobná vodorovná linie;

105-110 – kombinace vodorovného svazku linií a mělkých žlábků, případně dalšího rytého motivu (nově 109 – kombinace vodorovného svazku linií a skupiny širokých žlábků).

111-120 – základní motiv: vodorovný svazek linií v kombinaci s jiným rytým motivem;

technika provedení: nástroj s jedním hrotem.

121-130 – základní motiv: vodorovný svazek rýh; technika provedení: nástroj s několika hroty (svazek rovnoběžných linií stejné šíře a pravidelných rozestupů):

121-124 – jednotlivý nebo vícenásobný svazek linií, případně kombinace s dalším rytým motivem;

125-130 – kombinace vodorovného svazku linií a vodorovných mělkých žlábků.

131-140 – základní motiv: vodorovný pás provedený rastrem; technika provedení: nástroj s větším množstvím tenkých hrotů (nebude-li v popisu uvedeno jinak, jedná se o tzv. „pravý rastr“):

131-134 – jednotlivý nebo vícenásobný pás provedený rastrem, případně kombinace s rytou linií;

135-140 – kombinace pásu provedeného rastrem a vodorovných mělkých žlábků, případně rytých linií (nově 139 – kombinace pásu provedeného rastrem a vodorovných mělkých žlábků, doplněná nevyplněnými rytými trojúhelníky).

141-150 – základní motiv: vodorovný svazek jednotlivých tenkých linií, tzv. „nepravý rastr“; technika provedení: nástroj s jedním tenkým hrotem (jehla):

141-144 – jednotlivý nebo vícenásobný svazek tenkých linií, případně kombinace s rytou linií;

145-150 – kombinace „nepravého“ rastru a vodorovných mělkých žlábků.

151-160 – základní motiv: trojúhelník, klikatka, stromeček – případně kombinace;

technika provedení: nástroj s jedním hrotem (nově 157 - „stromeček“).

161-180 – základní motiv: svazek rýh v různých variacích, případně jejich kombinace; technika provedení: nástroj s jedním hrotem (**nově 171 – dva zrcadlově položené pásy vložených trojúhelníků tvořících písmeno „X“ v kombinaci s širšími rýhami**).

181-190 – základní motiv: vertikální pás linií provedený rastrem; technika provedení: hřebenovitý nástroj s větším množstvím tenkých hrotů:

187-190 – kombinace rastru a mělkých žlábků nebo rytých motivů.

200-299 vhloubená výzdoba (obr. 7) – provedena zpravidla tupým předmětem o šíři > 2mm a hloubce > 1 mm:

201-220 – základní motiv: vertikální jednoduchý nebo vícenásobný žlábek

nově 206 – kombinace různě širokých žlábků, 207 – velmi úzké žlábků, 208 – velmi široké žlábků, 212 – motiv vyplněných trojúhelníků v kombinaci se žlábků, 214 – kombinace úzkých žlábků a „obrvení“:

221-230 – základní motiv: jednoduchá bodová stopa po nástroji opakovaná v sérii vytvářející řadu.

231-240 – základní motiv: jednotlivá bodová stopa po nástroji opakovaná v sérii vytvářející souvislý pás (**nově 235 – kolečka vyražená trubičkou**).

300-399 plastická výzdoba (obr. 8) – vystupuje z povrchu nádoby > 3 mm:

301-330 – základní motiv: vodorovná plastická páska v délce > 60 mm, různé varianty.

331-340 – základní motiv: vodorovná plastická páska v délce < = 60 mm, různé varianty.

341-350 – základní motiv: samostatný jednoduchý nebo zdvojený plastický prvek.

500-599 plošná technická výzdoba (obr. 9) – je aplikována souvisle na celém povrchu nádoby nebo na její větší části; zpravidla je výzdoba vedena vertikálně, na hrdle možno i horizontálně:

501-510 – základní motiv: hřebenování – pásy hustých rytých linií vytvářející souvislý povrch; technika provedení: nástroj s více hroty stejné šíře a s pravidelnými rozestupy:

501-504 – hřebenování souvislé;

505 – hřebenování v pásech;

nově 506 – nedbale provedené hřebenování.

511-520 – základní motiv: jednotlivé široké stopy po tahu nástroje aplikovaného v různých intervalech; technika provedení: širší plochý nástroj (šířka > 8 mm) s roztrpeným či tupým koncem:

511-515 – dřívkování (ve stopě patrná struktura rýh);

nově 514 – nedbale provedené dřívkování;

516-520 – špachtlování (stopa je relativně hladká)²⁵.

521-530 – základní motiv: jednotlivé užší stopy po tahu jednohrotého nástroje aplikovaného v různých intervalech; technika provedení: užší nástroj (šířka > 2 mm a < 8 mm) s nerovným zakončením a ve stopě s patrnou strukturou:

521-523 – husté pravidelné rýhování (průměrný interval mezi stopami nástroje $\leq 2x$ šíře stopy nástroje); rýhování je dále děleno dle absolutní šířky stopy nástroje na široké (šířka stopy nástroje > 4 mm \leq 8 mm), střední (šířka stopy nástroje > 2 mm \leq 4 mm), úzké (šířka stopy nástroje > 1 mm \leq 2 mm);

524-526 – řídké pravidelné rýhování (průměrný interval mezi stopami nástroje > 2x šíře stopy nástroje); rýhování je dále děleno dle absolutní šířky stopy nástroje (viz výše);

527-530 – nepravidelné rýhování.

531-540 – základní motiv: jednotlivé mělké žlábků různé šíře (šířka stopy nástroje > 2 mm a \leq 8 mm) aplikované v různých intervalech; technika provedení: užší nástroj se zaobleným koncem:

531-533 – pravidelné husté žlábkování (pro stanovení hustoty a šířky provedení výzdoby platí stejná kritéria jako u předchozího typu);

534-536 – žlábkování pravidelné, řídké;

nově 537 – nedbale provedené žlábkování.

541-550 – základní motiv: plošná výzdoba uspořádaná do polí vytvářející souvislý vzor:

541 – střední nebo úzké žlábkování uspořádané do motivu „vlčích zubů“²⁶;

542 – úzké rýhování uspořádané do motivu „vlčích zubů“;

25 Tato definice se při interpretaci setkává se značnými obtížemi, neboť i tupé zakončení nástroje může vlivem drobných kaménků na povrchu, jež jsou tímto nástrojem taženy, zanechat stopu připomínající stopu po dřívku s roztrpeným koncem. Špachtle se někdy v příčném řezu projevuje výrazněji a působí kompaktněji. Oba způsoby jsou někdy zahrnuty do společné kategorie (Sklenář 1998, 17), tohoto zjednodušeného přístupu, avšak přístupu, který se vystříhá nepřesné interpretace, jsem si dovolila využít při popisu celého souboru v katalogu (Tab. E). Ve slovním popisu vybraného materiálu, doplněného kresebnými tabulkami, jsem se pokusila oba nástroje identifikovat.

26 Motiv vlčích zubů sestává ze vzájemně zaklíněných vstříčných trojúhelníků (Sklenář 1998, 13).

544 – úzké rýhování – celý motiv výzdoby nejasný.

551-560 – *základní motiv: jednotlivá vertikální rytá linie* aplikovaná v různých intervalech (šířka stopy nástroje < 1 mm); technika provedení: nástroj typu jehly, případně třísky s ostrým hrotem.

561-564 – *základní motiv – jednotlivé vertikální vlešťované pásy* různé šíře a intervalu (stopa nástroje není vhloubena do povrchu, vytváří pouze optický efekt odlišný od základní úpravy povrchu)²⁷:

561-563 – vlešťování husté;

564-570 – vlešťování řídké, případně nepravidelné.

571-580 *základní motiv: jednotlivé vhloubené prvky* (nehtování) uspořádané souvisle na větší ploše povrchu jedince²⁸.

Tvar nádoby (obr. 10) byl pro vysokou fragmentárnost určen jen ve 13 případech. I v této kategorii jsem vycházela z popisného systému, který použila a upravila A. Němcová při zpracování štítarské keramiky z Roztok u Prahy, avšak pro možnost pouze částečného využití této klasifikace nepovažuji za nutné kopírovat její popis v úplném znění, představím ji proto pouze v základních bodech. Pro detailnější popis odkazuji na práci A. Němcové (2005, 57–59, obr. 26), případně na publikaci, v níž je aplikována tatáž deskripce (Kuna – Němcová 2012).

Použitý popisný systém člení nádoby do skupin podle tektoniky („vertikální“ dělení) a podle výškošírkových indexů a vedlejších funkčních znaků („horizontální“ dělení).

Vertikální dělení vychází z práce A. Shepardové (1965), u nás se pak tímto způsobem klasifikace zabývala D. Dreslerová (1995). Ke stanovení tvaru nádoby je využita definice určitých hraničních bodů, sledovaných na vnější linii profilu nádob, podle nich pak rozlišujeme nádoby s plynulou křivkou stěny (skupiny 100 a 300) a tvary s alespoň jedním lomem ve stěně nádoby (skupiny 200 a 400).

100 – jednoduché tvary s plynulým průběhem linie stěny:

110 – jednoduché otevřené tvary;

120 – otevřené tvary s plynulou profilací;

130 – uzavřené tvary s plynulou profilací.

27 Tento výzdobný prvek se ve studovaném keramickém souboru neobjevil.

28 Tento výzdobný prvek se ve studovaném keramickém souboru neobjevil.

200 – složené tvary s lomem v průběhu stěny nádoby a nevytvořeným hrdlem:

210 – 240 složené otevřené tvary;

300 – jednoduché a složené tvary s plynulým průběhem linie stěny:

310 – uzavřené tvary jednoduché profilace, bez vytvořeného hrdla;

320 – složené uzavřené tvary s vytvořeným hrdlem.

400 – složené tvary s lomem v průběhu stěny a vytvořeným pravým hrdlem:

410 – složené tvary s vytvořeným hrdlem, průběh stěny nádoby vymezen okrajovými body;

420 – složené uzavřené tvary s vytvořeným hrdlem;

430 – složené uzavřené tvary s vytvořeným hrdlem.

Horizontální dělení vychází z tradičního typologického přístupu funkční interpretace keramických tvarů, který označuje druhy nádoby specifickými názvy (*Dreslerová 1995*). Zdůrazněme, že se jedná o konvenci, nikoli o potvrzení skutečné funkce nádoby. Pro štítarskou keramiku je charakteristické prolínání tvarů, kdy rozdíly jsou mnohdy pouze ve výškošírkových poměrech, zatímco morfologická stavba zůstává stejná (*Němcová 2005, 58*):

10000 (soudky, hrnce, džbánky):

11310 soudky;

11320-11430 hrnce;

12320-12430 džbánky.

20000 (amforovité nádoby):

21410-21430 amfory;

22410-22430 zásobní amfory.

30000 (mísy, hluboké a amforovité mísy, šálky, koflíky, pohárky, talíře):

31110-31240 mísy;

31420-32430 mísy s vytvořeným hrdlem;

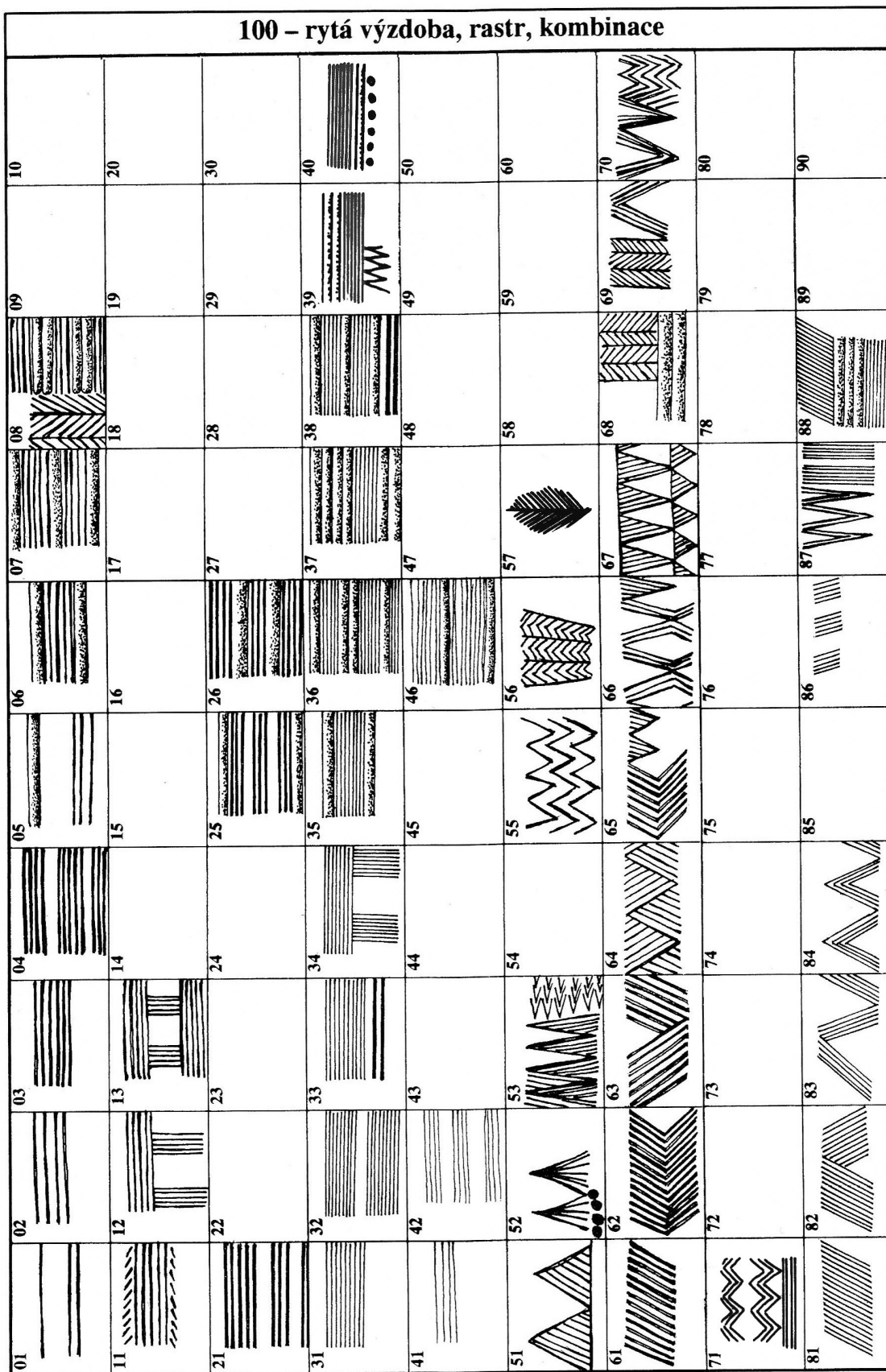
32420-32430 hluboké a amforovité mísy;

33110-33240 šálky;

33410-33430 koflíky;

3400 pohárky;

35000 talíře.

Obr. 6. Popisný kód keramiky štítarské kultury. Typář výzdoby ryté, rastrové a kombinované (Kuna – Němcová 2012, Obr. 41).

200 – vhloubená výzdoba									
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50

Obr. 7. Popisný kód keramiky štitarské kultury.
Typář vhloubené výzdoby
(Kuna – Němcová 2012, Obr. 42).

300 – plastická výzdoba									
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50

Obr. 8. Popisný kód štitarské kultury.
Typář plastické výzdoby
(Kuna – Němcová 2012, Obr. 43).

500 – plošná technická výzdoba									
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80

Obr. 9. Popisný kód keramiky štítarské kultury. Typář plošné technické výzd. (Kuna – Němcová 2012, Obr. 44).

vn s Ø okraje	100				200				300				400				lom				vn x Ø okraje
	10	20	30	10	20	30	40	10	20	30	40	10	20	30	10	20	30	40			
11000 hrnce soudky																				11000 hrnce soudky	
12000 džbanky																				12000 džbanky	
21000 amfory																				21000 amfory	
22000 zásobní amfory																				22000 zásobní amfory	
31000 misy																				31000 misy	
32000 hluboké amforovité misy																				32000 hluboké amforovité misy	
33000 šálky koflíky																				33000 šálky koflíky	
34000 pohárky																				34000 pohárky	
35000 talíře																				35000 talíře	
40000 cedňáky poblíce																				40000 cedňáky poblíce	

Obr. 10. Popisný kód keramiky štitarské kultury. Typář tvarů nádoby (Kuna – Němcová 2012, Obr. 40).

3.2.3 Ostatní nálezy

V objektech studované plochy byly vedle keramiky i další nálezy charakteristické pro sídlištní komponentu.

Mazanici a kosti jsem vážila, mazanici jsem navíc podrobněji prohlédla, za účelem zjištění případných otisků po kůlech či textílii a jiném, avšak dochovala se jen ve velmi malých fragmentech, z nichž nebylo možné určit cokoli bližšího. Počet kostí je uveden v příloze nálezové zprávy (*Pleinerová 2004*), v této studii jsem s ním dále nepracovala, proto jej znovu neuvádím. Cituji ale zastoupení zvířecích druhů dle určení L. Kovačikové (viz příloha nálezové zprávy). Ostatní nálezy (štípaná a broušená industrie, bronzové a železné předměty, kámen a kamenné předměty, speciální předměty z hlíny) jsem pouze počítala a jednalo-li se o zajímavý předmět, podrobněji jsem jej popsala (kresebně a fotograficky jsou tyto předměty vyobrazeny v *Tab. D*). Ráda bych zde také upozornila, že má zjištění nebyla vždy v souladu s informacemi v nálezové zprávě – to se týká především skutečnosti, že ne všechny sáčky uvedené v nálezové zprávě jsem dohledala. Takové nálezy jsem do analýzy ani popisu nezahrnula.

4 ANALÝZA A DISKUSE

4.1 ANALÝZA A DISKUSE SÍDLIŠTNÍCH OBJEKTŮ

4.1.1 Kritika pramene

Z celkového počtu 1730 objektů a 1154 sloupových jam byly 44 objekty zařazeny, zejména na základě keramického nálezového fondu, do období štítarské kultury (vyobrazení zastoupení všech kultur na zkoumané ploše viz *Tab. B1*). Do tohoto období bylo s jistou mírou pravděpodobnosti zařazeno i několik sloupových jam, určujícím atributem přitom nebyl jejich obsah (většinou nedatovatelný, případně žádný), ale možná souvislost s konstrukcí objektu. Vyhodnocení objektů a jejich obsahu jsou většinou ve shodě s předběžným datováním a shrnutím v nálezové zprávě (*Pleinerová 2004*). Zjištěné nesrovnalosti jsem dohledala a opravila, v případě nedohledaných nálezů jsem tyto nálezy z analýzy vyřadila.

Týká se to především objektu 1798, jenž je v nálezové zprávě označen jako laténský s knovízskou intruzí, avšak na celkovém plánu je vyznačen barvou znázorňující štítarskou kulturu a inventář byl uložen spolu se štítarskými nálezy. Uvádím jej v kresebných tabulkách, nikoli v analýze, neboť se domnívám, že jeho obsah neodpovídá štítarské kultuře. Z obdobných důvodů jsem z objektů původně datovaných do štítarského období vyřadila objekt 2028. Naopak jsem do štítarského období zahrнула objekty 1833, 1843 a 2189, jež jsou v nálezové zprávě datovány nejasně jako „kn/št“ (knovízské až štítarské). Učinila jsem tak proto, že podíl štítarské keramiky byl výrazný, naopak zlomky knovízské keramiky byly nejednoznačné a nepřesahovaly 10% z celkového počtu přítomným zlomků (*Rulf 1997, 457*).

Na tomto místě budou objekty analyzovány, a alespoň rámcově klasifikovány, přičemž při celkovém vyhodnocení budou zohledněny destruktivní procesy ovlivněné přírodou i činností člověka.

Nepominutelný význam mají především depoziční a postdepoziční procesy objektů (např. borcení stěny nezaplněných objektů, orba). Dnes se většina hostivických objektů jeví v půdorysu i profilu jako nepravidelné, původně se ale pravděpodobně jednalo o jednoduché pravidelné jámy, nejčastěji půdorysu kruhového, méně často oválného, či pravoúhlého, v řezu symetrické, pokud neexistoval důvod pro výběžek apod. (*Kuna – Němcová 2012, 23*). Vlivem

přirozených destrukčních procesů (eroze, srážky, změny teplot) se tvar zahloubených nezaplňených objektů mění, horní ostré okraje se bortí²⁹ a objekt v profilu mění tvar a při ústí se rozšiřuje (*Kuna – Němcová 2012, 23*). Oproti tomu dno je postdepozičními procesy dotčeno minimálně, jeho rozměry a plocha se proto zdají být mnohem spolehlivějším vodítkem pro interpretaci objektu (*Kuna – Němcová 2012, 25*). Během výzkumu v Hostivici nebyly rozměry dna měřeny, pro jejich zjištění jsem měla jedinou možnost vycházet z kresebné dokumentace. Hodnoty jsem dopočítávala pouze u sporných objektů, jmenovitě u polozemnic. Jsem si vědoma toho, že naměřené hodnoty nejsou zcela přesné, ale domnívám se, že centimetrové odchylky nelze považovat za relevantní.

Avšak i svědomitě provedený terénní výzkum je destruktivní povahy a podmínky záchranného výzkumu jsou takřka bez výjimky ovlivněny mnohými omezeními, jež jen prohlubují zkreslení obrazu pravěké skutečnosti. Omezení archeologického výzkumu pouze na skrytou plochu znemožnilo prokopat celé objekty, které zčásti zasahovaly mimo vytyčenou plochu. Časové omezení bylo příčinou toho, že některé objekty byly vykopány pouze z poloviny. Skrývka hluboká až 60 cm pak negativně ovlivnila nejen množství získaného archeologického materiálu, ale i interpretaci tvaru a tím i funkce objektů, které byly v mnoha případech zkoumány jen ve spodní části. Pokud by byl odkryv prováděn ručně ihned od rozhraní mezi dlouhodobě proorávanou orniční vrstvou a kulturní vrstvou (zpravidla v hloubce cca 30 cm), mělo by smysl pouštět se do podrobné klasifikace půdorysné a tvarové variability objektů, stejně tak jako do numerických a statistických analýz jejich obsahu (*Smejtek 2011, 74*). Nestejná hloubka skrývky je taktéž značnou komplikací, především pro případnou rekonstrukci hloubky objektů. Vzhledem k tomu, že pozdněbronzové objekty se jen výjimečně zahlubovaly do kontrastního světlého podloží a běžně dosahovaly hloubky cca 100 cm, jsou ochuzeny o značnou část svého objemu a je nutno počítat i s tím, že některé tak hluboko ani nesahaly a skrývka je zcela odstranila. Obdobný případ se odehrál při výzkumu v Kněževsi (*Smejtek 2011*). Zde byla skrývka také provedena až na podloží a řada objektů tak byla navždy ztracena, a ze zachovalých pak bylo možno studovat v podstatě jen jejich dna (*Smejtek 2011, 74*), naopak např. při výzkumu v Praze-Záběhlicích se podařilo ve vymezené části plochy sledovat objekty již od současného povrchu terénu (*Ernée 2008*).

29 Jsou-li stěny objektu destruované málo, byl objekt pravděpodobně zaplněn rychle - pokud je výplň homogenní, obsahuje málo nálezů, ale další odpadní prvky, jako pecičky mazanice, uhlíky a drobné kůstky, může se jednat o planýrku (tedy zaplnění překážející díry na sídlišti), je-li ve výplni mnoho nálezů, účelem byl možná spíše úklid, při němž vzniká typický kužel odpadu uprostřed. Během přirozená destrukce se stěny objektu výrazně bortí a do výplně se dostane spíše méně nálezů, jež ty bývají při dně (*Kuna – Němcová 2012, 33*).

V potaz je nutno brát i skutečnost, že samotná terénní práce je již interpretací toho, kdo ji provádí – v lepším případě s dohledem vedoucího výzkumu či alespoň zkušeného technika. A jelikož od počátku výzkumu a jeho konečného zpracování může proběhnout dlouhá doba (v případě této studie je tomu deset let) a během té doby bylo se získaným archeologickým materiálem a jeho dokumentací manipulováno, některé nesrovnalosti již není možné dohledat.

4.1.2 Analýza – vyhodnocení objektů a jejich interpretace

S ohledem na výše uvedené skutečnosti nyní přistoupím ke klasifikaci objektů. Vycházím z jejich velikosti, půdorysu, profilu, hloubky a sklonu stěny a dále jsem sledovala stopy po případné konstrukci, neboť tyto vlastnosti mohou odrážet předpokládanou funkci, a zároveň specifické kulturní preference (*Kuna – Němcová 2012, 23*).

V souboru 44 objektů štitarské kultury jsem rozlišila čtyři skupiny (polozemnice-P, široká kruhová jáma-ŠJ, zásobní jáma-J a hliník-H; jejíž rozmístění na ploše viz *Tab. B2*), jejichž pojmenování odráží jejich předpokládanou funkci, především je však konvenční klasifikační pomůckou. Ve všech skupinách se vyskytly objekty, jež se některým svým znakem vyjmají. Hodnotíme-li soubor znaků jako určující pro funkci objektu a některý z nich chybí, jasná klasifikace se tím komplikuje; uvědomíme-li si ale, že pozorujeme stopy činnosti, které v době svého vzniku nepodléhaly stejným kritériím, podle nichž je dnes my hodnotíme, nebudeme se snažit každý takový objekt nutně zařadit do některé uměle vytvořené kategorie, ale ponecháme jej v nejasných případech stranou s otevřenými možnostmi jeho původního užití.

Zjištěné poznatky byly srovnávány s výsledky výzkumu štitarského sídliště v Roztokách u Prahy. Kresebně jsou objekty dokumentovány v příloze *Tab. C 1-26*.

Jako *polozemnice* jsem určila 7 objektů. Jedná se o kategorii velkých objektů (> 2 m) (*Vařeka 2003, 228*) oválného (objekt 1788, 2149, 2151) a častěji kruhového půdorysu s průměrem či nejdelší osou ve výšce zachované po skrývce v rozmezích 2,7 – 3,7 m (objekt 2149 byl větší, avšak nemohl být dokopán celý, neboť severní část zasahoval mimo zkoumanou plochu). Dochovaná hloubka činila 0,4 m (objekty 1788, 1791, 2016, 2035), 0,6 m (objekt 2151) a u největší 0,88 m od povrchu skrývky (objekt 1803). Výjimku opět tvoří objekt 2149 s dochovalou hloubkou pouhých 0,3 m (*obr. 11*).

OBJEKT	DRUH	TVAR	PRŮMĚR/DĚLKA PŮDORYSU (m)	PRŮMĚR DÉLKA DNA (m)	PLOCHA DNA (m ²)	HLOUBKA OD ÚROVNĚ SKRÝVKY (m)	PŘEDPOKLÁDANÁ HLOUBKA SKRÝVKY	REKONSTRUOVANÁ HLOUBKA PŘED SKRÝVKOU (m)	REKONSTRUOVANÁ HLOUBKA (m)
1787	H	nepravidelný	2,8	3	9999	0,25	0,4	0,65	0,75
1788	P	oválný	3,18	3,02	9,12	0,46	0,4	0,86	0,96
1789	J	kruhový	1,72			0,19	0,4	0,59	0,69
1790	J	nepravidelný	2,21			0,93	0,4	1,33	1,43
1791	P	kruhový	2,76	0	0	0,44	0,4	0,84	0,94
1792	J	kruhový	1,84			0,34	0,4	0,74	0,84
1795	J	kruhový	1,34			0,54	0,4	0,94	1,04
1796	J	kruhový	1,82			0,28	0,4	0,68	0,78
1800	H	nepravidelný	5,96			1,09	0,4	1,49	1,59
1803	P	kruhový	3,14	2,67	7,13	0,88	0,3	1,18	1,28
1811	J	kruhový	1,33			0,59	0,4	0,99	1,09
1813	J	kruhový	1			0,26	0,4	0,66	0,76
1827	S	kruhový	2,4			0,2	0,4	0,6	0,7
1828	S/ŠJ	kruhový	3,46	2,67	7,1	0,32	0,4	0,72	0,82
1833	ŠJ	oválný	2,2	2	2,5	0,16	0,4	0,56	0,66
1843	S	kruhový	1,72			0,22	0,4	0,62	0,72
1860	H	nepravidelný	2,35			0,13	0,4	0,53	0,63
1862	J	oválný	2,73			1,22	0,4	1,62	1,72
1874	J	kruhový	1,1			0,22	0,4	0,62	0,72
1876	J	kruhový	1,1			0,21	0,4	0,61	0,71
1878	J	kruhový	1,09			0,19	0,4	0,59	0,69
1882	J	kruhový	1,7			0,38	0,4	0,78	0,88
1894	S	kruhový	1,07			0,16	0,4	0,56	0,66
1913	H	kruhový	1,4			0,18	0,4	0,58	0,68
1923	J	kruhový	1,17			0,28	0,4	0,68	0,78
1929	J	kruhový	1,9			0,98	0,4	1,38	1,48
2016	P	kruhový	3,5	3	9	0,4	0,5	0,9	1
2017	ŠJ	oválný	2,66	2,5	6,25	0,14	0,5	0,64	0,74
2035	P	kruhový	2,9	1,8	3,24	0,4	0,4	0,8	0,9
2080	H	nepravidelný	4,7			0,36	0,5	0,86	0,96
2095	J	kruhový	1,7			0,3	0,4	0,7	0,8
2096	J	kruhový	1,4			0,3	0,4	0,7	0,8
2100	J	kruhový	1,8			0,38	0,4	0,78	0,88
2101	J	kruhový	1,9			0,3	0,4	0,7	0,8
2124	P?	oválný	2,5	2,2	3,3	0,1	0,5	0,6	0,7
2126	J	oválný	0,87			0,17	0,5	0,67	0,77
2145	J	kruhový	1,18			0,18	0,5	0,68	0,78
2149	P?	oválný	> 2,2	2,5	2,6	0,3	0,5	0,8	0,9
2151	P	oválný	3,7	0	0	0,6	0,5	1,1	1,21
2172	J	kruhový	1,1			0,3	0,5	0,8	0,9
2189	SK	oválný	4,2	0	0	0	0	0	0
2195	ŠJ	nepravidelný	2,5	2,2	4,5	0,26	0,5	0,76	0,86
2247	J	oválný	>2,7			0,52	0,3	0,82	0,92

Obr. 11. Objekty se svými parametry určením funkce (H – hliník, J – zásobní jáma, P – polozemnice, S – soujámí) a rekonstruovanou hloubkou.

Pro rekonstrukci původní hloubky by bylo třeba znát mocnost skrývky, tu však neznáme zcela přesně. Budu proto uvažovat rekonstruovanou hloubku zjištěnou při výzkumu v Roztokách u Prahy (*Kuna – Němcová 2012*)³⁰ a na základě toho odečtu předpokládanou skrývku.

V nálezové zprávě je uvedena hloubka skrývky až 0,6 m pouze pro západní část skryté plochy (*Pleinerová 2004, 2*), avšak objekty interpretované jako polozemnice jsou všechny situovány ve východní části. Rekonstruovaná hloubka polozemnic zjištěných při výzkumu v Roztokách u Prahy dosahovala 0,9 – 1,25 m (*Kuna – Němcová 2012, 25 – Tab. 3*), a pokud nejméně zahlobené polozemnice v Hostivici dosahovaly podobných hodnot (nejmenší zachovalá hloubka cca 0,4 m) dnes chybí přibližně 0,5 m. Studovaná plocha byla ale situována na mírném jižním svahu a v rozmezí severního a jižního okraje skrývky činil rozdíl nadmořské výšky přibližně 6 m (337 m n.m. / 343 m n.m.³¹). Svažitost terénu pravděpodobně umožnila jistou míru eroze, díky níž se část ornice z horní části svahu ocitla na jeho úpatí. Svažitost terénu bývá při skrývce zohledněna, předpokládám tedy, že v horní části plochy mohla být skrývka méně hluboká, např. 0,3 m³², a protože terén byl po erozi a orbě snížen, horní partie objektů s největší pravděpodobností chyběly již před skrývkou (*za konzultaci děkuji P. Novému*). Tuto domněnku by mohla potvrdit i skutečnost, že v severní, výše položené části plochy je nejhlubší objekt 1803 (polozemnice) zachován v hloubce 0,88 m – dalších 0,6 m by z něj učinilo objekt hluboký přibližně 1,5 m, což je vyšší hodnota, než jaká byla naměřená v Roztokách u Prahy (zde max. rekonstruovaná hloubka polozemnic činila 1,25 m). Skrývka v těchto místech tedy pravděpodobně nebyla takto hluboká, domnívám se kolem 0,3 m, přičemž s ohledem na erozi předpokládám původní úroveň povrchu ještě o něco vyšší. Rekonstruovaná hloubka této polozemnice by tedy mohla být 1,3 m, což odpovídá horním naměřeným hodnotám z Roztok u Prahy. Nepříliš vzdálené níže situované polozemnice jsou naopak zachovány v hloubce jen kolem 0,4 m, zde předpokládám, že skrývka již mohla být o něco hlubší a i zde mohla být původní úroveň povrchu výše,

30 Autoři vycházeli z předpokladu, že úroveň terénu v pozdní době bronzové se příliš nelišila od dnešní (platí pro povrch bez výrazné eroze ani akumulace) a při rekonstrukci zohlednily hloubku objektů z mladší pozdní doby bronzové, jež byly během výzkumu v Praze-Záběhlicích zkoumány od úrovně tehdejšího terénu. Při odhadu relativní hloubky skrývky v Roztokách u Prahy vycházeli z pozorování, že dna zásobních jam a polozemnic pozdní doby bronzové dosahují v rámci jednotlivých sond stejných absolutních hodnot nadmořské výšky – jejich hloubka se tedy jevila jako standardní (*Kuna – Němcová 2012, s.25*).

31 *Google Earth*.

32 Skrývka byla sejmuta do hloubky 0,3 – 0,35 m i na vedlejší ploše z roku 2008-2011 situované severozápadně od studované plochy, přičemž ve spodních partiích sahala hlouběji – i zde došlo ke splachům z horních vrstev, jež se zastavily na terasovitém schodu v místě dnešní vlakové vlečky, pod níž byla situována zde studovaná plocha (*ústní sdělení D. Daněčka*).

v takovém případě by se rekonstruovaná hloubka po skrývce pohybovala kolem 0,8 m a původní hloubka mohla být 0,9 m, což již odpovídá nejmenším naměřeným hodnotám hloubky polozemnic v Roztokách. Rekonstruovaná hloubka objektů by se tedy mohla pohybovat v rozmezí 0,9 – 1,3 m (*obr. 11*).

Skupinu vedle rozměrů a tvaru definuje průběh stěn, jež jsou zpravidla svislé, ve dvou případech terasovité (objekty 1791, 2151) a v jednom případě (opět objekt 2149) se šikmo svažují ke dnu. Dále je to úprava dna, jež je rovné, často s prohlubněmi. To neplatí pro objekty 1803 a 2149, které mají rovné dno bez prohlubní. Další charakteristikou polozemnic je přítomnost sloupových jamek, jež jsou spojovány s konstrukcí chaty a byly vně nebo uvnitř objektu potvrzeny ve většině případů, kromě objektů 2035, 2149, 2151. Bezpečný doklad otopného zařízení nebyl potvrzen v žádném z objektů, pouze u dna objektu 2149 byla zachycena silná vrstva vypálené hlíny a taktéž v objektu 1791 byla doložena vrstva propálené hlíny, což může odkazovat na přítomnost ohniště, avšak v druhém případě se vrstva nacházela ve výplni nikoli při dně a spíše se zdá, že propálená hlína se do objektu dostala až během jeho zaplňování. Přítomnost ohniště charakterizuje objekt jako polozemnici (ne nutně s obytnou funkcí), avšak již byly doloženy chaty s otopným zařízením vně objektu (*Šaldová 1981, 40*). Kromě keramiky, kostí, mazanice, uhlíků a kamenů obsahovaly polozemnice jen výjimečně další nálezy, například štípané artefakty (objekty 1803, 2016), dřevo (objekt 1803), strusku (objekt 2016), zlomek železa (objekt 2035) nebo hliněné závaží (objekt 2151), tyto předměty byly však doloženy i v objektech klasifikovaných jako zásobní jáma nebo široká kruhová jáma, a jediné kamenné drtidlo ze studované plochy bylo taktéž nalezeno v objektu interpretovaném jako zásobní jáma (objekt 1827) nikoli v polozemnici. Objekt 2151, jenž by svým složitým kombinovaným profilem mohl odpovídat o chatě se speciální dílenskou činností, obsahoval mimo jiné hliněné závaží, což by tuto hypotézu mohlo potvrzovat.

Polozemnice pozdní doby bronzové byly již klasifikovány na základě sídliště ve Vikleticích v práci J. Bouzka a D. Kouteckého (*1966, 79*). Autoři rozlišili dva základní typy polozemnic, a to větší obdélníkové (délka v rozmezí 3 – 5,9 m, plocha dna 5 – 26,5 m²) a menší oválné (délka v rozmezí 2,1 – 4,1 m, plocha dna 3,8 – 9 m²). Ani do jedné z těchto typů hostivické objekty interpretované jako polozemnice nazapadají ani svými rozměry, ani plochou dna: jsou kruhového půdorysu, v některých případech nepravidelného či oválného, což mohlo být způsobeno borcením ústí objektu během procesu jeho zániku. Obdobný tvar polozemnic byl však zjištěn v Roztokách u Prahy (*Kuna – Němcová 2012, 26*). Délka či

průměr dna polozemnic v Hostivici se pohyboval v rozmezí 1,8 – 3,02 m a plocha dna v rozmezí 2,6 – 7,13 m² (u objektů 1791 a 2151 nebylo možné pro členitost dna či jeho zahloubení tyto hodnoty naměřit), což jsou ale stále spíše nízké hodnoty i ve srovnání s Roztokami (zde nejmenší naměřená plocha dna 6,76 m²).

Sloupové jámy se vyskytují pravidelně a pravděpodobně odkazují na dřevěnou konstrukci stavby, přičemž jamky uvnitř objektů mohou svědčit i o vnitřním zařízení. Nálezy pocházející z objektů (především přímo z povrchu dna) úvahám o funkci těchto objektů spíše neposloužily.

Výjimku tvoří objekt 2149, s kamenným příkrovem, jenž je výjimečný menšími rozměry (délka > 2,2 m) i hloubkou (dochováno 0,3 m. rekonstruovaná hloubka 0,9 m) a jeho stěny se spíše šikmo svažují (což může být důsledek depozičních a postdepozičních procesů). Do skupiny polozemnic jsem jej zařadila především kvůli oválnému, původně možná obdélnému půdorysu a přítomnosti silné vrstvy přepálené hlíny, jež by mohla být pozůstatkem otopného zařízení – doloženém paradoxně pouze v tomto atypickém objektu.

Ne zcela jasné je zařazení objektu 2124. Svými rozměry (v průměru 2,5 m) stále patří do kategorie velkých objektů (*Vařeka 2003, 228*), avšak objekty podobných rozměrů byly při výzkumu v Roztokách u Prahy řazeny již k zásobním jamám (*Kuna – Němcová 2012, 30*). Objekt je navíc zahlouben velmi mělce (dochováno 0,1 m, rekonstruovaná hloubka 0,7 m), i dopočítaná plocha dna, která činí 3,3 m², je pro polozemnici velmi malá, avšak rovné dno, s prohlubněmi a přítomnost dvou kúlových jamek uvnitř objektu tomuto zařazení odpovídá.

Jako **široké kruhové jámy** jsem určila 4 zahloubené objekty. Svými rozměry a rovným dnem se podobají polozemnicím, jedná se proto opět o kategorii velkých objektů (> 2 m; *Vařeka 2003, 228*), avšak jsou méně zahloubené (rekonstruovaná hloubka v Hostivici 0,66 – 0,86 m). I. Pleinerová interpretovala tyto objekty jako polozemnice, v jednom případě (objekt 1828) jako zásobní jámu (*Pleinerová 2003*). Od polozemnic se liší nejen menší hloubkou, ale i absencí sloupových jamek a spíše mírně nálevkovitými než svislými stěnami.

U objektu 2017 jsou sice stěny spíše kolmé, avšak svým zahloubením 0,14 m (po rekonstrukci pravděpodobné původní hloubky 0,74 m) neodpovídá zahloubení polozemnic na

studované ploše³³. V půdorysu se však jeví spíše jako nepravidelný – původně se snad mohlo jednat o oválný tvar půdorysu.

Široké kruhové jámy na lokalitě Hostivice-Palouky nepotvrdily svou výlučnost oproti polozemnicím, jak bylo doloženo při výzkumu v Rotokách u Prahy, neboť na studované ploše se vyskytují jednak hlubší objekty bez některých prvků charakterizujících polozemnice (objekt 2035 beze stop ohniště i kůlových jam) a objekty mělčí a menší tyto prvky obsahující (objekt 2124 se stopami vnitřní konstrukce), přičemž rovné dno je společné všem objektům této kategorie velkých objektů. Domnívám se proto, že nejsme schopni rozhodnout, zda mezi objekty klasifikovanými jako polozemnice a široké kruhové jámy byl skutečně funkční rozdíl a pokud ano, tak jaký.

Zásobní jámy byly na studované ploše rozpoznány ve 21 případech. Jedná se proporčně o užší a hlubší objekty, spadající do kategorie středně velkých objektů dle (0,8 – 2 m). U většiny zásobních jam je patrný kruhový půdorys, nebo je pravděpodobné, že kruhový původně byl, s výjimkou objektu 1798, jež se jeví jako značně nepravidelný, snad s výběžkem při jižní straně, avšak z poloviny zasahoval do neskryté plochy, a není proto možné se k jeho půdorysu vyjádřit s jistotou. Taktéž objekt 2126 zasahuje svou severní polovinou do neskryté plochy, avšak tento se v půdorysu skutečně jeví jako oválný. Rekonstruovaná hloubka zásobních jam se pohybuje v rozmezí 0,7 – 1,48 m a průměr dna v rozsahu 1 – 2,2 m, v jednom případě přibližně 2,5 m (objekt 2247). V porovnání se zásobními jámami z Roztok u Prahy (zde průměr dna 2 – 2,5 m) jsou zásobní jámy z Hostivice výrazně menší. Hodnoty rekonstruované hloubky však zcela odpovídají hodnotám měřeným v Roztokách (zde rekonstruovaná hloubka 0,7 – 1,2 m). Výjimkou je objekt 1929 s rekonstruovanou hloubkou 1,48 m. Jeho dno je rovné a mírně destruované stěny dávají tušit původně kuželovitý nahoru se zužující tvar. Rekonstruovaná hloubka je však pouhou pracovní pomůckou, úroveň terénu v konkrétních místech neznáme, a tak je možné, že zde byla o něco níže než u ostatním objektů. Vyslovit tuto hypotézu umožňuje skutečnost, že objekt 1929 je situován osamoceně přibližně uprostřed studované plochy a v jeho okolí nejsou jiné štítarské objekty, jejichž hloubku by bylo možné použít k porovnání.

33 Při výzkumu v Roztokách byla vyslovena hypotéza, že dna větších objektů doby bronzové měla určitou standardní hloubku a rozdíly v nadmořské výšce den objektů na různých částech plochy mohou souviset spíše s rozdílnou úrovní povrchu terénu již v době bronzové (*Kuna – Němcová 2012*).

U 4 objektů (objekty 1795, 1811, 1929, 2247) zůstal zachován profil tak, jak jej u pozdněbronzových zásobních jam předpokládáme – tedy tvar kuželovitý, nahoře zúžený (*Kuna – Němcová 2012, 30 – Obr. 17*). Takový tvar se nezdá vhodný pro obytné či výrobní objekty, čili tato charakteristika může být jedním z argumentů pro funkční interpretaci (*Kuna – Němcová 2012, 25*). Ve většině případů se však dochvala jen spodní část a celkový tvar zásobní jámy nebylo možné určit (objekty 1789, 1792, 1796, 1843, 1874, 1876, 1878, 1882, 1923, 2095, 2096, 2100, 2101, 2126, 2145, 2172 – chybí). U dvou objektů bylo dno narušeno prohlubní, u objektu 1790 se může jednat o depoziční či postdepoziční destrukci, avšak prohlubeň objektu 1813 se zdá být záměrná. Dno ostatních objektů bylo rovné, či mírně zvlněné, případně mísovité (objekty 2145, 2247) nebo jakoby terasovitě sbíhající (objekt 2101).

Zásobní jámy kromě keramiky většinou obsahovaly jen drobné kůstky, mazanici a uhlíky. Větší část páteře tura se záseky po odřezání masa byla nalezena v objektu 2172. V některých objektech byla nalezena broušená industrie (objekt 1790), grafit (objekt 1878), struska (objekt 2126) a objekt 2172 obsahoval velký kámen. Bohužel, z žádné jámy datovaného do pozdní doby bronzové nepocházejí stopy po obilí.

Domnívám se, že některé zásobní jámy mohly být původně přikryty poklopem z organického materiálu (dřeva), jenž byl zatížen kamenem, který by se po ztrouchnivění poklopu propadl do jámy. Tímto způsobem snad mohly být chráněny zásobní jámy, jež plnily svou původní funkci, ale zda by se kámen mohl dostat do výplně touto cestou i v případě, že jáma již nesloužila jako zásobárna, není možné dokázat.

U objektu 1795 byl zachycem výmaz/úprava stěn zásobní jámy, jež může přímo potvrzovat funkci tohoto objektu (*Kuna – Němcová 2012, 30 – obr. 20*). Objekt 1882 byl při okrajích probarven žlutkou, avšak v tomto případě se může jednat spíše o vrstvu zborcených stěn.

Zajímavé je umístění nálezů v objekt 1874, kde množství střepů pocházejících jen zněkolika málo keramických nádob bylo uloženo uprostřed jámy přibližně 10 cm nade dnem. Bylo by možné uvažovat o jámě vyhloubené primárně či sekundárně použité pro ukotvení sloupu. V takovém případě by k vytvoření tohoto sloupku keramických zlomků došlo po vyjmutí sloupu a zaplněním vzniklého otvoru keramikou (*Sklenářová 2004, 487*), přičemž kosti a část hliněné koule v okolí sloupku mohly být součástí prvního zásypu pro upevnění sloupu. Avšak pro takový účel se zdá být jáma příliš široká.

Jen ve spodní části zachovaný objekt 1876, svrchu překrytý kamenným příkrovem, byl doslova naplněn slepitelnými zlomky keramiky, což svědčí o jeho jednorázovém zaplnění, možná v rámci úklidu. Jižní stěnu objektu porušuje sloupová jáma, na základě neurčitelných zlomků keramiky bohužel nebylo možné vyjádřit se k chronologickému vztahu s objektem.

U některých zásobních jam byla vně nebo v jejich blízkosti prokázána sloupová jáma (objekty 1876, 2100). Menší dřevěná konstrukce jako ochrana zásobních jam, například před deštěm, je docela dobře možná. Ani v jednom případě se však nepodařilo prokázat pozdněbronzové stáří těchto jam.

Středně velké objekty (interpretované jako zásobní, případně obilní jámy) někdy bývají zdvojeny a výsledný „osmičkovitý“ půdorys je vlastně superpozicí dvou jam. Zpravidla nelze rozpoznat, který objekt byl narušen kterým (a je tedy relativně starší či mladší), neboť barevný odstín i obsah výplní objektů často splývá. Někdy může rozdílná hloubka obou částí být také záměrně stupňovitě upraveným prostorem, například usnadňujícím vstup do větší hloubky (*Smejtek 2011, 76*). Nejednalo by se pak asi o obilnici (obilní jámu), neboť ta by z konzervačních důvodů pravděpodobně nebyla navštěvována příliš často, ale o pravidelněji navštěvované „sklípky“, spíše než obilí na výsev v příštím roce, uchovávací potraviny k přímé konzumaci (*Smejtek 2011, 76*). V těsné blízkosti se zdají být objekty 1796 a 1797, avšak objekt 1797 je na základě obsahu datován do knovízské kultury. Toto datování potvrzuje i skutečnost, že štítarský objekt 1796 jej narušuje a je tedy mladší (*Tab. C5*). Další dvě dvojice objektů, které se nacházejí v těsné blízkosti jsou obě štítarské (objekty 1827 – 1828, 1843 – 1894), přičemž u druhé dvojice se jedná o superpozici, kdy pravděpodobně mladší objekt 1843 (v rámci štítarské kultury) je zahlouben do staršího objektu 1894 (*Tab. C10*).

Sloupové či kúlové jámy byly (pravděpodobně i z technických důvodů) hluboké maximálně 50 – 60 cm³⁴ (*Pleinerová – Hrala 1988, 37*). Dle P. Vařeky patří mezi malé objekty do 80 cm (*2003, 228*). Na sídlištích štítarské kultury jsou spojovány především s nadzemními konstrukcemi domů, ale též s konstrukcemi polozemnic. Oba typy obydlí jsou pro štítarská sídliště běžná, první typ však bývá doložen jen vzácně, především kvůli odstranění horních vrstev podorničí skrývkou. Na studované ploše nebyl doložen žádný

³⁴ Experimentálně bylo zjištěno, že jamky menšího průměru neobly být hlubší 50-60 cm, neboť větší hloubka by přesahovala délku paže a jámu by nebylo možné vyhloubit (*Pleinerová – Hrala 1988, 37*).

štítarský nadzemní dům, možná právě z toho důvodu, anebo stály mimo zkoumanou plochu. Sloupové či kúlové jamky bývají zpravidla bez archeologických nálezů a bývá nesnadné přiřadit je ke konkrétní fázi sídliště. Z celkového počtu kúlových či sloupových jam byla jen jedna (K1230) chronologicky zařazena na základě svého obsahu jako knovízská (Pleinerová 2004), avšak domnívám se, zlomky knovízské keramiky se do ní mohly dostat ze starší vrstvy a jamka může být štítarská. Příslušnost těchto jamek ke štítarským objektům uvažuji pouze na základě možné souvislosti se zahloubenými stavbami – nacházely se buď uvnitř nebo vně v těsné blízkosti objektů a domnívám se, že mohly být součástí jejich konstrukce.

Rozdíl mezi sloupovými a kúlovými jamkami je zpravidla ve tvaru dna (Vařeka 2003, 232–233; Bláhová-Sklenářová 2012, 20). Kúlové jamky mívají dno zahrocené či zaoblené, neboť kúly byly do země zaráženy, oproti tomu dno sloupových jam bývá spíše ploché, neboť sloupová jáma byla nejprve vykopána, sloup do ní byl zapuštěn a upevněn zeminou, případně kameny kvůli lepší stabilitě (Bláhová-Sklenářová 2012, 22). Součástí konstrukce nadzemních staveb nebo nadzemní části zahloubených staveb byly dřevěné sloupy s nosnou funkcí, z toho důvodu by tyto jámy měly být označovány za „sloupové jámy“. V nálezové zprávě (Pleinerová 2004) jsou všechny jámy malých rozměrů označeny jako „kúlové jámy“. Dnes lze přesnost tohoto označení posoudit pouze dle kresebné dokumentace. „Kúlové jamky“ u objektu 1788 (Tab. C2) mají rovné dno a domnívám se tedy, že se jedná o sloupové jámy. Obdobně je s rovným dnem zakreslena jamka u objektu 2096 (Tab. C21). Rovné dno je však méně zřetelné u jamky v objektu 2124. Nachází se spolu s další jamkou uvnitř objektu na protilehlých stranách, v tomto případě by se mohlo jednat o kúlovou jamku (Tab. C22). Jamky u objektu 1791 (Tab. C3), 1803 (Tab. C5), 1800 (Tab. C6), 2195 (Tab. C26) však nejsou zakresleny v profilu a není jim věnována pozornost ani v nálezové zprávě. V terénní situaci se pravděpodobně nejevily jako související s objekty.

Hliníky jsou velké objekty výrazně nepravidelného půdorysu, nerovných stěn a s četnými prohlubněmi. Do kategorie tzv. hliníků spadají čtyři objekty (objekty 1787, 1800, 1860, 1913, 2080) sledovaného období. Hliníky považujeme za exploatační jámy, jež sloužily jako zdroj hlíny. Ta byla využívána jako stavební materiál pro vymazávání vyplétaných dřevěných nadzemních staveb či mezer mezi trámy, k budování podlahy (vrstva lepenice) a méně snad k výrobě keramiky (pro keramické těsto je vhodnější hlína s větším podílem jílovité složky a takováto se nacházela nejspíše u potoka).

4.1.3 Datování

11 objektů (22 %) bylo datováno jen rámcově jako **Št** (1789, 1792, 1882, 1913, 1923, 2017, 2080, 2101, 2126, 2172, 2195)

Jeden objekt (2 %) byl datován do starší fáze **Št I/II** (2095), ale jen na základě části malé amfory, ostatní materiál je nečetný a bez výrazných prvků.

Čtyři objekty (9 %) byly datovány do střední **fáze Št II** (1796, 1813, 1827, 2247). Keramika byla obecného štítarského charakteru (specifická úprava povrchu hrubých nádob), bez výrazných znaků vyspělé střední nebo mladší fáze (pouze z objekt 2247 pochází zachovalá stará amfora), avšak celkově se jedná o nepočtený soubor. Toto datování se tedy opírá o slabé základy.

Devět objektů (20 %) by mohlo náležet **fázi Št IIb** (1788, 1800, 1803, 1860, 1874, 1878, 2035, 2100, 2151). V objektu 1800 a 1803 se přitom nálezy datované do této fáze nacházely pouze ve spodních partiích, zatímco výše jsou již patrné prvky mladší fáze. Objekty 1788, 1860, 1874, 1894, 2035, 2100 a 2151 jsou zcela bez mladších prvků. Avšak u žádného z výše uvedených objektů (Št, Št II, Št IIb), snad kromě objektu 2247, který obsahoval téměř celou amforu a lze tedy předpokládat, že byl zaplněn naráz, nemůžeme vyloučit, že horní partie objektu taktéž neobsahovaly keramiku s mladšími prvky. Tedy tyto objekty mohou být i mladší.

19 (43 %) objektů jsem datovala na přelom **fáze Št IIb/III** (1787, 1790, 1791, 1795, 1800, 1803, 1811, 1828, 1843, 1862, 1876, 1878, 1929, 2016, 2096, 2124, 2145, 2149, 2189), neboť obsahovaly jak mladší prvky, tak prvky charakteristické pro vyspělou střední fázi a nebylo proto možné rozhodnout o plně mladší fázi. Objekty 1800 a 1803 ve spodní části obsahovaly pouze materiál ze střední fáze, je proto možné, že byly delší čas otevřeny a že objekt 1803 interpretovaný jako polozemnice touto dobou zcela jistě plnil funkci odpadní jámy. Datování do Št IIb/III a Št III je problematické, neboť soubor již obsahuje prvky mladší fáze, ale jsou přítomné i prvky střední fáze a není patrné, zda se jedná o přechodné období či o intruzi.

14 z uvedených objektů (32 % sídlištních objektů) mohlo fungovat až do **fáze Št III**, neboť žádný z nich jsem nedatovala pouze do Št IIb/III nebo Št III. Je však možné, že byly zaplněny právě v tomto mladším období a prvky střední fáze, jež obsahují, jsou částečně reziduálního charakteru (1787, 1790, 1791, 1795, 1800, 1803, 1843, 1929, 2016, 2096, 2124,

2145, 2149, 2189). Hlubší objekt 2016 a 1929, které byly kopány po vrstvách, jsou v těchto vrstvách nahoře i dole datovány stejně, oproti objektu 1800 a 1803 byly s větší pravděpodobností zaplněny najednou, nebo alespoň ne s velkým odstupem.

Při zpracování keramického souboru jsem si také všimla zastoupení atypických střepů a *intruze*, tedy příměsí cizorodé keramiky (ve smyslu časovém, nikoli kulturním) v množství do 10% celkového počtu keramiky v objektu (Rulf 1997, 457). Jedná se o příměsí starších i mladších období, ale i nálezy z jiné fáze téže kultury. Objekt sice mohl být otevřen delší čas a odpad se v něm mohl hromadit jen pozvolna (viz hliníky moravské malované keramiky v Těšeticích, které se zaplňovaly nejméně jedno století: Rulf 1997, 450), avšak vzhledem k velikosti běžných sídlištních jam tuto možnost spíše nepředpokládáme. Intruze zjištěná v této studii nepřesahovala hranici 10 % (*obr. 12*).

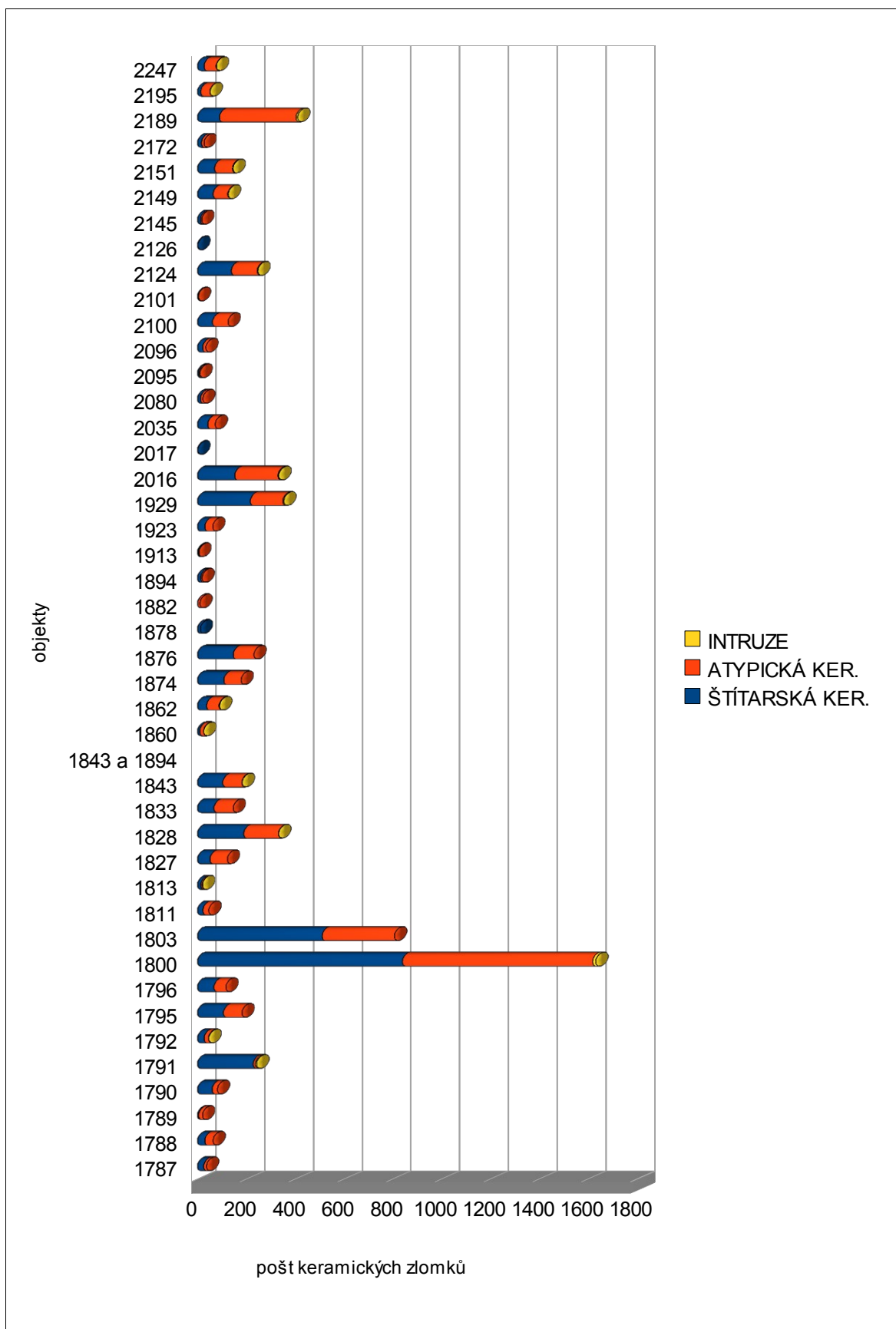
Komplikace způsobují *atypické zlomky*, tedy keramické zlomky které nelze chronologicky zařadit. Pokud jejich počet převýší typickou keramikou, je datování objektu na základě této „hlavní“ keramiky těžko obhajitelné. Atypický materiál totiž může pocházet z jiného než sledovaného období, a zvláště blíží-li se početně „hlavní“ keramice nebo ji dokonce převyšuje, je otázkou, zda rozpoznaná „hlavní“ keramika není vlastně intruzí. To platí především u objektů, které jsou celkově chudé na keramický materiál (zvláště objekty 1789, 1813, 1860, 1882, 1894, 1913, 2080, 2095, 2096, 2101, 2145, 2172). O to více je pak nutné zohlednit další chronologicky významné atributy objektů. Z grafu zastoupení atypické a intruzivní keramiky v objektech datovaných jako štítarské (*obr. 13*) je dobře patrné, že u většiny těchto objektů je atypická keramika zastoupena ve velké míře, v mnoha případech je dokonce ve většině: objekty 1788, 1789, 1811, 1827, 1860, 1862, 1882, 1923, 2016, 2100, 2151, 2189, 2195, 2247 (*obr. 12*) Tyto objekty jsou i s ohledem na uvedené skutečnosti sice datovány do štítarského období, ale bez bližšího chronologického zařazení – až na výjimky, kdy byl v chudém nálezovém souboru zastoupen chronologicky výraznější prvek (objekty 1894, 2095, 2096, 2145), viz Příloha - Deskripce objektů a nálezů.

Sledováním *afinity* jsem se pokusila identifikovat objekty, jež by obsahovaly keramické zlomky pocházející z jedné nádoby, a tedy byly s jistou mírou pravděpodobnosti otevřené současně. „Příbuznost“ jsem sledovala jen u výrazně zdobené stolní keramiky (viz Kap. 3.2), avšak uspěla jsem pouze v jednom případě (objekty 1860 a 1874, viz *Tab. D21:266/001*). Mohu tedy konstatovat, že zlomky zdobených částí jemné stolní keramiky

nebyly uloženy ve více než v jednom objektu, o nezdobených nespojitých částech to však tvrdit nelze, stejně jako o zlomcích hrubé keramiky.

OBJEKT	ŠTÍTARSKÁ KER.	ATYPICKÁ KER.	INTRUZE KS	INTRUZE %	CELKEM
1787	26	11	0	0	37
1788	30	34	0	0	64
1789	5	16	0	0	21
1790	60	22	0	0	82
1791	229	9	5	2,06	243
1792	27	18	2	4,26	47
1795	107	76	0	0	183
1796	68	49	0	0	117
1800	840	780	13	0,8	1633
1803	511	297	0	0	808
1811	22	25	0	0	47
1813	14	6	1	4,76	21
1827	51	72	0	0	123
1828	190	142	1	0,3	333
1833	68	79	0	0	147
1843	104	78	2	1,09	184
1843 a 1894					
1860	9	16	1	3,85	26
1862	37	52	2	2,2	91
1874	108	71	0	0	179
1876	147	85	0	0	232
1878	12	0	0	0	12
1882	1	9	0	0	10
1894	13	6	0	0	19
1913	4	2	0	0	6
1923	30	33	0	0	63
1929	217	133	4	1,13	354
2016	153	177	4	1,2	334
2017	2	0	0	0	2
2035	42	31	0	0	73
2080	12	10	0	0	22
2095	6	5	0	0	11
2096	21	14	0	0	35
2100	62	64	0	0	126
2101	3	1	0	0	4
2124	139	106	3	1,21	248
2126	2	0	0	0	2
2145	12	6	0	0	18
2149	64	61	2	1,57	127
2151	70	73	3	2,05	146
2172	16	11	0	0	27
2189	90	314	7	1,7	411
2195	13	38	1	1,92	52
2247	27	50	1	1,28	78

Obr. 12. Zastoupení štítarské keramiky, atypické keramiky a intruze v objektech.

Obr. 13. Grafické znázornění zastoupení štítarské keramiky, atypické keramiky a intruze v objektech.

4.2 ANALÝZA HMOTNÝCH PRAMENŮ

V následující části budu vycházet především z tvarosloví O. Chvojky (2009) a dle potřeby a dohledaných analogií jsem dále zohlednila analýzu hmotných pramenů v práci L. Smejtky (2011), J. Hraly (1973) a dalších.

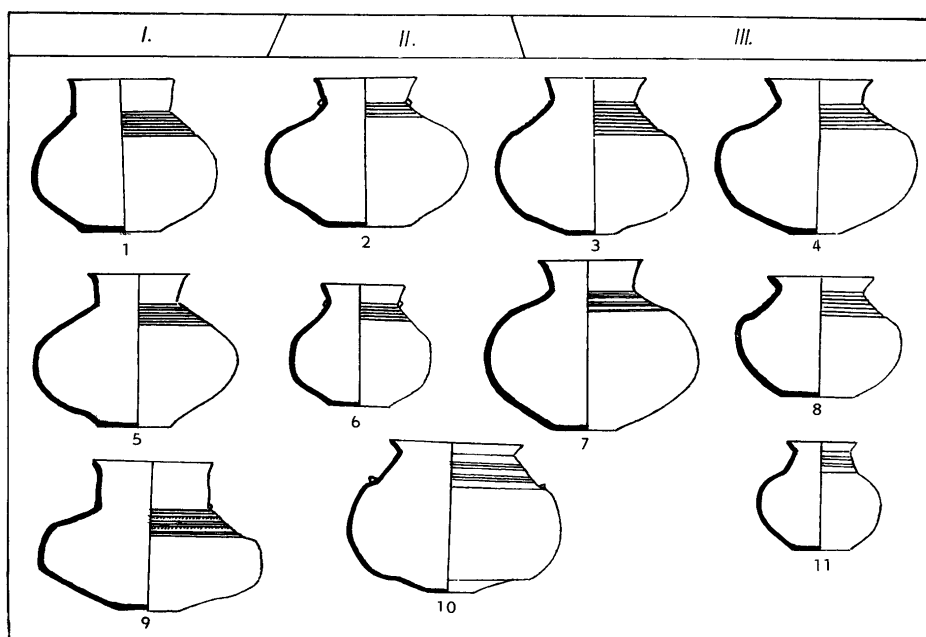
4.2.1 Druhy nádob

4.2.1.1 Amfora

je druh nádoby charakteristický pro mladší a pozdní dobu bronzovou s běžným výskytem od střední doby bronzové a počátkem vývoje již od BA2 ve starší době bronzové; v pozdní době bronzové a na počátku doby železné jejich výskyt končí a setkáváme se již jen s amforovitými nádobami (Chvojka 2009, 36). Amfora je zpravidla střední keramické třídy, má oddělené hrdlo ukončené samostatným okrajem. Výduť baňatého těla může být v horní třetině, uprostřed nebo dokonce níže umístěná až „převislá“, jak je tomu v mladší době bronzové. Stejně tak hrdlo má v průběhu vývoje různé podoby, nejvýrazněji se profiluje v období mladší doby bronzové, kdy hrdlo tzv. etážových amfor působí spolu s tělem jako dvě samostatné, na sebe položené nádoby. Pravá amfora má alespoň dvě ucha, malá ouška nebo výčnělky na rozhraní hrdla a těla, koncové tvary v pozdní době bronzové se však objevují zcela bez uch, takže jde o amforovité nádoby, případně se dvěma rudimentárními oušky na rozhraní hrdla a podhrdlí (liší se situace v jednotlivých kulturních okruzích). Mění se i stavba těla – amfora je spíše vyšší nádoba, nyní se však stavba profiluje horizontálně, a to díky nízkému hrdlu a jakoby stlačené, až válcovité výduť. Novým prvkem pozdní doby bronzové je kónické, zpravidla zdobené podhrdlí, jež vytvořilo typickou štítarskou trojdílnou profilaci hrdlo-tělo-podhrdlí.

Amfora byla chápána jako chronologicky citlivý prvek keramické hmotné kultury (Bouzek 1958a; Bouzek 1958b), pro období popelnicových polí registrujeme jejich plynulý vývoj a značný přesah tvarů i úpravy povrchu (Smejtek 2011, 114 a 116), nelze je tedy k datování použít samoúčelně bez přihlídnutí k celému souboru (Hrala 1973, 59; Pleinerová – Hrala 1988, 71). V pozdní době bronzové můžeme pozorovat ústup etážovité amfory, charakteristické pro knovízskou a milavečskou kulturu v mladší době bronzové (Bouzek

1958a; Hrala 1973) a nástup pro štítarské období tolik typických amfor resp. amforovitých nádob s tzv. „kvadratickou“ profilací a horizontální kanelací podhrdlí, případně i hrdla, které se buď kónicky zužuje, nálevkovitě rozšiřuje nebo zůstává rovné, válcovité (Bouzek a kol. 1966, 91–92, Fig. 33; Bouzek – Koutecký 1967, 65, obr. 17; Hrala 1973, 106–107, tab. LVI). Některé halštatské lahvovité amfory jsou tvarově podobné, avšak výrazně se liší výzdobou (Michálek – Lutovský 2000, 144–145, obr. 35:41, 36:62, 65–66), ta se ve značně zlomkovitém sídlištním materiálu stává mnohdy hlavním vodítkem k datování, neboť tvar celé nádoby zjistit ve většině případů již nelze.

Obr. 14. Schéma vývoje štítarské amfory na Kolínsku a ve stf. Čechách (Koutecký – Bouzek 1963, obr. 17)

V Hostivici se podařilo rekonstruovat dvě amfory, z ostatních se fragmentárně zachovala pouze hrdla s okrajem, horizontálně zdobená podhrdlí nebo výduť. Starší z těchto dvou nádob je amfofa s nízkým válcovitým, až mírně kónicky se zužujícím hrdlem a nepatrně rozevřeným okrajem. Na lomu hrdla a samostatného podhrdlí jsou umístěny dva protilehlé výčnělky zdobené rýhováním, podhrdlí je opatřeno horizontální kanelurou po své délce, spodek výrazně válcovitého těla s dolní výdutí je upraven prstováním (Tab. D46:1299). Amfory považují za reprezentanta starší poloviny štítarského období (Št I/II), čemuž napovídá jednak velikost (mladší amfory jsou „drobnější“ - za konzultaci děkuji A. Němcové), jednak prstovaný spodek a podobnost s tvarem amfory z hrobu 15 ve Zdicích (Hrala 1973) Tab.

XXXIX:7) či s amforou *typu 2* (obr. 14) ze Staňkovic z hrobu 6, pro níž jsou typické žlábký nebo rýhy na podhrdlí, plastické pupky i svisle rýhovaný spodek (Bouzek – Koutecký 1967, 48, obr. 5: D3). Amfora byla nalezena v kontextu datovaném do Št II s přihlédnutím k možnému přesahu nádob – zvláště těch velkých, s nimiž, jak předpokládáme, se manipulovalo méně. Nádob fungovala tak dlouho, dokud se neponičila a mohla tak přečkat i do pozdějšího období.

Druhá amfora je o poznání menší (Tab. D41:296/024). Na rozhraní nálevkovitého hrdla s mírně vyhnutým okrajem a těla je amfora opatřena dvěma protilehlými výčnělky, podhrdlí je horizontálně rýhované. Právě toto rýhování provedené nástrojem s jedním hrotem působí o něco starším dojmem, než celková podoba amfory (menší velikost, nálevkovité hrdlo). Podobně tvarované a zdobené hrdlo pochází z Roztok (Němcová 2005, Tab. XIX: B1, Tab. XXIV: B1), kde je kladeno do třetí fáze, nebo z Kněževsi (Smejtek 2011, obr.147: 4), datované do fáze Št 1 (odpovídající závěru Št I a první polovině Št II dle (Bouzek – Koutecký 1967). Tato šíře opět dokumentuje značný přesah jednotlivých typů tvarů a výzdob a s přihlédnutím k celému souboru si proto dovoluji datovat amforu pouze rámcově do druhé poloviny štítarského období.

Ve zlomkovitém materiálu jsem srovnání s roztockým souborem uplatnila i na zlomku nálevkovitého hrdla (Tab. D1:1459/050; srov. Roztoky: A. Němcová Roztoky – Tab. IV:A5, XXXV:10, obojí dat. Št IIb), při vnitřním okraji je zdobený střídavě šikmo položenými pásy rytých linií tvořících trojúhelníky, pod nimi, na vnitřní straně hrdla, horizontální pás jemného rastru ohraničený úzkými žlábký, jež – spolu s výrazně nálevkovitým tvarem hrdla – datuje amforu do mladší poloviny období (Št IIb). Horizontálně rýhované hrdlo amfory (Tab. D3:6/016), svisle široce žlábkované (Tab. D4:124/001) či hřebenované hrdlo (Tab. D21:27/001, Tab. 22:289/001) datují do vyspělé střední fáze (Št IIb). Časté je střídání oběžných pásů jemných rýh a žlábků na hrdlech i podhrdlích v různých počtech a kombinacích (např. Tab. D4:1859/045, 1859/046, 1559/047, Tab. D33:3031/III, Tab. 07:652/106, 671/091, Tab. D9:639/034, Tab. D11:4479/130 a především Tab. 30:2494/013, 2494/014, Tab. D45:1256), přičemž vodítkem k datování je především kombinace s tzv. pravým rastrem, charakteristickým pro třetí fázi (Št III). Naopak hřebenovanou „kvadratickou“ výduť považuji za prvek plně střední fáze (Tab. D3:6/010, Tab. D19:1688/018, Tab. D21:27/008). Ojedinelou úpravou povrchu výdutě je v horních partiích výdutě přerušené hřebenování několika hlazenými pásky – jako by uhlazenými

jedním tahem prstu (*Tab. D10:4510/038*). Jiná hřebenovaná amfora je zdobena jemným rytím z vnitřní strany hrdla i horní partie výdutě (*Tab. D11:1410/015*), jemné rytí řadí amforu do druhé poloviny období (Št IIb/III). Výzdobný motiv „vlčích zubů“ je považován za typický pozdněbronzový ornament, složený z šikmo šrafovaných trojúhelníků zapadajících do sebe tak, že tvoří oběžný pás (*Smejtek 2011, 124*), ať už v ryté nebo žlábkované podobě. V hostivickém souboru se vyskytl ve žlábkované variantě jednak na výduti (*Tab. D10:1470/098*), jednak na hrdle (*Tab. D7:657/118*) a datuje nádobu do střední fáze (Št II).

Z hostivického souboru pocházejí také tzv. malé amforky, např. malá amfora se stlačenou „kvadratickou“ výduti, v podhrdlí zdobená pásem jednotlivých rýh v kombinaci s žlábkem (*Tab. D36:2476/006*) – tato výzdoba ji klade do starší poloviny štítarského období (Št IIa). Do téhož období řadím další malou amforu s odsazeným hrdlem zdobeným oběžnými rýhami provedenými opět nástrojem s jedním hrotem (*Tab. D29:1680/002*). Podobná amfora byla nalezena při záchranném archeologickém výzkumu v Ořechu (okr. Praha-západ), V. Čtverák ji datuje taktéž do počátku štítarského období Ha B1 (*Čtverák 1991, 73, obr. 6:17*).

4.2.1.2 Okříny

jsou dvojkónické nádoby, charakteristické pro období popelnicových polí. Především jsou typické pro kulturu lužickou a v údajně později vznikající knovízské a milavečské kultuře byly chápány jako cizorodý prvek a doklad lužického vlivu (viz první bádání o době popelnicových polí u nás – J. Böhm, J. Filip). Dnes je jejich výskyt evidován již od pozdně mohylového období, což odpovídá dnes již obecně přijímanému názoru o vzniku knovízské a milavečské kultury z domácího prostředí (*Böhm 1937, 100; Hrala 1973, 61–62; Pleinerová – Hrala 1988, 77–78; Plesl 1991, 60–61; Jiráň 2008, 129*).

Vysoká chronologická citlivost staví okříny do badatelského zájmu. Zdá se, že jejich vývoj končí na konci Ha A; výskyt ve štítarském období je výjimečný a snad dokládá kontakty se slezskou kulturou (*Hrala 1973, 63; Chvojka 2009, 38*).

Setkat se můžeme se dvěmi základními variantami okřínů – obdobou lužického okřínu je nádoba s ostrým lomem, druhou variantou je nádoba oblé profilace s nízkým spodkem a někdy až „převislou“ horní partií. Takový okřín byl – v miniaturním provedení, bez výzdoby a s výjimečně úzkým zataženým ústím – nalezen i na lokalitě v Hostivici v objektu 1929

(Tab. D25:587/060). Podobný oblý tvar se našel v Drevníkách (Hrala 1973, tab. XXV:2), pochází z mladobronzového kontextu, avšak ústí hostivického okřínu je více zatažené. Tyto drobné až miniaturní dvojkónické nádoby bohužel nejsou při datování velkou oporou (Hrala 1973, 63). Je zde také velmi reálná možnost, že hostivický okřínek se do štítarského kontextu dostal již jako starožitnost.

4.2.1.3 Zásobnice

jsou v nálezech běžně rozpoznávány na středobronzových lokalitách, první výskyt však evidujeme již od BA2 starší doby bronzové; stopa jejich vývoje se ztrácí v pozdní době bronzové, kdy zásobnicové tvary splývají a amforovitými (Hrala 1973, 107–108, tab. LVI) a na morfologickém základě základě, jak tomu bylo v mladší době bronzové, je již rozlišit nelze. Pro pozdněbronzové období se při identifikaci nádoby přesouvá pozornost k úpravě povrchu, kdy jemná rytá, případně kanelovaná výzdoba definuje amfory, oproti hrubé hřebenované, dřívkované nebo špachtlované úpravě povrchu zásobnicových tvarů. V literatuře se setkáváme se třemi základními typy mlado a pozdně bronzových zásobnic: **amforovitými** (dále děleny na amforovité zásobnice s válcovitým nebo nálevkovitým hrdlem, jež na sebe chronologicky nenasazují a běžně se vyskytují souběžně, např. v Křepeňicích (Hrala 1973, 64–65), **vejčitými** a tzv. **pozdněbronzovými** (Chvojka 2009, 41), které právě jsou morfologicky podobné pozdněbronzovým amforám a charakterizuje je především hrubost keramické hmoty a povrch drsněný hřebenováním, dřívkováním či špachtlováním. Ve zlomkovitém materiálu nebylo možné provést podrobnější analýzu těchto tvarů a hrubé zlomky s technickou úpravou byly evidovány jako hrnce.

4.2.1.4 Hrnce

jsou nacházeny takřka na všech lokalitách tzv. zemědělského pravěku. Morfologicky se blíží vejčitým zásobnicím a jejich určení je někdy problematické, zvláště jde-li o typ **vejčitého hrnce**. Dalšími typy v okruhu hornodunajských popelnicových polí jsou **jedno-** či **dvouuchý hrnec** (tzv. květináč), **hrnce s válcovitým hrdlem** a **bezuchý hrnec esovité profilace** (Chvojka 2009, 41). Ucha mladobronzových „květináčů“ zpravidla vystupují až z okraje nádoby, naopak ucho na rozhraní hrdla a těla je charakteristické pro střední fázi štítarského období (za konzultaci děkuji A. Němcové). Hrnce nejsou chronologicky příliš

citlivé a naprostá většina se vyskytuje v průběhu celé epochy popelnicových polí (*Pleinerová – Hrala 1988, 96*). Relativně dobře lze chronologicky zařadit širší hrnce s odsazeným válcovitým či kuželovitě zúženým hrdlem, který je charakteristický právě pro pozdní dobu bronzovou (*Chvojka 2009, 42*).

V souboru byl z velké části a v celém profilu dochován hrnec ostřejší profilace s výrazným rozhraním hrdla a těla, vyvinutým okrajem a pravidelným širokým rýhováním povrchu, jež jej řadí do střední fáze štítarského období (*Tab. D1:1459/050*).

4.2.1.5 Koflíky

Svou specifickou úpravou povrchu, tvarem a výzdobou patří k nejvýraznějším tvarům epochy popelnicových polí. Stavbou jsou podobné miskám a mnohdy se od nich liší pouze přítomností ucha, které vychází z okraje. V případech, kdy není část s uchem zachována, je rozpoznání koflíku od misky obtížné, ne-li nemožné a řadit bezuché zlomky automaticky k mísám je chybné. Tuto nejistotu jsem v popisu keramického materiálu zohlednila označením K/M (K – koflík, M – mísa), čímž jsem minimalizovala pravděpodobnost chybného zařazení a četnost kategorie jemného zboží zůstala zachována.

O. Chvojka (2009) ozlišuje několik typů koflíků – nálevkovité přímé, s oble rozšířenými stěnami, koflíky esovité profilace a koflíky s odsazeným hrdlem³⁵. **Nálevkovité přímé koflíky** procházejí celým vývojem mladší i pozdní doby bronzové. Název nevystihuje přesně jejich podobu, neboť nejsou přísně nálevkovité, jako např. tzv. čerpáky v lužické kultuře (*Hrala 1973, 69*). Chronologickým vodítkem ve vývoji tohoto typu je postupně více a více převýšené ucho a během vývoje, zvláště v průběhu Ha A2, se začíná okraj protilehlý uchu výlevkovitě zvedat; ouško a prohnutý okraj v jeho sousedství může být z vnitřní strany zdoben svazky šikmých rýžek (*Hrala 1973, 69*), avšak naprostá většina kónických koflíků zůstává bez výzdoby. **Oble nálevkovité koflíky** jsou co do délky výskytu i úpravy povrchu podobné kónickým přímým, přičemž za nejstarší je považována polokulovitá varianta (*Hrala 1973, 69*). **Koflíky esovité profilace** jsou stejně běžné jako oba předchozí, oproti nim však bývají častěji zdobené na těle (především různé varianty „attinského ornamentu“, ve štítarské kultuře především v její první polovině), jehož základem je pás horizontálních rýh, oboustranně opatřený hustým šikmým obrvením) či uchu a v jeho sousedství

³⁵ V terminologii O. Chvojky „kónické“ koflíky. Domnívám se však, že označení „nálevkovitý“ přesněji odpovídá průběhu stěny nádoby.

(*Tab. D22:430/001*) a jsou tedy chronologicky více citlivé (*Hrala 1973, 69*). **Koflíky s odsazeným hrdlem** se taktéž objevují v průběhu celé epochy popelnicových polí, avšak nebývají tak časté (*Hrala 1973, 69–70*). Svou stavbou těla jsou výrazně a často bohatě zdobené především na hrdle. Nejstarší varianty tohoto typu mohou mít attinskou výzdobu (*Bouzek 1963, 64*) často v kombinaci s šikmo šrafovanými trojúhelníčky na vnitřní straně okraje (*Smejtek 2011, 138*).

Typické štítarské koflíky mají již ustálenou trojčlennou profilaci, přičemž morfologicky dominantní se stává hrdlo, na němž je často situována velmi bohatá výzdoba, od vyspělé střední fáze neřídka doprovázení výzdobou vnitřního okraje (*Smejtek 2011, 139*), především v sousedství ucha. Hrdla mohou být válcovitá, kónická i nálevkovitá, ke konci štítarského období již zpravidla kónická.

Do poloviny štítarského období (Št II) řadím asymetrický koflík s odsazeným hrdlem, jež je zdobeno horizontálním pásem úzkých žlábků a rýh provedených jedním hrotem a pod rozhraním hrdla a těla je opatřen svazkem tenkých rýtých linií (*Tab. D5:1873/010*) či variace žlábků a rýh jedním hrotem (*Tab. D24:437/001*). Ze střední fáze taktéž pocházejí dva velmi podobné asymetrické koflíky s náznakem kulovitěho dna a souvislou vertikální úpravou povrchu úzkými žlábků. Zachovaly se téměř v celém svém profilu a liší se jen nepatrným rozdílem v šířce vertikálních žlábků (*Tab. D43: 1209*). Do mladší poloviny štítarského období (Št IIb/III-III) datuji zlomek koflíku s odsazeným hrdlem, zdobeným horizontálním pásem rýh a jemného rastru, který je přerušen převýšeným uchem (*Tab. D2:1698/056*), stejně tak zlomek odsazeného hrdla koflíku zdobený kombinací užších žlábků a rastru (*Tab. D6:642/116, Tab. D10:1470/096*). Zajímavý je bohatě zdobený miskovitý koflík s odsazeným výrazně nálevkovitým hrdlem zdobeným až na plece kombinací žlábků a rastru, vnitřní okraj je po vnějším obvodu zdoben šrafovanými trojúhelníky (*Tab. D13:4480/004*). Výzdoba datuje koflík do mladšího období štítarské kultury (Št III). Podobný koflík pochází ze Staňkovic, kde jej autoři datují do střední fáze (Bouzek – Koutecký 1967, 54, obr. 22: B 1). Tyto tvary jsou velmi blízké bylanským mísám s přehnutým okrajem, avšak v mladším štítarském období jsou doloženy výjimečně – příklad z Hostivice by proto mohl posloužit k opoře tohoto tvrzení.

Jako podtyp koflíku řadím tzv. **šálek**. V sídlištním materiálu mlado a pozdně brozových sídlišť se vyskytují jen vzácně a jejich určení bývá pro značnou zlomkovitost nejednoznačné (*Chvojka 2009, 44*). O. Chvojka považuje šálek za samostatný druh nádoby, avšak mnozí badatelé s tímto keramickým druhem vůbec neoperují, případně jej zařazují do

jiných druhů, obvykle ke koflíkům (tak je tomu i v této práci) či hrncům (Hrala 1973, 71; Pleinerová – Hrala 1988, 123; Fridrichová 1969, 372). Jedná se o jemnou až středně hrubou nádobu spíše vertikální stavby, nálevkovitého či soudkovitého těla s jedním uchem, jež je vytaženo z okraje, případně z hrdla. Jednou z typických podob pozdněbronzových hrnků je soudkovitá nádoba s převýšeným uchem datovaná do závěrečného stupně pozdní doby bronzové z Malé Černoci (Bouzek a kol. 1966, 92 – Fig. 33:12; Bouzek – Koutecký 1967, 62 – obr. 15:C6; Fridrichová 1969, 361 – obr. 5:3, 372) či z Ervěnic (Koutecký 1963, 123 – obr. 2:4). Šálek nalezený v Hostivici je oběma nepodobný a svým tvarem se blíží koflíku – nálevkovité tělo s páskovým převýšeným uchem vytaženým z okraje (Tab. D12:1566/040). Chronologicky jej bohužel nelze blíže zařadit.

4.2.1.6 Džbánek

nebyl v hostivickém souboru rozpoznán žádný.

4.2.1.7 Mísy

patří stejně jako koflíky k jemnému keramickému zboží, ale některé větší mísy jsou hrubšího provedení. Ve zlomkovém materiálu jsou mísy od koflíků často nerozpoznatelné, neboť jediný rozdíl mezi nimi je přítomnost či absence ucha – část s uchem však nemusí být zachována. Při datování se nelze ohlížet pouze na tvar nádoby, ale také na výzdobu, případně tvar okraje či dna (Chvojka 2009, 46). O. Chvojka (2009) rozlišuje nálevkovité mísky s přímými stěnami, oble rozevřené, dvojkónické, mísy esovité profilace, mísy s odsazeným hrdlem, hluboké amforovité mísy a pro starší období mísy na nožce. **Kónické přímé mísky** jsou zcela uniformní, zpravidla bez výzdoby. Jsou průběžné po celé období popelnicových polí a nelze je přesněji datovat (Bouzek 1963, 86; Pleinerová – Hrala 1988, 109). **Kónické oblé mísky** patří k těm nejběžnějším (Hrala 1973, 71). Na studované ploše bylo vyzvednuto velké množství zlomků, jež by odpovídaly této profilaci, ale není jisté, zda se ve skutečnosti nejedná o koflíky (Tab. D19:1689/099, Tab. D22:287/019). Okraj bývá rovný, někdy též rovně seříznutý, zahrocený nebo zesílený ovalený okraj (Tab. D26:2457/001). Vyskytuje se i typický halštatský a laténský prvek mírně zataženého okraje (Chvojka 2009, 46). Variantou kónických oblých misek jsou mísy polokulovité, tedy mísy s nevyznačeným dnem. Někteří badatelé je kladou na počátek mladší doby bronzové, doloženy jsou však i v pozdějších

stupních (Bouzek a kol., 1966; Chvojka 2009, 47). **Dvojkónické misky** se zalomenou výdutí a s válcovitou hroní částí bývají bez výzdoby. Takové misky bývají doloženy především v lužické kultuře (Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 71C:4; Vokolek 2003, tab. 306:15). **Mísy esovitě profilace** spolu s kónickými oblými miskami patří k nejrozšířenějšímu typu (Tab. D15:14/004, 1412/004). Jsou i chronologicky významné, neboť vývoj lze sledovat na jejich případné výzdobě nebo tvaru okraje (např. v HA1-HA2 mísy s výrazně vytaženým tordovaným okrajem (Hrala 1973, 73); v HA2 vytažený několikrát hraněný okraj (Pleinerová – Hrala 1988, 87 – obr. 27:11, 117); mísa s nízkým odsazeným a jednou hraněným okrajem pro pozdní dobu bronzovou (Bouzek 1965, 71). **Mísy s odsazeným hrdlem** patří k typickým reprezentantům tzv. attinského horizontu (Chvojka 2009, 49) a nádobu datují především do horizontu HA2/HB1 (Hrala 1973, 73; Pleinerová – Hrala 1988, 110) výjimečně jsou ale doloženy i v pozdějších obdobích (Tab. D3:6/002, Tab. D15:14/004, 1412/004, Tab. D20:3024/010, Tab. D31:2579/003, Tab. D34:4551/005, 4551/025). Do této skupiny řadím i tzv. amforovité mísy (Sklenář 1998, 27), jež se svou trojdílnou profilací podobají koflíkům, ze souboru pocházejí jeden takový exemplář (Tab. D11:1410/001) a dále široký hraněný okraj s rytým motivem vsťřicných trojúhelníků tvořících dvě protilehlé řady podél celého okraje a vizuálně působící jako řada písmen „X“ (Tab. D8: 677/002; srov. Roztoky: A. Němcová 2005, Tab. VIII:A14, dat. poč. Št III), který řadím do druhé poloviny štítarského období (Št IIb/III). Okraj zdobený vyplněnými trojúhelníky a na vnitřní straně hrdla horizontálně žlábkovaný také patří míse s odsazeným okrajem (Tab. D20:3024/117), tento zlomek datují do vyspělé střední fáze (Št IIb). **Hluboké hrubé mísy, tzv. „krajáče“** (Sklenář 1998, 27) se od výše popsaných mis liší hrubší stavbou i keramickou třídou. V literatuře se pracuje s různou terminologií, a tak se můžeme sekat s amforovitými mísami (Bouzek 1962, 64) nebo s mísovitými hrnci, případně s hrncovitými mísami (Podborský 1993, 301 – obr. 190, 22; 302 – obr. 192:13, 14, 20). U tohoto typu mis se v některých případech vyskytla varianta se dvěma nebo čtyřmi uchy připomínající novodobé krajáče (Chvojka 2009, 49). Přítomnost ucha na zlomku hrubé nádoby proto nevyklučuje, že se vedle hrnce může jednat i o mísu. Hrubé mísy nalezené v Hostivici mají povrch tuhovaný (Tab. D12:1566/002) nebo často pouze ve spodní části těla upravený hřebenováním, špachtlováním, či dřívkováním – obdobně jako jsou upravovány ostatní nádoby hrubé keramické produkce (Tab. D5:2016/014, Tab. D6:652/006, Tab. D12:1566/001, 4478/002, Tab. D15:14/001, 1451/002, 1451/001, Tab. D22:290/001, Tab. D25:587/049).

4.2.1.8 Cedníky

jsou univerzální nádobou, jež je doložena na většině pravěkých lokalit. Na zkoumané ploše evidovány nebyly.

4.2.2 Technická keramika

4.2.2.1 Přesleny

jsou známé během celého zemědělského pravěku bez zřetelného vývoje (*Hrala 1973, 76*). V Hostivici jsou doloženy hotové výrobky (*Tab. D48:3-4*) i polotovary (*Tab. D48:2*), přesleny z kamene, z keramiky, přesleny vyrobené primárně s touto funkcí i přesleny vyrobené z větších střepů rozbitých keramických nádob. Pocházejí z objektu 1894 – zásobní jáma (1 ks), 2100 – zásobní jáma (3 ks) a 2189 – shluk kamenů (1 ks). Nelze se o ně opřít při datování, avšak poskytují výpověď o řemeslné činnosti na sídlišti.

4.2.2.2 Tzv. kolečka

jsou buď primárně vyrobená (*Tab. D34:4551/006*), nebo obroušená ze střepů rozbitých nádob, často ze dna (*Tab. 39:1826/013-016, 1566/005*) o průměru do 10 cm. Jejich funkce je nejasná a těžko zjištělná – považována jsou za nástroj pro vyhlazování povrchu nádob (*Vencl 1980, 528–529*), využití mohly mít i jako zbraň – náboj do praku či polotovar přeslenů (ještě před provrtání otvoru), popř. hrací kameny (*Bouzek – Koutecký 1980, 375, 377, 385; Pleinerová – Hrala 1988, 132*). V literatuře se můžeme setkat i s označením „hliněné kotouče“ (*Šolle 1977, obr.10*) nebo „hliněné kruhy“ (*Hrala 1973, 75*), hliněné terče (*Kuna – Němcová 2012, 16*). J. Hrala zmiňuje další možnost interpretace jako součást rybářského vybavení. Některá provrtená kolečka mohla sloužit jako přesleny (viz výše). Pocházejí z objektu 1789 – zásobní jáma (4 ks ze střepů rozbitých nádob, *Tab. D39:1826/013-016*), 1800 – hliník (1ks ze střepů rozbité nádoby), 1803 – polozemnice (1 ks ze střepu rozbité nádoby, *Tab. D39:1566/005*), 1860 – inter (1 ks ze střepu rozbité nádoby), 2124 – polozemnice (1 ks ze střepu rozbité nádoby), 2149 (1 ks – záměrně vyrobený, *Tab. D34:4551/006*).

4.2.2.3 Kruhové desky, podložky či poklice nebo hliněné terče

jsou někdy datovány do stupně Ha B, někdy až do následujícího stupně Ha C jako jeden z prvků spojující pozdní dobu bronzovou se starší železnou (*Michálek – Lutovský 2000, 149–150, obr. 40*). Na studované ploše byly rekonstruovány tři podložky z jednoho objektu (objekt 1876) – dvě podložky různé velikosti mají vytažený okraj (*Tab. D22:288/002, Tab. D44:1205*), jedna měla tvar placky s lehce zesíleným okrajem (*Tab. D44:1206*). Třetí podložka (objekt 2124 – polozemnice) je zcela jiného charakteru. Průměrem 10 cm a výzdobou se podobá jiným „hliněným terčům“ běžně nalézaným na štítarských sídlištích (avšak zůstávají nepublikovány), tato je však ojediněle zdobena pravidelnými svazky úzkých žlábků, a to jak na horní straně, tak zcela bez analogií i na spodku (*Tab. D47:3031/126*). Jedině srovnání je snad možné s předmětem podobného charakteru z Ostrova, okr. Praha-východ (*Hrala – Špaček 2002, Abb. 7: 2*), avšak výzdoba zde není provedena s takovou pravidelností jak v Hostivici. Takový předmět navozuje spíše dojem artefaktu symbolického významu nežli technické keramiky. Jeho přesnější datování není možné.

4.2.3 Části nádob

4.2.3.1 Okraje

V základním třídění rozlišuji pod O. Chvojky (2009) okraj rovný, vytažený, jednou hraněný, vícekrát hraněný a zatažený. **Okraj rovný** se často váže na válcovitá hrdla amfor, dvojkónických nádob, na kónické misky či koflíky, vyskytuje se pravidelně a hojně. **Vytažené okraje** dominují v mladší době bronzové. **Okraj jednou hraněný** se vyskytuje od mladší doby bronzové a největšího zastoupení se dočkal v pozdní době bronzové (tzv. éra jednou hraněných okrajů: *Chvojka 2009, 52*). **Vícekrát hraněné** okraje se nevyskytují tak často, přitom jsou ale určujícím datovacím prvkem a charakterizujícím mladší dobu bronzovou (*Chvojka 2009, 53*). Vícekrát hraněné okraje jsou typické především pro tzv. česko-severovýchodobavorskou skupinu popelnicových polí (*Chvojka 2009, 53*). **Okraj zatažený** nastupuje v pozdní době bronzové (*Chvojka 2009, 53*), charakteristický je pro dobu halštatskou a laténskou, zejména se vyskytuje na miskách (*Michálek – Lutovský 2000, 143 – obr. 37:73*).

Při třídění keramiky ze studované plochy jsem však pracovala s podrobnější klasifikací A.Němcové (2005). Teprve na základě prvního setkání s větším množstvím materiálu jsem se

přesvědčila, že typy okrajů, jak jsme je vymezili, nemusely a pravděpodobně ani nebyly vyráběny se záměrem takového či jiného třídění a jejich tvar je jistě i dílem náhody, což podporuje skutečnost, že většina nádob má okraj nerovnoměrný a v rámci jedné nádoby by se dalo někdy určit hned několik typů okraje (*Chvojka 2009, 50*). S četností různých typů okrajů jsem dále nepracovala, klasifikace mi posloužila především k zamyšlení nad druhem nádoby právě skrze typ okraje.

4.2.3.2 Ucha

jsou klasifikační prvek některých druhů (koflík, džbánec), typů (dvouuchý hrnec, koflíkovitý cedník) a variant (amfora se dvěma uchy, čtyřuchý krajáč; *Chvojka 2009, 53*). Rozpoznáváme ucho páskové vertikální, páskové prožlabené vertikální, páskové hraněné, páskové ploché horizontální, válečkové nebo tunelovité (*Chvojka 2009, 53*). **Páskové vertikální ucho** v nálezech dominuje, vyskytuje se po celou mladší a pozdní dobu bronzovou a nelze je proto využít při datování. Tento typ převažuje i v hostivickém souboru. Vyskytoval se jednak na rozhraní hrdla a těla hrubých zásobnicových tvarů, především hrnců (*Tab. D38:1459/054, Tab. D3:1530/001, Tab. D14:2972/001, 2972/002*), tam případně i na hrdle (*Tab. D16:1412/001*), ale i na keramice jemnější produkce, a to v podobě převýšeného ucha pravděpodobně koflíků (*Tab. D4:1468/002, Tab. D38:1566/040, Tab. D32:3031/018*). **Pásková ucha prožlabená vertikální** jsem v hostivickém souboru nevidovala. V případech jednoduchého prožlabení může být sporné, zda se jedná o záměr nebo náhodnou modelaci (*Chvojka 2001, Taf. 17:7, 38:23*). Jindy je prožlabení ucha docíleno výraznými plastickými lištami, umístěnými na jeho okrajích. **Páskové hraněné ucho** rozlišujeme a) vertikálně hraněné (*Chvojka 2001, Taf. 65:8-11*), jež je typické pro amfory s vydutým hrdlem (*Böhm 1937, 106 – obr. 45:3*) a amfory etážovité (*Bouzek 1963, 102 – obr. 19:1, 7; Pleinerová – Hrala 1988, 89 – obr. 29:24*) a (*Hartl 1971, 23 – Abb. 12:4, 6*); b) horizontálně hraněné (*Bouzek-Koutecký-Neústupný 1966, Pl. XV:4, XXXVII:10; Hrala 1969, obr. 3:2,7*), jež se v hostivickém souboru vyskytlo ve dvou případech (*Tab. D5:1853/004, Tab. D6:5/002*), přičemž se jednalo o zlomky samostatného ucha, bez části nádoby, avšak je pravděpodobně, že se jednalo o koflíky. Takto hraněné ucho měl pravděpodobně i zdobený koflík, u něhož se dochovalo pouze torzo ucha (*Tab. D2:1698/002*). **Páskové ucho ploché horizontální** je středobronzovou záležitostí a vyznívá na počátku mladší doby bronzové (*Chvojka 2009, 54*). Ucha válečková se často vyskytují na jemném zboží, obvykle jsou tordovaná (*Smrž 1995,*

Abb. 7B:7; Hrala 1969, obr.1:2). Tunelovité ucho je v kulturách popelnicových polí jen vzácně.

4.2.3.3 Dna

dle O. Chvojky (2009) ve všech souborech epochy popelnicových polí dominují **plochá rovná**, tak tomu bylo i v souboru z Hostivic. Případně se také nezřídka vyskytovala dna **plochá dovnitř zesílená** či **vydutá**. Jen v malé míře se objevila také **dna polokulovitá**. Další typy, jako jsou **kulovitá dna**, **nožkovitá**, či **dna s nožkami** v Hostivickém souboru evidována nebyla. Klasifikaci den jsem se však podrobněji nezabývala, neboť jsem s ní dál nepracovala.

4.2.4 Profilace jako chronologický ukazatel

Vývoji amfor byla věnována pozornost výše. Již byla zmíněna jejich proměna v čase a tím i jejich význam při datování, avšak je třeba mít na zřeteli, že amfory jsou nádoby, s nimiž, jak předpokládáme, se manipulovalo méně než např. s jemnou stolní keramikou. Z toho důvodu byla i pravděpodobnost rozbití teoreticky menší, a jelikož nádoby jistě fungovaly tak dlouho, dokud se nerozbily, mohly se dožívat i mnoha let³⁶. Otázkou je i to, jakým směrem se nové motivy a prvky šířily, neboť nádoby na severozápadě středních Čech nemusejí časově odpovídat analogiím na východ od Prahy apod.

Obecně můžeme říci, že amfory se postupně zmenšují a hrdlo je stále častěji kónické. Raná fáze se dle J. Bouzka a D. Kouteckého (1967) vyznačuje oproti předchozímu období pevnou stavbou nádob a rozšiřováním amfor a koflíků. u štítarských amfor se vyskytují typy 1-7 (obr. 14) a také poslední etážové nádoby. Ve střední fázi se vyskytují amfory typu 8-11 (obr. 14). „Kvadratická“ profilace je běžným znakem charakteristických štítarských amfor. V závěrečné fázi se již nesetkáváme s ostře členěnými amforovitými tvary s válcovitým hrdlem (Fridrichová 1969, 376). Avšak celých nádob je dochováno relativně málo a pro zlomkovitost sídlištního materiálu musí být pozornost věnována především výzdobě.

36 Původně jsem zamýšlela platnost tohoto tvrzení prověřit v hostivického souboru, ale již při zpracování bylo zřejmé, že zlomky hrubé keramiky převažují nad zlomky jemné produkce – jednoduše proto, že hrubé keramické nádoby jsou větší a je z nich více zlomků. Vzhledem k tomu, že jsem nezjišťovala afinitu těchto velkých nádob (viz výše), nelze tvrzení o převaze jemné stolní keramiky v archeologickém souboru potvrdit ani vyvrátit.

U koflíků pozorujeme především stále výraznější trojdílnou profilaci, převýšení ouška a opět je to také tendence ke kónicky se zužujícímu hrdlu v druhé polovině období. Dalším ukazatelem je i zde především výzdoba. Objevuje se prototyp bylanských misek v podobě pozdních amforovitých koflíků nebo amforek s kónickým hrdlem (je možné, že na jejich konečnou podobu působily i některé slezské tvary; *Fridrichová 1969, 376*). Ucho je převýšené ještě výrazněji než v předchozím období (*Fridrichová 1969, tamtéž*).

U mis, které jsou většinou průběžných tvarů, pozorujeme v mladší polovině vyvinutý samostatný okraj, výrazně vykloněný a zdobený. Objevují se i tzv. amforovité mísy, někdy nazávané také mísy s vysokým hrdlem. V závěrečné fázi se již neseťkáváme s mísami s hřebenovaným povrchem (*Fridrichová 1969, 376*). Z misek s měkce odsazeným nálevkovitě rozevřeným ústím vycházejí bylanské ploché misky a z misek s nálevkovitým hrdlem a přehnutým okrajem vycházejí bylanské talířovité mísy.

U ostatních nádob není průběh profilace příliš vypovídající.

4.2.5 Výzdoba

Výzdobu jsem určovala dle klasifikace A. Němcové (*Němcová 2005*), tedy jako základní dělení jsem určila výzdobu rytou, vhloubenou, plastickou, ale také plošnou technickou, která je někdy v literatuře považována za samostatnou kategorii - drsnění (*Sklenář 1998, 17*).

4.2.5.1 Rytá výzdoba

Do ryté výzdoby řadím jednak ryté linie provedené jedním hrotem, jednak pásy rytých linií provedených nástrojem s více hroty, dále také jemný rastr a kombinaci více rytých motivů či kombinace ryté a vhloubené výzdoby. Výjimečně je rytím zdobena i plastická výzdoba, především výčnělky na rozhraní hrdla a těla amfory (*Tab. D11:4479/127, Tab. D30:2494/013*).

Rytá výzdoba bývá na nádobách jemné keramické třídy, z níž pochází menší procento zlomků, proto se zdá její zastoupení procentuálně menší. Velmi jemná rytá výzdoba (rastr) navíc rychle podléhá destrukci a na abradovaném povrchu nemusí být téměř znát.

V hostivickém souboru jsem se setkala se *solitérní rytou* výzdobou přímo pod okrajem nádob (*Tab. D5:2016/005, Tab. D9:639/022, Tab. D13:4480/008*), na plecích

(Tab. D5:2016/014, Tab. D7:642/117, 652/103, 657/019, Tab. D22:221/018, Tab. D28:1147/005, Tab. D33:3031/117, Tab. D41:296/024), či na různých partiích hrdla (Tab. D3:6/016, Tab. D8:675/051, Tab. D22:288/035, Tab. D29:1680/002). Tyto variace nejsou omezeny v průběhu celé epochy popelnicových polí. Chronologickým vodítkem může být způsob provedení, neboť použití nástroje se 3-7 hroty dominuje především v pozdní době bronzové, a velmi jemné vícehroté nástroje pak v druhé polovině pozdní doby bronzové (Tab. D11:1404/022). Specifickou výzdobou jsou svazky rytých linií položených šikmo přes okraj (Tab. D22:430/001), častěji svazky rytých linií složené do krokvice (Tab. D1:1459/050) či v podobě vyplněných trojúhelníků (Tab. D5:1873/010, 2016/005, 2016/008). Svazek jemných rýh na vnitřní straně odsazeného kónického podhrdlí tuhovaného koflíku nepovažují za rytou výzdobu, pravděpodobně se jedná o otisk prstu při výrobě na kruhu (Tab. D642/116).

Chronologicky významné a také častější jsou právě kombinace ryté výzdoby. Kombinace vodorovných a svislých rýh, tzv. **třásňový ornament**, jsou časté až v Ha B, někdy jsou ale kladeny již do HA (Chvojka 2009, 64). Tzv. **krokvíce** je taktéž řazena především na počátek mladší doby bronzové, avšak vyskytuje se i později (Bouzek a kol., 1966, 91 – Fig. 32:7; 92 – Fig. 33.14). Variantou jsou krokvicovitě seřazené rýhy nahoře i dole vymezené dalšími svazky vodorovných rýh, případně jsou přerušeny svazkem svislých rýh (Tab. D11:1410/015). Dle J. Bouzka byl tento motiv oblíbený v pozdní době bronzové (Bouzek 1965, 74). Další kombinací jsou **šrafované (vyplněné) trojúhelníky** běžné v celé epoše popelnicových polí (viz výzdoba okrajů v předchozím odstavci a dále Tab. D8:683/182, Tab. D20:3024/117, Tab. D35:3677/009), stejně tak **do sebe vložené trojúhelníky**. Do sebe vložené trojúhelníky prořáté středovou rýhou vytvářející motiv větévky jsou běžné v BD až HB1 (Chvojka 2009, 63). V hostivickém souboru se tento motiv vyskytl na převýšeném hraněném oušku (Tab. D22:430/001, pravděpodobně též Tab. D10:1470/015). Může mít podobu až rytých kosočtvců – ve studovaném materiálu jím byl takto ozdoben široký hraněný okraj, avšak ve variantě bez středové rýhy (Tab. D8:677/002). Tzv. „**vlčí zuby**“ jsou typické pro prostředí lužické a slezské kultury, běžně se vyskytují též v materiálu štitarské kultury (Bouzek 1963, 94; Bouzek 1965, 71). V hostivickém souboru se však vyskytly v provedení ze žlábků a pravděpodobně se jedná o plošnou výzdobu. Dle klasifikace A. Němcové (2005) je řadím do kategorie plošná technická výzdoba (Tab. D10:1470/098, Tab. D7:657/118).

Početně zastoupenou kombinací jsou **ryté linie se žlábků**. Vyskytují se v nespočtu variací a ani po jejich podrobném studiu se nenašel motiv, který by se nějak výrazně opakoval

(*Tab. D1:1459/050, Tab. D3:6/015, 1530/033, Tab. D4:1468/001, 1824/021, Tab. D5:1853/013, 1853/014, 1853/015, 1873/010, Tab. D6:5/004, 642/116, Tab. D7:642/115, 652/104, 652/106, 657/120, 671/091, Tab. D9:639/031, 639/032, 639/034, Tab. D10:1470/011, 1470/096, Tab. D11:4479/130, 4479/131, Tab. D12:4482/001, 4478/001, Tab. D4480/004, 4480/031, 4480/032, 4480/034, Tab. D14:1601/019, Tab. D18:1688/017, Tab. D19:118/059, Tab. D24:398/077, 437/001, 575/041, 587/057, Tab. D25:432/016, Tab. D57/001, 211/003, Tab. D28:1080/025, 1138/004, Tab. D30:2494/013-014, Tab. D31:3410/013, Tab. D32:3031/120, 3031/121, 3031/122, Tab. D34:4551/024, Tab. D36:2476/006, Tab. D37:4473/019*), případně kombinace svazku rytých linií s širší rýhou (*Tab. D2:1698/002*). U tohoto typu výzdoby si všímáme především provedení, neboť linie provedené nástrojem s několika jemnými hroty je datován do mladšího období štítarské kultury (*Hrala 1973, 164*). Zvláště typický je tento motiv pro dobu halštatskou (od Ha C), může se objevit i na štítarské keramice období HB3, ale dle M. Fridrichové jen výjimečně (*Fridrichová 1969, 373*), v hostivickém souboru byla kombinace s pravým rastrem zastoupena jen v některých výše uvedených případech.

4.2.5.2 Vhloubená výzdoba

K nejběžnější **vhlobené výzdobě** patří **žlábký**. Na nádobách se vyskytuje celá šíře jejich variací – jsou úzké (*Tab. D19:80/001*) – někdy je rozlišení úzkého žlábků a rýhy otázkou subjektivního rozhodnutí, jiné jsou sevřené, ostře od sebe oddělené (*Tab. D4:1859/047*) nebo široké mělké (*Tab. D7:652/101*). Soliterní vodorovný žlábek ojedinělý (*Tab. D17:3029/014, Tab. D33:3098/015*). Horizontální kanelace plecí a hrdlech byla oblíbená v mladší a pozdní doby bronzové – především ve štítarských, nynických i bavorských oblastech stupně Ha B (*Bouzek 1965, 74*). Na jemné keramice se objevuje (především na koflících) se již ve stupni BD (*Tab. D1:1787/026, Tab. D7:642/120, Tab. D8:683/185, Tab. D9:716/007, 639/035, Tab. D19:80/001, Tab. D35:3661/001, Tab. D36:4563/002*), od počátku HA je pak běžná i na amforách (*Tab. D4:1859/045, 1859/046, Tab. D7:652/101, 652/102, 657/122, Tab. D8:677/069, Tab. D9:681/023, 639/033, Tab. D10:4481/100, Tab. D14:1505/012, Tab. D19:144/011, Tab. D2579/011, Tab. D33:3031/111, Tab. D35:3670/001, Tab. D36:4570/004, 4659/001*) (*Bouzek a kol. 1966, 95*). Nejběžnější je pak tato výzdoba v období Ha A2-Ha B a přežívá do Ha C (*Chvojka 2009, 60*). Jen vzácně se vyskytuje jinde než na plecích či spodní části hrdla, v pozdní době bronzové častěji přímo pod okrajem či na

horní části hrdla (*Chvojka 2009, 60*), to však ve zlomkovitém materiálu ze studované plochy nebylo možné potvrdit.

Pro pozdní dobu bronzovou je typická **kombinace vodorovných žlábků a šikmých rýžek** (*Tab. D24:587/059, Tab. D35:3709/001*) či **důlků** (*Tab. D28:1080/025*) situovaných na plecích či na hrdle, přičemž vzácnější kombinace horizontální kanelace a důlků bývá žazena především do HB3 (*Chvojka 2009, 64*). Kombinace s šikmými rýžkami (tzv. „attinský ornament“) je kladena do první poloviny štítarského období (Št I-IIa; (*Smejtek 2011, 138*). Chronologicky citlivá je pak také celková podoba výzdoby – ve stupni BD tvořily obrvené šikmé, delší a spíše nepravidelné rýžky, v období tzv. attinského horizontu HA2/HB1 byly rýžky vyráběny pomocí hřebene, tedy byly pravidelnější a kratší (*Bouzek a kol. 1966, 95*). U attinských nádobek se navíc můžeme setkat s několika obrvenými vodorovnými svazky nad sebou, to ve starším období doloženo není (*Chvojka 2001, Taf. 35:10*).

Kombinaci nejpočetnější kategorie rytých linií a žlábků popisují u ryté výzdoby.

Vedle horizontálních žlábků nejsou nijak ojedinělé žlabky sestavené do různých motivů. Například častý je motiv **šrafovaných trojúhelníků** (*Tab. D10:1470/097, Tab. D11:1410/001*) či „**vyplněného půlobloučku**“ (*Tab. D7:652/100*). V hostivickém souboru se vyskytl motiv tzv. „vlčích zubů“ (*Tab. D7:657/118, Tab. D10:1470/098*), avšak ten v práci řadím do plošené technické výzdoby.

Zcela ojedinělým výzdobným motivem jsou **kroužky vyražené trubičkou** (*Tab. D7:652/109*), tzv. vkolokovaná výzdoba (*Sklenář 1998, 12*). Tento způsob výzdoby je buď vzácný, nebo lokálního charakteru. Analogii se mi podařilo najít pouze v Buštěhradu, okr. Kladno, (*Slabina 1972, Tab. XIII:B1*), kde je zlomek s touto výzdobou zařazen do mladší poloviny štítarského období. J. Hrala (*1973, 163*) ji datuje do vyspělé střední fáze štítarské kultury. Zajímavý je v této souvislosti nález zlomku výdutě etážovitého osudí z Ha A2 v Libčevsi (*Slabina 1981, obr. 2:1*), kde jsou podobné kroužky „stopou“ po bronzové aplikaci umístěné (vtlačené) na povrch nádoby (*Slabina 1981, 130*). Bronzové aplikace jsou běžné v knovízské a bylanské kultuře, přímé doklady pro přechodné období zatím postrádáme – výzdoba kroužků proto může být dokladem aplikace bronzových pukliček na keramice a nález v pozdněbronzovém kontextu by mohl znamenat kontinuitu tohoto způsobu výzdoby od mladší doby bronzové po starší dobu železnou.

Vhloubená výzdoba okrajů je typická u vytažených nebo hraněných okrajů v celé epoše popelnicových polí, známá je již od střední doby bronzové (*Fröhlich a kol. 2004, 92*).

V pozdní době bronzové ustupuje (Chvojka 2009, 59). Charakteristické pro epochu popelnicových polí je **šikmé přesekávání okrajů**, mnohdy určující pro celé toto období, zejména v pozdní době bronzové ve formě miniaturních rýžek (Chvojka 2009, 59; Chvojka 2001, Taf. 56:23). V hostivickém souboru však nebyla tato výzdoba okraje evidována. Vhloubená výzdoba okrajů v podobě **tordovaného okraje** se ve studovaném souboru taktéž nevyskytla – spolu s kanelovanou vnitřní výzdobou je charakteristická pro knovízskou kulturu až do přechodného období k pozdní době bronzové, kdy je nejčastější (Smrž 1977, 140; Hrala 1973, 72–73; Pleinerová – Hrala 1988, 117–118). Setkáváme se zde ale s variantou vhloubené výzdoby okrajů v podobě **horizontálního žlábků na vnitřní straně** vytaženého nebo hraněného okraje (Hartl 1971, Abb. 11 3:2; Kovářik 1973, 545 – obr. 1:1, 9–10; Motyková 1977, 310 – obr. 1:14; Sedláček 1976, 41 – obr. 9:3). V Hostivici např. Tab. D4:4432/003. Specifickou výzdobou ve stupni Ha B jsou jemné šikmé rýhy na vnitřní straně nádob (viz rytá výzdoba).

4.2.5.3 Platická výzdoba

je nejvýraznější na hrdlech, případně na rozhraní hrdla a těla hrnců a zásobnic a to v podobě **krátké** (Tab. D11:1403/024) či **oběžné plastické pásky**, dále v podobě **výčnělku** na rozhraní hrdla a těla amfor (Tab. D11:4479/127, Tab. D13:1409/036, Tab. D30:2494/013, Tab. D41:296/024, Tab. D:46:1299). Promačkávaná páska je nejoblíbenější užitková výzdoba, běžná v celém období doby bronzové, chronologicky je tedy méně citlivá (Chvojka 2009, 56). Snad jen ve stupni Ha B je provedení pásek jemnější, užívalo se dřevěného nástroje a nikoli prstů (Bouzek a kol. 1966, 94–95), objevují se vzácné typy pásek – zdvojená, klikatě promačkávaná nebo tordovaná. Přerušení pásky uchem je ještě středobronzová záležitost. Dvě řady protilehlých důlků, umístěných střídavě proti sobě, vytvářejí promačkávanou pásku, tzv. „halštatskou“ klikatě promačkávanou pásku (Tab. D3:1530/030, Tab. D12:4482/095, Tab. D17:1714/017, 3029/018, 3029/017, Tab. D18:203/002, Tab. D20:3024/146, Tab. D21:27/003, Tab. D25:394/028, Tab. D28:1144/076, Tab. D31:2579/010), která se vzácně objevuje i ve stupni BD (Bouzek-Koutecký-Neústupný 1966, Pl. IV:27), ale charakteristická je především pro závěr pozdní doby bronzové (Fridrichová 1969, 364 – obr. 7:7; 367 – obr. 9:5; Šaldová 1977, 132 – obr. 16:22) a zvláště pak pro vlastní halštatské období (Michálek – Lutovský 2000, 155 – obr. 46:1304–1305).

Ojediněle se vyskytuje páska napodobující *tordování*, a to až ve stupni Ha B (Fridrichová 1969, 364 – obr. 7:6; Šaldová 1983, 330 – obr. 10:18).

Promačkávané pásy s šikmými vrypy (přesekáváním) v důlcích obsahují otisky nehtů výrobce. Jedná se spíše o starobronzovou výzdobu v epoše popelnicových polí vzácnou (Chvojka 2009, 58).

Plastická výzdoba se vyskytuje v naprosté většině na rozhraní hrdla a plecí, případně na hrdle, nebo na plecích, či pod okrajem, ale to je výjimečné. L. Smejtek toto umístění evidoval na výšinném sídlišti ve Voltýřově I (Smejtek 1984, 159–161) a uvažoval o specifické lokální tradici tohoto mikroregionu. Kromě okolí Voltýřova oblasti byly pásy pod okrajem s podobnou výzdobou nalezeny v Hradetíně u Kolína, datované do Ha B a Ha C (Chvojka 2009, 58).

4.2.5.4 Plošná technická výzdoba

Jemné svislé hřebenování je doloženo již ve stupni Ha A, avšak souvislá úprava povrchu hrubých nádob svislým rýhováním (pomocí špachtle, dřívka s roztřepeným koncem, hřebene či tupého nástroje se stopou žlábků) je typické pro vlastní pozdní dobu bronzovou (Chvojka 2009, 65). Tento způsob úpravy vrcholí v Ha B2 (Bouzek – Koutecký 1967, 58–60), později je provedení méně razantní, stopa může být řidší a mělčí a celkově působí „nedbale“. U zlomkového sídlištního materiálu se na to spoléhat nelze, neboť spodní části nádob bývají „nedbale“ provedené téměř vždy (možná jednoduše z technických důvodů, neboť jsou hůře přístupné) a také platí, že provést pravidelnou a stejnoměrnou výzdobu opravdu velkých nádob je zkrátka náročnější. Při datování jsem neposuzovala jednotlivé zlomky hrubých nádoby, nýbrž celý soubor. Závěr jeho hodnocení jsem pak porovnála s datováním chronologicky citlivějších keramických jedinců v souboru – sám o sobě jsem však hrubý materiál pro datování nepoužila.

To této kategorie výzdoby jsem zařadila i plošnou výzdobu vlčích zubů, jež se vyskytuje v hostivickém souboru ve žlábkované variantě jednak na výduti (Tab. D10:1470/098), jednak na hrdle (Tab. D7:657/118) a datuje nádoby do střední fáze (Št II).

4.2.5.5 Tuhování

je úprava povrchu velmi charakteristická pro epochu popelnicových polí. Zatímco praxe přidávání tuhy jako příměsi keramického těsta přispívalo k ohnivzdornosti a pro menší tříštivost, tuhovaný povrch měl funkci spíše jen estetickou (snad jako nápodoba kovových nádob). U větších užitkových nádob se uvažuje také o ochraně před žářem (*Pleinerová – Hrala 1988, 138*). Tuhování bylo někdy imitováno příměsí sazí (příslušná literatura viz *Pleinerová – Hrala 1988, 138*).

4.2.6 Výzdoba jako chronologický ukazatel

Chronologické zařazení objektů je uvedeno u popisu každého objektu a znovu shrnuto v Kap. 4. Na tomto místě budou pouze shrnuty základní ukazatele postupu datování. (Podrobněji k datování rané fáze štítarské keramiky např. (*Bouzek – Koutecký 1967*), střední a mladší fáze (*Slabina 1972*). Keramice závěru štítarského období se věnovala M. Fridrichová (*1969*). Z mladších badatelé se analýze štítarské keramiky věnovali O. Chvojka v rámci jižních Čech (*2009*), L. Smjetecký na lokalitě Kněžves ve středních Čechách (*2011*) a A. Němcová na lokalitě Roztoky u Prahy (*Kuna – Němcová 2012*).

V *rané fázi* štítarské kultury (*Št I*) je dle J. Bouzka a D. Kouteckého (*1967*) typicky knovízské prstování postupně nahrazováno svislým hřebenováním a širokým rýhováním pomocí špachtle nebo dřívka. Rytá výzdoba je bohatá a vyskytuje se na částech nádob, které později zůstávají bez úpravy (výduť).

Střední fázi štítarské kultury (*Št II*) rozdělil M. Slabina (*1972b*) na dva horizonty. Ve starší úseku střední fáze (*Št Ia*) se ještě plně neprojevují typické štítarské charakteristiky. Objevují se málo zdobené amfory s poměrně vysokým hrdlem. Vyspělá střední fáze (*Št IIb*) je rozmachem všech typických forem štítarské kultury. Charakterizuje ji bohatá výzdoba na jemnějších nádobách a úprava celého povrchu hrubých nádob, hladký zůstává někdy jen pás pod okrajem, případně pás na rozhraní hrdla a těla. Výraznými motivy jsou tzv. „vlčí zuby“, tence rytý vzor ve tvaru svislého M, řady kroužků vyražených trubičkou, pásy tence rytých linií na okrajích mis nebo položených šikmo nebo sestavených do krokvice přes okraj, u koflíků především v sousedství ucha. Vyskytovat se může ještě „attinská“ výzdoba, tedy pásy rytých linií s obrvením po stranách.

V *mladší fázi* (*Št III*) přetrvávají tvary ze střední fáze, výzdoba spíše ustupuje. U hrubých nádoby se stává nevýraznou, jakoby odbytou (k tomu viz výše). Špachtlování pomalu mizí, déle zůstává dřívkování, které postupně řídne a také mizí, nahrazuje jej mělké přihlazování povrchu dřívkem. Hřebenování se častěji objevuje velmi husté, provedené mělce hřebenem s tenkými zuby, někdy rozpadlé do vertikálních pásů. Nově se na jemných nádobách objevují rastrové pásy provedené nástrojem s množstvím jemných hrotů, často k kombinacích s různě širokými žláby. Může se objevit motiv „vlčích zubů“ v nedbale provedených derivátech. Typická je i vlešťovaná výzdoba (*Slabina 1972, 164*), ta však ve studovaném materiálu doložena nebyla.

Závěrečnou fázi (*Fridrichová 1969*) charakterizuje absence typické štítarské výzdoby hřebenováním (k charakteru změny stavby nádob viz Kap. 424).

4.2.7 Ostatní nálezy – mazanice

Mazanice se nacházela ve většině objektů. Její rozložení bylo rovnoměrné, většinou do 1 kg, u objektů 1800, 2151 a 2247 je to o něco více (*obr. 15*), přičemž stojí za povšimnutí, že objekt 1800 (H) je velkých rozměrů a množství mazanice je v poměru k jeho objemu (34,43 m³) celkem malé (*obr. 17*). 1 – 2 kilogramy mazanice obsahoval objekt 2151 o objemu 6,21 m³ a objekt 2247 o objemu 2,81 m³ (viz graf hustota). Nejvíce mazanice obsahoval objekt 2149, a to téměř 7 kg. Tento objekt přitom není velkých rozměrů (0,71 m³).

Plán (*Tab. B3*) představuje rozložení a hmotnost mazanice v jednotlivých objektech. Soubory o hmotnosti menší než 0,5 kg nebyly zapracovány.

4.2.8 Ostatní nálezy – kovy

Na lokalitě bylo nalezeno pouze šest kovových předmětů (*Tab. D49*), z toho tři pocházely z jednoho objektu (objekt 2189). Jedná se o zlomky z bronzu: bronzová tyčinka v objektu 1800 - hliník (*Tab. D49:1*), bronzové šídlo (*Tab. D49:4*) a tordovaná bronzová tyčinka se zahrocenými konci, původně snad náramek (*Tab. D49:5*) v objekt 2189 – shluk kamenů. Dále jsou to zlomky železa: dva neidentifikovatelné (*Tab. D49:2, D49:3*) v objekt 2035 – polozemnice a 2189 – shluk kamenů a malý zlomek železné tyčinky v objektu 1862 –

štítarská zásobní jáma se zahloubenou laténskou pecí. Žádný z těchto kovových fragmentů není možné chronologicky blíže zařadit.

4.2.9 Ostatní nálezy – kosti

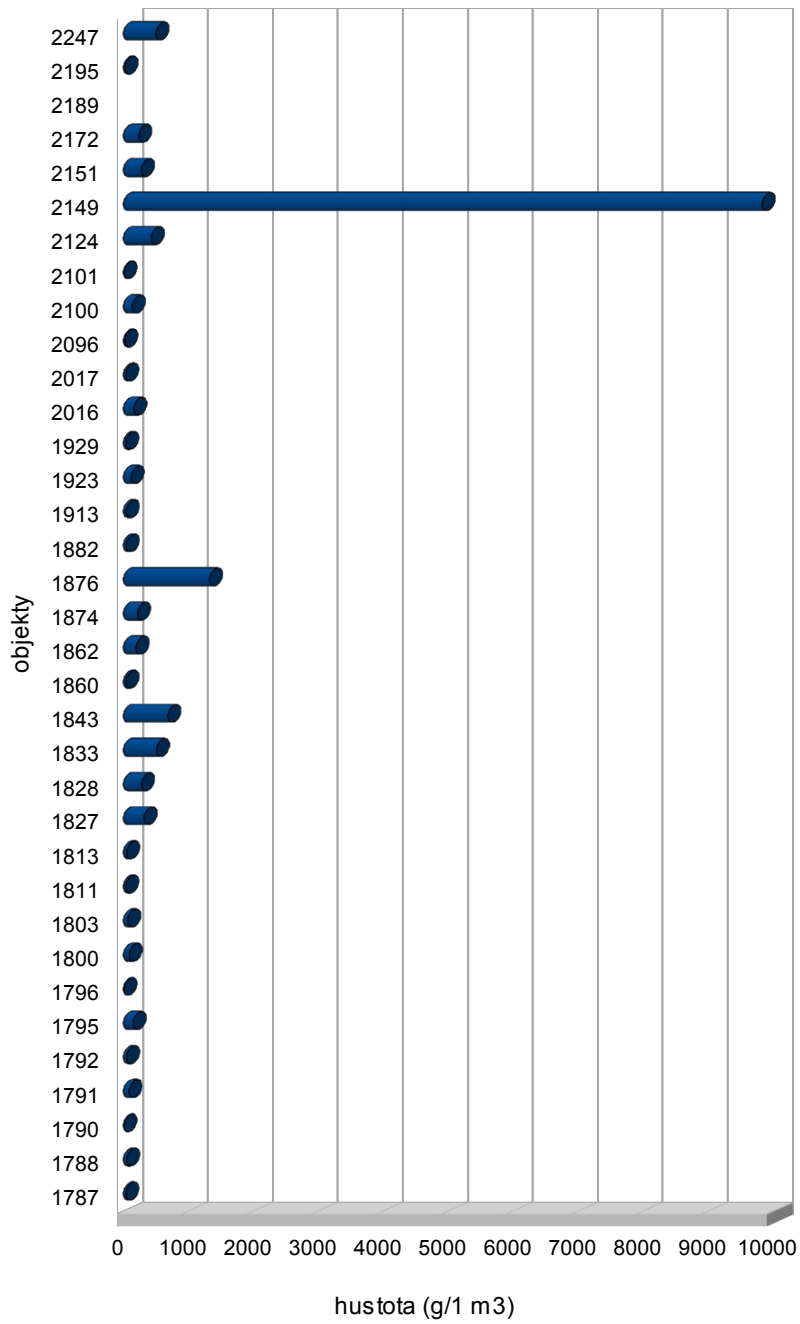
Kosti se našly ve většině objektů (mimo objekty 1792, 1813, 1860, 1913, 1923, 2017, 2126; obr. 16). Z domestikovaných byla zastoupena tato zvířata: Skot domácí (*Bos primigenius f. taurus*), Kůň domácí (*Equus ferus f. caballus*), Prase domácí (*Sus scrofa f. domestica*), Ovce/Koza (*Ovis/Capra*), Pes domácí (*Canis lupus f. familiaris*). Z divoce žijících zvířat zde bylo zastoupeno: Prase divoké (*Sus scrofa*), Srnec obecný (*Capreolus capreolus*), Jelen evropský (*Cervus elaphus*), Zajíc polní (*Lepus europaeus*) a drobní hlodavci. V naprosté většině se jedná o dospělé jedince (obr. 16). Na kostech jsou hojně stopy po odstraňování masa a šlach. Zastoupení kostí v objektech je zobrazeno na grafu.

OBJEKT	URČENÍ OBJ.	MAZANICE (g)	OBJEM OBJ. (m ³)	MAZ (g)/1 m ³
1787	H	152	4,29	35,43
1788	P	118	2,49	47,39
1790	J	8	2,61	3,07
1791	P	232	2,71	85,61
1792	J	20	0,43	46,51
1795	J	164	1,11	147,75
1796	J	4	0,93	4,3
1800	H	2987	34,43	86,76
1803	P	434	6,79	63,92
1811	J	32	0,91	35,16
1813	J	12	0,26	46,15
1827	J	364	1,15	316,52
1828	ŠJ	1010	3,63	278,24
1833	ŠJ	268	0,53	505,66
1843	S	328	0,48	683,33
1860	H	9	0,24	37,5
1862	J	714	3,63	196,69
1874	J	56	0,26	215,38
1876	J	278	0,21	1323,81
1882	J	44	1,03	42,72
1913	H	14	0,32	43,75
1923	J	44	0,38	115,79
1929	J	92	2,68	34,33
2016	P	698	4,48	155,8
2017	ŠJ	22	0,68	32,35
2096	J	12	0,59	20,34
2100	J	166	1,23	134,96
2101	J	4	0,74	5,41
2124	P?	222	0,52	426,92
2149	P	6978	0,71	9828,17
2151	P	1708	6,21	275,04
2172	J	82	0,35	234,29
2189	SK	406		
2195	ŠJ	32	1,43	22,38
2247	J	1404	2,81	499,64

Obr. 15. Distribuce a hustota mazanice v objektech.

OBJEKT	URČENÍ OBJ.	KOSTI (g)
1787	H	64
1788	P	94
1789	J	44
1790	J	28
1791	P	102
1795	J	58
1796	J	4
1800	H	1226
1803	P	986
1811	J	28
1827	S	150
1828	S/ŠJ	35
1833	ŠJ	240
1843	S	40
1843 a 1894	S	42
1862	J	110
1874	J	150
1882	J	4
1894	S	6
1929	J	180
2016	P	154
2035	P	50
2096	J	34
2100	J	1200
2101	J	188
2124	P?	438
2145	J	30
2149	P?	280
2151	P	70
2189	SK	190
2195	ŠJ	35
2247	J	2302

Obr. 16. Distribuce kostí v objektech.

Obr. 17. Hustota mazanice v objektech.

4.3 DISKUSE

4.3.1 Obydlí

V období popelnicových polí evidujeme dva typy obydlí: povrchové domy sloupové konstrukce a zahloubené stavby (polozemnice). Sloupové domy jsou doloženy po celou epochu, zatímco polozahloubené domy byly donedávna časově omezeny pouze na pozdní dobu bronzovou (*Hrala 1973, 120*). Tato hypotéza je dnes již překonána řadou dokladů polozahloubených chat i v období předcházejícím pozdní době bronzové (*Slabina 1993, 21-22*). Na studované ploše se nepodařilo potvrdit žádný půdorys nadzemní stavby, jenž by náležel štítarskému období. V této souvislosti je však nutné upozornit na skutečnost, že se to krom jednoho čtvercového půdorysu nepodařilo ani pro mladší dobu bronzovou, a to na této i předchozí ploše zkoumané roku 2001. Za předpokladu, že sloupové jamky a úroveň podlahy byly odstraněny při skrývce, mohly jedinými pamětníky existujících domů být větší kumulace mazanice³⁷ v objektech, jež byly otevřeny v době zániku domu. K této možnosti jsem přihlédla a za účelem sledování koncentrace mazanice v objektech jsem ji vážila (dále viz Kap. 4.2.).

Na studované ploše bylo 7 objektů interpretováno jako polozemnice, přičemž doklad otopného zařízení nebyl krom propálené hlíny v objektech 1791 a 2149 doložen ani v jednom případě (u objektu 1791 se navíc pravděpodobně jedná o přemístěnou vrstvu mazanice). Čtyři objekty svými většími rozměry neodpovídali zásobním jamám, svou hloubkou a absencí stop po kúlové konstrukci je nebylo možné zařadit mezi polozemnice. Tyto objekty jsou pracovníčně označeny jako široké zásobní jámy a jejich funkce je nejasná. V literatuře se však setkáváme s doklady nadzemních staveb se zahloubením větších rozměrů – sklípkem, suterénem – pod úrovní podlahy, např. na Hradsku u Mšena (*Šolle 1977, 342*) nebo v Písku I (*Dubský 1932, 58 – obr. 38*). Tento typ zahloubených objektů by proto mohl být vedle mazanice dalším reliktem nadzemních staveb. Zahloubené chaty bez dokladů otopného zařízení nejsou vždy pokládány za obytné domy, ale uvažuje se o nich často jako o dílnách, zvláště jsou-li

³⁷ Mazanice může být dokladem výmazu proutěných stěn, zvláště je-li na některých hrudkách doložen otisk prutu (*Bláhová – Sklenářová 2012, 42*). I v případě palisádové stěny nebo drážkové konstrukce (*Bláhová-Sklenářová 2012, 46*) mohla být mazanice použita k vyplnění mezer mezi jednotlivými kusy dřeva. V případě roubených staveb, kdy jsou stěny tvořeny vodorovně kladnými břevny, nemusí být nadzemní stavby doloženy sloupovými jamami. A však i jejich stěny se podle historických dokladů omazávali hliněnou mazaninou, jež utěšňovala spáry vyplněné napt. mechem, zároveň chránila dřevo a zajišťovala tepelnou a protipožární izolaci (*Bláhová-Sklenářová 2012, 53*).

v objektu stopy výrobní činnosti (hmotné předměty, nebo např. žlábek po upevnění tkalcovského stavu). Této interpretaci nasvědčují i celkově malé rozměry objektů. Ohniště mohlo být situováno mimo objekt, jak se prokázalo na Hradištském vrchu u Okrouhlého Hradiště v západních Čechách³⁸ (*Šaldová 1981, 40*) nebo ve Vikleticích v severozápadních Čechách (*Bouzek a kol. 1966, 79*).

Za nejjednodušší úpravu podlahy pravěkých staveb se běžně považuje pouze začištění a udusání povrchu země, pro toto tvrzení však chybí archeologické doklady, neboť úroveň podlahy se zpravidla při výzkumech nepodaří zachytit (*Bláhová-Sklenářová 2012, 32*). Dle několika málo šťastnějších případů a dle etnografických pozorování je doložena úprava podlahy vrstvou dusané lepenice na urovnaném povrchu země nebo na dřevěné podlaze (např. Vučedol, Nitranský Hrádok-“Zámeček“; příslušná literatura viz *Bláhová – Sklenářová 2012, 32*). Pokud by takto byla upravena podlaha polozemnic, mohla by být u dna zahloubeného objektu patrná vrstva původní lepenice. To se však na hostivickém sídlišti potvrdit nepodařilo. Vrstva organického materiálu, jež lze na hliněné podlaze předpokládat (neboť taková podlaha chladí) se většinou nedochovává.

E. Neustupný (*1986, 227*) uvádí příklad, kdy v pravěké osadě žije 3-4 rodiny současně, a tedy je zde minimálně tolik současných domů – vzhledem k nízké životnosti pravěkých domů (30-40 let³⁹ podle studie I. Pleinerové a J. Hraly: *1988, 146*) a při dlouhodobé existenci pozdněbronzových sídlišť (více než 200 let), by počet domů na lokalitě byl mnohonásobně vyšší, než se kdy na pravěkém sídlišti podařilo prokázat. Zajímavé výsledky by mohlo přinést studium dokladů štítarského osídlení na všech plochách skrytých v letech 2001 – 2011 v poloze Palouky, avšak i to by byl jen výsek, neboť osídlení pokračovalo za hranicí skryté plochy.

4.3.2 Výrobní objekty

Jako výrobní objekty jsou označovány středně velké objekty specifického tvaru či umístění či se specifickými nálezy (např. kamennými podločkami), svědčícími o výrobní činnosti, nebo pozůstatkem pece (hrnčířské, hutnické, tzv. chlebové), nepřímým důkazem o výrobní činnosti může být množství „zmetků“, resp. nález „střepoviště“ (*Dubský 1932, 58* –

38 Je třeba zdůraznit „mimo zahloubený objekt“, nikoli však mimo vlastní prostor domu, neboť na základě archeologických dokladů se o tom nelze vyjádřit.

39 Tento nepoměr se projeví i tehdy, budeme-li předpokládat delší životnost pravěkých dřevěných staveb.

Abb. 38; Dubský 1949, 173; Slabina 1993, 23). Takové interpretaci nepřímých dokladů hrnčířské výroby neodporují závěry V. Čtveráka a M. Slavíkové (1985, 18), kteří hrnčířské pece považovali za běžné vybavení většiny sídlišť nebo alespoň mikroregionů. Koncentrace nepovedené keramiky nebyla během výzkumu v Hostivici doložena. Za dílny však hypoteticky považujeme většinu objektů označovaných jako polozemnice, což v této práci není synonymum obytných objektů (viz výše). Bohužel přímé doklady o dílenské činnosti se bezpečně prokázat nepodařilo, pouze u objektu 2151 by této funkci mohl nasvědčovat kombinovaný profil a nález hliněného závaží. Nepřítomnost kúlových jamek u tohoto objektu může být vysvětlena jejich odstraněním při skrývce či jinou formou konstrukce (viz výše).

4.3.3 Hospodářské objekty

Za hospodářské objekty považujeme obilnice a zásobní jámy. Obilnicí rozumíme jámu, v níž je uchováno obilí především za účelem setby příštího roku a nepředpokládáme jejich časté otvírání. Zásobní jámy obsahovaly průběžně konzumované zásoby a častější otvírání bylo samozřejmostí. Bohužel, rozpoznání funkce těchto objektů je značně komplikované. Nicméně jedním z vodítek může být skutečnost, že jámy jsou někdy situovány dál od osady, v blízkosti polí a takovým jamám se přisuzuje označení obilnice (*Neustupný 1986, 227*). Naopak pro uchování nějakého druhu zásob sloužily i samostatně stojící (popř. do země zapuštěné) keramické zásobnice typické pro knovízskou kulturu (*Smejtek 2000, 34*).

V rámci této práce jsem všechny objekty s předpokládanou funkcí uložení zásob a odpovídajícími rozměry označila jako zásobní jámy, přičemž však ani v jednom případě nebyly v objektu doloženy stopy obilí. Vzhledem k jejich náplni (často různorodé povahy) uvažujeme o druhotné funkci odpadní jámy, lze se ale domnívat, že ani během svého původního fungování neuchovávaly jen zásoby obilí, ale i jiné věci nebo potraviny (*Beranová 1965, 546*).

V některých případech byly v okolí těchto zásobních jam evidovány kúlové jamky, jež by mohly být součástí nějaké lehké konstrukce, chránící jámu například před deštěm. Tyto jamky však nemusí být s objektem současné, pro nedostatek datovacího materiálu je nelze blíže chronologicky zařadit.

4.3.4 Usedlosti

Již několikrát bylo v této práci referováno o tzv. dvorcích či usedlostech jako o charakteristickém prvku v sídelní kultuře pozdní doby bronzové. Dvorcem je myšlena samostatná skupina objektů sestávající z obytné nadzemní stavby, několika zahluobených dílen (polozemnic) a zásobních jam. Hned několik štítarských usedlostí bylo zjištěno v Libčicích nad Vltavou (*Vojtěchovská 2000*). Vždy se jednalo o jeden nadzemní dům o třech řadách kůlů, orientovaný ve směru V-Z, dvě polozemnice o délce 4,5 a šířce 2,5 až 3,0 m, jedna zásobní jáma, jáma se znotěrkou, čtyřúhelníkový objekt o čtyřech kůlech a polokruhový objekt, vymezený kůly po obvodu a dvěma až třemi dalšími uvnitř (*obr. 2*).

Na zkoumané ploše v Hostivici se po předběžném datování rýsovaly dva výrazné shluky štítarských objektů. Domnívala jsem se, že po bližším prozkoumání by bylo možné vyjádřit se k prostorovým vztahům mezi objekty v rámci obou shluků, případně, že by se mohlo podařit rozpoznat dvě usedlosti sestávající z polozahluobených dílen a několika zásobních jam – s ohledem na možnou přítomnost nadzemní stavby, kterou se nepodařilo výzkumem zachytit, avšak předpokládám, že zde původně přítomna byla.

Řešení prostorových vztahů objektů však nakonec nebylo možné (viz níže) a z toho důvodu nebylo ani možné uvažovat o přítomnosti nadzemních staveb c konkrétním prostoru – vyjma neurčitého konstatování, že zde být mohly. V rámci sídliště jsem alespoň do plánu vynesla objekty, jež neobsahovaly nálezy s mladšími prvky (*Tab. B4*) a do dalšího plánu objekty, jež tyto prvky obsahují (*Tab. B5*), přičemž jsem vyřadila objekty, jež bylo možné datovat pouze rámcově jako štítarské. Zajímalo mne, zda budou objekty ze střední a mladší fáze rozmístěny po ploše v rámci dvou zřetelných shluků, které jsou tvořeny všemi štítarskými objekty. Po vynesení takto rozdělených objektů je patrné, že ve střední i mladší fázi byla využívána celá plocha, přičemž ve střední fázi jsou objekty koncentrovány více v severním shluku a v jižní části plochy je pouze polozemnice, interpretovaná jako dílna. V mladší fázi je rozmístění objektů více pravidelné, objekty jsou stále soustředěny v severním shluku, avšak v jižní části je nyní již několik objektů interpretovaných především jako polozemnice. Více se však k vnitřní chronologii sídliště na zkoumané ploše vyjádřit nelze.

4.3.5 Datování

Původním záměrem předložené práce bylo datovat sídlištní objekty a v rámci konkrétních fází sledovat sídlištní struktury. Na tomto místě je třeba vysvětlit, proč jsem od tohoto záměru ustoupila.

1. V metodické části jsem uvedla, že datováním objektů dle nejmladších jedinců se zříkáme určení doby, kdy objekt fungoval ve své primární funkci, interpretujeme a datujeme jej vlastně již jako odpadní jámu.
2. Kvůli hluboké skrývce nemůžeme tvrdit, že datujeme dobu, kdy byl objekt zcela zaplněn a přestal v živé kultuře fungovat, ale datujeme dobu, kdy byl objekt „plněn“, neboť co se skrývalo v horních vrstvách objektů, nám již zůstane utajeno.
3. Samotný fakt, že keramický soubor v objektu neobsahuje mladší prvky neznamena, že plnění neprobíhalo v mladší fázi štitarského období, neboť „současný“ keramický materiál se nemusel do objektu dostat z nesčetných důvodů – objekt ve své sekundární funkci tedy může být teoreticky mladší, nežli se tváří jeho obsah, i když je to možná méně pravděpodobné. Avšak kdy byl objekt vyhlouben a kdy fungoval ve své primární funkci je jasné ještě méně.

Toto vše je dáno tím, že keramické zlomky ze sídlištních jam jsou neúmyslně shromážděným nálezovým souborem (obdobně obsah příkopu, kúlové jamky, kulturní vrstvy), oproti úmyslně shromážděným nálezovým celkům, jakými jsou např. hroby a depoty (Vencl 1975, 18). K neúmyslnému shromáždění mohlo dojít sekundárním uložením (při uklizení odpadu či zaplněným otevřené jámy) nebo terciárním („samovolné“ naplavení) – předměty se do archeologických kontextů mohly dostat tisícovým způsobem a není v silách archeologie vystopovat příběh každého keramického zlomku.

4. Datování sídlištní keramiky je nesnadné samo o sobě i bez zmíněných komplikací, neboť značná fragmentárnost často nedovoluje sledovat tvar nádob a u hrubé keramiky pouze odhadujeme celkovou podobu plošné úpravy povrchu atp.
5. Otázkou také je časoprostorové určení přijímání prvků charakteristických pro konkrétní období jednotlivými archeologickými kulturami (či spíše společnostmi

jejich nositelů). Záleželo na tom, odkud a kam se prvky a motivy šířily, jak dlouho trvalo, než byly přijaty, a na řadě dalších okolností, které nejsme s to domyslet.

6. Avšak i kdybychom datovali konkrétní keramické zlomky správně a i kdyby se nám podařilo správně identifikovat dobu, kdy objekt fungoval ve své primární funkci, bylo by to pouze v rámci fází, které mají ve štítarské kultuře interval 50 a více let. Vzhledem k tomu, že se nezdá nepravděpodobné, aby jakýkoli objekt trval ve své primární funkci takto dlouho, objekty datované do stejné fáze by nejspíše zcela současné přece jen nebyly.

4.3.6 Mazanice

Z plánu (*Tab. B3*) je patrné, že zprvu uvažované dva shluky zahroubených objektů jsou respektovány i koncentrací mazanice, přičemž shluk objektů 2016, 2149 je datován v rozmezí fáze Št IIb/III-III a k tomuto hypotetickému shluku náležející objekt 2151 je datován do Št IIb. Druhý hypotetický shluk se po přihlédnutí k datování objektů více rozpadá. Objekt 2247 je datován do Št II (obsahuje amforu z první poloviny štítarského období), objekt 1800 a 1860 snad pocházejí ze staršího horizontu střední fáze a objekt 1800 pokračoval do následujícího období, kde se potkal s objektem 1828. O datování se nelze stoprocentně opírat (viz Kap. 4.1.3 – Datování), avšak uvádím jej především proto, aby při posuzování koncentrace obsahu objektů v rámci sídliště nebylo opomíjeno, že pracujeme s objekty, které nejsou stejného stáří. I tak lze připustit, že větší množství mazanice bylo potvrzeno v obou hypotetických shlucích.

Na základě většího množství mazanice obsažené v objektech lze usuzovat na přítomnost nadzemní stavby v okolí, po jejímž zániku byla mazanice uklizena do nejbližších objektů (*Kuna – Němcová 2012, III*). Množství mazanice by ovšem v takovém případě muselo být značné. Lze sice předpokládat, že v objektech bylo původně mnohem více mazanice, ta však byla spolu s horními partiemi objektu odstraněna skrývkou – avšak mazanice pozůstatky nadzemní stavby by musely zaplnit hned několik zahroubených objektů až po okraj, a tak tomu zpravidla nebývá nikdy. Část mazanice proto musela skončit „někde jinde“. Tato hypotéza by dokazovala přítomnost další sídelní komponenty, jež nebyla samotným výzkumem postižena.

Další možností je, že nejde o pozůstatky nadzemní stavby, ale pouze nadzemní konstrukce polozemnic. V případě objektu 2149 se právě o polozemnici jedná, ikdyž je nezvykle malých rozměrů (viz Kap. 4.1.2 - polozemnice), zatímco objekt 1800 je interpretován jako hliník.

V objektu 2247, přibližně 20 cm nade dnem, jsou nad sebou dvě vrstvy silně probarvené žlutkou, pravděpodobně se jedná o rozpuštěnou nevypálenou mazanici, jež by mohla značit uložení většího množství fragmentů mazanice.

Mazanice byla zachována ve velmi malých hrudkách, na kterých se nedochovaly zřetelné otisky stavební konstrukce, či textilních a jiných materiálů.

5 ZÁVĚR

Závěry vyplývající z výsledků studia hmotných a nehmotných památek získaných výzkumem části štitarského sídliště v Hostivici během sezóny 2002 je možné shrnout do několika bodů.

Umístění lokality na jihovýchodním svahu v nadmořské výšce 340 m n. m. a do vzdálenost 300 m od vodního toku odpovídá polohám, jež byly osidlovány v pozdní době bronzové. Hostivické sídliště se nijak nevyjímá ani v rámci mikroregionu Litovického potoka (*Tab. A3*), podél něhož se rozprostírá několik dalších sídlišť mladší a pozdní doby bronzové – většinou se zastoupením knovízské i štitarské kultury. Doklady pohřbívání obou kultur se zdají být soustředěny právě v okolí Hostivice, avšak tato skutečnost může být dána stavem bádání a bez bližšího prozkoumání, jemuž v předkládané práci nebyl dán prostor, si nedovolují vyvozovat z tohoto zjištění konkrétní závěry.

Objekty byly v rámci štitarské kultury zařazeny do fází *Št I, IIa,b a III*. Uznávám však, že zlomková povaha sídlištního materiálu a odstranění značné části objektů během skrývky mohlo zkreslit výsledný obraz a tím i závěry. Při takto detailním datování pravěkých sídlišť hrají roli i další faktory – nejistota, zda se předměty dostaly do objektu krátce či delší dobu po skončení jeho primární funkce, a také nejistota, za jak dlouho se chronologicky významné nálezy po skončení své úlohy v živé kultuře dostaly do objektů. Datování objektů z těchto důvodů považuji pouze za orientační a pro sledování vnitřní struktury objektů v rámci sídliště nedostatečné.

Na studované ploše jsou hojné doklady střední a mladší fáze štitarské kultury, bez výrazných stop nejstarší fáze, kterou zde reprezentuje pouze velká amfora (objekt 2247) a závěru štitarské kultury. Tato skutečnost by mohla znamenat, že studovaná plocha byla osídlena v období mladší a pozdní doby bronzové s hiátem nejstarší a závěrečné fáze štitarské kultury. Artefakty nejstarší fáze mohly zůstat nerozpoznány a v rámci studované plochy jsou zahrnuty ke knovízským nálezům, jež nebyly v předložené práci studovány. Anebo osídlení obou těchto fází leželo stranou, mimo zkoumanou plochu; v této souvislosti je třeba upozornit na chybějící doklady bylanské kultury nejstarší doby železné na zkoumané ploše, ačkoli na jiných plochách na lokalitě Palouky doložena je. Připomínám na tomto místě teorii o posunu sídlišť v rámci jedné makrolokality (*Smrž 1987, 614*) z důvodů, jež byly jmenovány

v Kap. 2.7. Je tedy možné, že studiem štitarských nálezů z ostatních ploch, by se potvrdilo kontinuální osídlení od mladší doby bronzové po dobu železnou.

Původní záměr studovat detailně strukturu sídliště byl opuštěn. Domnívám se, že nelze pracovat najednou se všemi objekty, jež jsou datovány do jedné sídelní fáze, např. zásobní jámy mohly fungovat jen několik let, zatímco fáze definovaná trváním domů trvá 50 a více let. Objekty z jedné sídelní fáze proto nemusely být nutně současné.

Mazanice v objektech (*Tab. B3*) může pocházet z nadzemní konstrukce polozemnic nebo i hypotetických nadzemních staveb. Nadzemní stavby jsou chybějící komponentou na sídlišti, ale je nutné s nimi počítat – pokud stály v prázdném místě uprostřed plochy, koncepce dvou shluků, jež jsou tvořeny kumulací štitarských objektů, by se tím rozpadla. Přestože na ploše nebyla bezpečně doložena žádná nadzemní stavba, domnívám se, že některá z polozemnic, případně některý z objektů interpretovaných jako široká kruhová jáma, mohl být suterénem nadzemní stavby, jak je známe z jiných lokalit (příklady viz Kap. 4.1). Z výše uvedených důvodů nebylo možné soustředění objektů do tzv. usedlostí na zkoumané ploše bezpečně doložit.

Přínosem předkládané práce je zjištění kruhového půdorysu u tzv. polozemnic. Tento nezvyklý tvar má své analogie pouze na nedaleko zkoumaném štitarském sídlišti v Roztokách u Prahy. Tato práce je tedy příspěvkem k poznání tohoto typu štitarských polozemnic. Na studované ploše byly rozpoznány i tzv. široké kruhové jámy, jež mají opět analogie v Roztokách u Prahy. Žádnou z polozemnic nepovažuji za obytnou stavbu – jednak kvůli malým rozměrům, a také pro absenci bezpečného dokladu otopného zařízení. Domnívám se, že polozemnice byly spojeny spíše s výrobní činností; na studované ploše byla doložena např. výroba textilu (viz nálezy přeslenů) a výroba předmětů z kovu (viz nález formy na odlévání kovů).

Zajímavým nálezem na studované ploše je výrazně zdobený hliněný terč, jenž se svým provedením nezdá patřit k technické keramice, a naopak působí dojmem nějakého symbolického předmětu. Na lokalitách v okolí Hostivice není tento druh předmětu výjimkou (za ústní informaci o nepublikovaných nálezech děkuji *Mgr. P. Novému*). Podobné terče bývají rozlomené a často jsou nalézány v objektech interpretovaných jako polozemnice. Domnívám se, že by se mohlo jednat o tzv. „chlebový idol“, neboť i pokud by se takový předmět rozbil, mohl by mít stále svůj symbolický význam a lze si představit, že by nebyl,

jako ostatní rozbité předměty, vyhozen do odpadní jámy. Výjimečný je však předmět především svou výraznou výzdobou, k níž se mi nepodařilo najít analogie.

V samotném závěru bych ráda uvedla, že předložená práce by se mohla stát být dílčí částí zamýšleného projektu „Pravěk v Hostivici“, jehož realizaci by v budoucnu rádi uskutečnili pracovníci archeologického oddělení Středočeského muzea v Roztokách u Prahy (za ústní informaci děkuji vedoucí archeologického oddělení *Mgr. Janě Klementové*), neboť řadou výzkumů zde bylo odkryto více než 30 ha plochy s doklady takřka kontinuálního pravěkého osídlení od neolitu. Tato skutečnost ukazuje na význam polykulturního hostivického sídliště v mladším pravěku a domnívám se, že další studium by mohlo přinést cenné poznatky o této nikoli nevýznamné středočeské lokalitě.

6 PRAMENY A LITERATURA

Prameny

- Autor neznámý 1947a*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 6726/47.
- Autor neznámý 1947b*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 6728/47.
- Autor neznámý 1947c*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 6984/47.
- Autor neznámý 1947d*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 6986/47.
- Böhm, J. 1932a*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 58/32.
- Böhm, J. 1932b*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 71/32.
- Böhm, J. 1932c*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 76/32.
- Čtverák, V. 1982*: Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 4288/82.
- Čtverák, V. 1995*: Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 4383/95.
- Janská, E. 1985*: Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 547/85.
- Klementová, J. – Daněček, D. 2010*: Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 1910/10.
- Knor, A. 1949*: Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 2432/49.
- Knor, A. 1962*: Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 7626/62.
- Knor, A. 1969*: Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 4368/69.
- Knor, A. 1974a*: Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 754/74.

- Knor, A. 1974b:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 755/74.
- Knor, A. 1974c:* Litovice.. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 751/74.
- Knor, A. 1974d:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 753/74.
- Knor, A. 1978:* Litovice.. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 1726/78.
- Kuna, M. 1982:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 2844/86.
- Moucha, V. 1975:* Litovice.. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 7691/75.
- Pleinerová, I. 2000:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 1825/00.
- Pleinerová, I. 2003:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 497/03.
- Pleinerová, I. 2004:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 5060/04.
- Pleinerová, I. - Klementová, J. 2006:* Hostivice. Archeologická databáze Čech 2010, č. 845/2004.
- Sankot, P. 2006a:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 7772/06.
- Sankot, P. 2006b:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 7773/06.
- Sankot, P. 2006c:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 7774/06.
- Svoboda, J. 1958:* Litovice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 2234/58.
- Vávra, J. 1983:* Hostivice. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 700/83.
- Waldhauser, J. 1975:* Litovice.. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, č.j. 4795/75.

Literatura

- Beneš, J. 1995:* Les a bezlesí. Vývoj synantropizace české části Šumavy, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 2, 11-33.
- Beranová, M. 1965:* K otázce používání obilních jam v pravěku, Archeologické rozhledy 17, 544-548.
- Böhm, J. 1937:* Základy hallstattské periody v Čechách. Praha
- Bouzek, J. 1958a:* Etážovité nádoby v Čechách, Archeologické rozhledy 10, 345-348, 365-408.
- Bouzek, J. 1958b:* Etážovité nádoby v jižních Čechách a v sousedních oblastech, Archeologické rozhledy 10, 548-575.
- Bouzek, J. 1962:* K milavečské keramice na Plzeňsku, Archeologické rozhledy 14, 175-218.
- Bouzek, J. 1963:* Problémy knovízské a milavečské kultury, Sborník Národního muzea v Praze, řada A 17/2-3, 57-118.
- Bouzek, J. 1965:* K otázce halštatu v jižních Čechách. Archeologické rozhledy, 17, 54-76.
- Bouzek, J. 1977:* Sluneční vůz a vůz s kotlem, Archeologické rozhledy 29, 197-202.
- Bouzek, J. 2005:* Klimatické změny ve středoevropském pravěku, Archeologické rozhledy 57, 493-528.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 1980:* Mohylové a knovízské kostrové „pohřby“ v jamách ze severozápadních Čech, Památky archeologické 71, 360-432.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000:* The Lusatian culture in Northwest Bohemia. Most
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966:* The Knovíz Settlement of North-West Bohemia. Fontes Archaeologici Pragenses 10. Pragae.
- Čtverák, V. 1980:* Knovízské osídlení dolního toku Berounky a jižní části Pražské plošiny. Nепublikovaný rukopis diplomové práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha.
- Čtverák, V. 1991:* Štítarské a starší sídlištní objekty ze záchranného výzkumu v Ořechu, okr. Praha-západ, Archaeologica Pragensia 11, 65-90.
- Čtverák, V. a kol. 2003:* Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Čtverák, V. – Slavíková, M. 1985:* Knovízské hrnčířské objekty z Černošic, okr. Praha-západ, Archeologické rozhledy 37, 3-20.
- Čujanová-Jilková, E. 1998:* Výšinné opevnění sídliště v Podražnici (okr. Domažlice) a jeho první obyvatelé z rozhraní starší a střední doby bronzové, Památky archeologické 89, 205-215.

- Datel, J. 1999: Geologie hostivické oblasti. In: Hostivice 1998, 63-65.*
- Demek, J. 2006: Zeměpisný lexikon ČSR: hory a nížiny, Brno.*
- Dreslerová, D. 1995: A Late Hallstatt settlement in Bohemia. Excavation at Jenštětín 1984. With a contribution on the animal bones by Mark Beech. Praha.*
- Dreslerová, D. 2005: Klima v pravěku - mýtus a skutečnost, Archeologické rozhledy 57, 534-548.*
- Dubský, B. 1932: Knovízská chata u Rohozné na Strakonicku, Památky archeologické 38, 58-60.*
- Dubský, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.*
- Dvořák, F. 1936: Pravěk Kolínska a Kouřimska Kolín.*
- Eisner, J. 1922: Jihočeské mohyly, Památky archeologické 33, 1-37, 193-231.*
- Ernée, M. 2008: Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen, Památky archeologické – Supplementum 20.*
- Filip, J. 1936-37: Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách. Praha.*
- Fridrichová, M. 1969: Závěrečná fáze štítarského stupně, Archeologické rozhledy 21, 355-379.*
- Fridrichová, M. – Fridrich, J. – Havel, J. – Kovářík, J. 1995: Praha v pravěku. Praha.*
- Fröhlich, J. – Chvojka, O. 2001: Knovízské osídlení mikroregionu výšinného sídliště „Skalka“ u Milenovic, okr. Písek, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 6-158.*
- Fröhlich, J. – Chvojka, O. – Jiřík, J. 2004: Mladobronzové sídliště v průmyslové zóně Písek-sever, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 17, 83-101.*
- Hartl, J. 1971: Eponyme Fundstelle Knovíz. Fontes Archaeologici Pragenses 15. Pragae.*
- Hložek, J. – Turek, J. 2007: Sídliště a pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na katastru obce Hostivice, okr. Praha-západ, Archeologie ve Středních Čechách 11, 177-194.*
- Hrala, J. 1966: Projevy styků knovízské oblasti s jihovýchodem (Hromadný nález bronzů z Kamýka nad Vltavou), Archeologické rozhledy 18, 6-12.*
- Hrala, J., 1969: Příklad spojení knovízské kultury s jihozápadními oblastmi, Archeologické rozhledy 21, 510-517.*
- Hrala, J. 1973: Knovízská kultura ve středních Čechách, Archeologické studijní materiály 11. Praha.*
- Hrala, J. – Špaček, J. 2002: Ein spätbronzezeitlicher Maskenfund und Mittelböhmen. Památky archeologické 93, 88-107.*

- Hrnčiarová, T. – Mackovčín, P. – Zvara, I. 2009:* Atlas krajiny české republiky. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu.
- Hrubý, P. – Chvojka, O. 2002:* Výšinné lokality mladší a pozdní doby bronzové v jižních Čechách, *Archeologické rozhledy* 54, 582-624.
- Chlupáč a kol. I., 2007:* Geologická minulost České republiky. Praha.
- Chvojka, O. 2001:* Mittleres und unteres Flussgebiet der Otava. Jung- und Spätbronzezeit in Südböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses*, 25. Praha.
- Chvojka, O. 2006:* Hromadný nález bronzových předmětů z Holašovic na Českobudějovicku, *Pravěk* NŘ 15, 263-297.
- Chvojka, O. 2009:* Jižní Čechy v mladší a pozdní době bronzové. *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 6, Brno.
- Jiráň, L. 2007:* Velké stěhování národů doby bronzové? In: *Živá archeologie. Rekonstrukce a experiment v archeologii* 8, 19-26.
- Jiráň, L. (ed.) 2008:* Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.
- Koutecký, D. 1963:* Jáma štítarského typu v Ervěnicích, *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A 17/2-3, 119-126.
- Koutecký, D. – Bouzek, J. 1967:* Štítarské pohřebiště ve Staňkovicích u Žatce, *Památky archeologické* 581, 37-80.
- Kovářík, J. 1973:* Knovízské sídliště v Poříčanech, okr. Nymburk, *Archeologické rozhledy* 25, 545-546.
- Kuna, M. – Němcová, A. 2012:* Výpověď sídlištního odpadu. Praha.
- Květ, R. – Řehák, S. 1993:* Prehistorické stezky jako předmět geografického výzkumu, *Pravěk* NŘ 3, 227-236.
- Ložek, V. 2007:* Zrcadlo minulosti. Praha.
- Maličský, J. 1947:* Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, *Památky archeologické* 43, 21-43.
- Michálek, J. – Lutovský, M. 2000:* Hradec u Němčtic. Sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru. Strakonice-Praha.
- Motyková, K. 1977:* Sídlištní nálezy z Hoštic, *Archeologické rozhledy* 29, 309-313.
- Müller-Karpe, H. 1959:* Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, *Römisch-Germanische Forschungen* 22. Berlin.

- Němcová, A. 2005:* Typologická a behaviorální analýza keramiky na příkladu nálezového souboru ze sídliště pozdní doby bronzové v Roztokách u Prahy (okres Praha-západ). Nepublikovaný rukopis diplomové práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha.
- Neuhäuslová Z. a kol. 1998:* Mapa potenciální přirozené vegetace ČR. Praha.
- Neustupný, J. 1968:* Otázky pravěkého osídlení československého území, Sborník Národního muzea v Praze, řada A 22/2, 61-118.
- Neustupný, E. 1986:* Sídelní areály pravěkých zemědělců, Památky archeologické, 77, 226-276.
- Paulík, J. 1993:* Bronzom kované dějiny. Bratislava.
- Pavlu, I. (ed.) 2007:* Archeologie pravěkých Čech 3, Neolit. Praha.
- Pavlu, I. 2010:* Činnost na neolitickém sídlišti Bylany. Praha.
- Pič, J. L. 1893:* Žárové hroby u Velkých Čičovic. Památky archeologické 41, 417-424.
- Pič, J. L. 1896a:* Popelnicové jámy v Radimi, Památky archeologické 42, 181-186.
- Pič, J. L. 1896b:* Popelnicové jámy u Voděrad. Památky archeologické 42, 186-188.
- Pleiner, R. 2005:* Hostivice-Palouky: Protohistorická výroba železa, Archeologie ve Středních Čechách 9, 385-400.
- Pleinerová, I. 1999:* Sídliště z pozdní doby kamenné a starší doby železné v Hostivici. In: Hostivice 1998, 12-20.
- Pleinerová, I. 2009:* Hostivice-Palouky (okr. Praha-západ) v době únětické kultury, Archeologie ve Středních Čechách 13, 197-212.
- Pleinerová, I. – Hrala, J. 1988:* Březno. Osada lidu knovízské kultury v severozápadních Čechách. Ústí nad Labem.
- Pleinerová, I. – Zápotocká, M. 2004:* Hostivice-Palouky: žárový pohřeb s vypíchanou keramikou, Archeologie ve Středních Čechách 17, 25-35.
- Plesl, E. 1965:* Otázky středobronzového osídlení v severozápadních Čechách, Památky archeologické 61, 457-512.
- Plesl, E. 1991:* Zur Problematik der Anfänge der Urnenfelderperiode in Böhmen. In: M. Geld (ed.), Die Anfänge der Urnenfelderkulturen in Europa. Warszawa, 59-80.
- Podborský, V. a kol., 1993:* Pravěké dějiny Moravy. Brno.
- Reinecke, P. 1900:* Zur Chronologie der jüngeren Bronzezeit und der älteren Abschnitte der Hallstattzeit in Süd- und Norddeutschland, Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 31, 25-29.

- Rulf, J. 1983: Přírodní prostředí a kultury českého neolitu a eneolitu, Památky archeologické, 74, 35-95.*
- Rulf, J. 1997: Intruze keramiky. Příspěvek ke kritice pramenů, Archeologické rozhledy 49, 439-461.*
- Salač, V. 1998: Keramika jako archeologický pramen. Archeologické rozhledy 50, 7-15.*
- Sankot, P. – Turek, J. 2005: Hostivice-Palouky: Pohřební a sídlištní komponenta z období zvoncovitých pohárů, Archeologie ve Středních Čechách 9, 175-186.*
- Sedláček, Z. 1976: Záchraný výzkum v Cerhenicích v r. 1973 (část I), Archeologické rozhledy 28, 32-55.*
- Shepard, A. 1968: Ceramics for the Archaeologist. Washington.*
- Sklenář, K. 1998: Archeologický slovník 3. Keramika a sklo. Praha.*
- Sklenář, K. 2005: Bibliografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha.*
- Sklenářová, Z. 2004: Turnov-„Maškovy zahrady" - stavby na sídlišti lužické kultury mladší doby bronzové. In: Popelicevá pole a doba halštatská. Archeologické výzkumy v jižních Čechách - Supplementum 1, České Budějovice, 479-502.*
- Bláhová-Sklenářová, Z. 2012: Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje, Praehistorica 30.*
- Slabina, M. 1971: Několik hrobů štítarského typu z Prahy a okolí. Časopis národního muzea – řada historická CXL 2, 118-127.*
- Slabina, M. 1972: Několik sídlišť štítarského stupně. Příspěvek k poznání sídlištních nálezů z centrální oblasti středních Čech. Nepublikovaný rukopis rigorózní práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha.*
- Slabina, M. 1981: Dva příklady bronzem zdobených nádob ze středních Čech, Praehistorica 8, Varia Archaeologica 2, 127-133.*
- Slabina, M. 1993: Sídliště a dům kultur Hornodunajských popelincivocých polí v Čechách, Muzeum a současnost 12, 7-38.*
- Smejtek, L. 1984: Osídlení Příbramska v době bronzové a železné. Nepublikovaný rukopis diplomové práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha.*
- Smejtek, L. 1987: Vývoj osídlení Příbramska v mladším pravěku a jeho vztah k přírodnímu prostředí. Vlastivědný sborník podbrdská 38/39, 313-367.*
- Smejtek, L. 1994: Změny přírodního prostředí a vývoj mladobronzové sídelní struktury v mikroregionu Hříměždického potoka (okr. Příbram). In: J. Beneš – V. Brůna (eds.), Archeologie a krajinná ekologie, Most, 94-111.*
- Smejtek, L. 2000: K funkci velkých zásobnic ze sklonku doby bronzové. In: P. Čech – M.*

- Dobeš (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi, Most, 233-237.
- Smejtek, L. 2011: Osídlení z doby bronzové v Kněževsi u Prahy. Praha.*
- Smrž, Z. 1977: Keramický sklad knovízské kultury z Droužkovic (okr. Chomutov), Archeologické rozhledy 29, 137-143.*
- Smrž, Z. 1987: Vývoj a struktura osídlení mikroregionu Lužického potoka na Kadaňsku. Archeologické rozhledy 39, 601-621.*
- Smrž, Z. 1995: Höhenlokalitäten der Knovízer Kultur in NW-Böhmen, Památky archeologické 86, 38-80.*
- Šaldová, V. 1977: Sociálně-ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť v pozdní době bronzové v západních Čechách, Památky archeologické 68, 117-163.*
- Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Befestigte Höhensiedlungen. Okrouhlé Hradiště, Praha.*
- Šaldová, V. 1983: Sídlištní formy pozdní doby bronzové v západních Čechách, Památky archeologické 74, 316-349.*
- Šaldová, V. 1998: Pozdně bronzové sídliště v Podražnici, okr. Domažlice, Památky archeologické 89, 216-226.*
- Šolle, M. 1977: Hradsko u Mšena. Část I. Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franských letopisů, Památky archeologické 78, 323-393.*
- Tomášek, M. 2007: Půdy České republiky. Praha.*
- Vařeka, P. 2003: Archeologie pravěkých jam. Typologie zahloubených objektů na sídlišti knovízské kultury v Praze-Hostivaři. In: L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), Sedmdesát neústupných let, Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného, Plzeň, 219-256.*
- Vencl, S. 1975: Metody a terminologie prehistorické archeologie. In: M. Buchvaldek a kol. (eds.), Přehled pravěku světa. Praha, 10-22.*
- Vencl, S. 1980: K poznání méně nápadných artefaktů, Archeologické rozhledy 32, 521-537.*
- Venclová, N. (ed.) 2008: Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha.*
- Vojtěchovská, I. 2000: Štítarské sídliště a kostrový hrob z Libčic nad Vltavou - Chýnova, okr. Praha-západ. In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 273-277.*
- Vokolek, V. 2003: Gräberfelder der Lausitzer Kultur in Ostböhmen. Fontes Archaeologici Pragenses 27. Pragae.*

Elektronické zdroje

Archeologická databáze Čech 2010, Archeologický ústav AVČR Praha, v.v.i.

Český úřad zeměměřičský a katastrální: Nahlížení do katastru nemovitostí [online]. [7. 5. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.nahlizenidokn.cuzk.cz>>.

Lesy hl. m. Prahy: Pražské potoky [online]. [1. 2. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.lesypraha.cz>>.

Google Earth verze 0.3.8542, *50° 4'49.96"S, 14°16'42.95"E, elev 3.56*. [4. 3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://code.google.com/apis/earth/>

7 SEZNAM PŘÍLOH

příloha 1: Tab. A – mapy

příloha 2: Tab. B – plány

příloha 3: Tab. C – kresebná dokumentace objektů

příloha 4: Tab. D – kresebná a fotografická dokumentace hmotných pramenů

příloha 5: Tab. E – katalog

příloha 6: Deskripce objektů a nálezů